

‘Sy hebben met branden, smoren
Veel gedoot om des Heeren woort’

Een onderzoek naar de beeldvorming van mannelijke en
vrouwelijke doopsgezinde martelaars in martelaarsliederen.

Bachelorscriptie Vroegmoderne Nederlandse Letterkunde

Sabine Waasdorp

3586650

Begeleider: Els Stronks

15-07-2013

Inhoudsopgave

<u>Abstract</u>	p. 2
<u>Inleiding</u>	p. 2
<u>Hoofdstuk 1: De doopsgezinde lied- en martelaarscultuur</u>	p. 5
1.1 De kracht van het lied	p. 5
1.2 Doopsgezinde vrouwelijke martelaars	p. 5
<u>Hoofdstuk 2: Het primair bronmateriaal</u>	p. 7
2.1 Het <i>Offer des Heeren</i>	p. 7
2.2 Doopsgezinde liedboekjes en vergeten doopsgezinde geschriften	p. 8
2.3 Verhoudingen	p. 8
<u>Hoofdstuk 3: Analysemodel: Cobb, Dunn en Memorystudies</u>	p. 10
3.1 L. Stephanie Cobb – <i>Dying to be men</i>	p. 10
3.2 S. Dunn – <i>The Female Martyr and the Politics of Death</i>	p. 11
3.3 Memorystudies – <i>Memory in culture</i>	p. 11
<u>Hoofdstuk 4: Analyses</u>	p. 13
<u>4.1 De ‘mannelijke’ eigenschappen van een doopsgezinde martelaar</u>	p. 13
4.1.1 Standvastigheid: een geschenk van God of een uiting van verdraagzaamheid en trouw?	p. 13
4.1.2 Vroomheid: dapper strijden, vrijmoedig spreken, ‘tegennatuurlijke’ vroomheid en lof aan God.	p. 15
4.1.3 Wijsheid: kennis over en onderwijzing van de Heilige Schrift	p. 18
<u>4.2 De ‘vrouwelijke’ eigenschappen van een doopsgezinde martelaar</u>	p. 20
4.2.1 Het ouderschap: de taak van de vader of de moeder?	p. 20
4.2.2 Trouwe echtparen en zedige maagden	p. 22
<u>4.3 De voorbeeldfunctie van een doopsgezinde martelaar</u>	p. 23
4.3.1 Voorbeelden die nagevolgd moesten worden?	p. 23
4.3.2 Uitverkoren door God	p. 25
4.3.3 Moedige en strijdlustige helden en heldinnen	p. 27
<u>4.4 Negatieve stereotypering van katholieke rechters</u>	p. 28
4.4.1 Bloeddorstig, listig, maar ook verdoemd	p. 29
4.4.2 Wrede wolven en vrome schaapjes	p. 30
<u>Conclusie</u>	p. 33
<u>Literatuuropgave</u>	p. 34
<u>Bijlagen</u>	p. 37

Abstract

In dit onderzoek heb ik de verschillende wijze waarop mannelijke en vrouwelijke martelaars worden bezongen in doopsgezinde martelaarsliederen bestudeerd. Deze liederen droegen bij aan de herinneringscultus rondom doopsgezinde martelaars en boden impressies van ideale voorbeelden van vrome doopsgezinde martelaars aan overgebleven doopsgezinden. Ik heb gekeken of de wijze waarop mannelijke martelaars bezongen worden verschilt van de wijze waarop vrouwelijke martelaars bezongen worden en bezien hoe deze wijzen de manier beïnvloedt waarop mannelijke en vrouwelijke martelaars worden herinnerd in de doopsgezinde gemeenschap. Mijn corpus bestond uit 45 liederen, die ik op basis van een aantal typisch mannelijke en vrouwelijke eigenschappen heb geanalyseerd. Daarnaast heb ik gekeken naar de voorbeeldfunctie die martelaars vervulden en de rol van de stereotypering van katholieken in de liederen bekeken. Uit het onderzoek blijkt dat mannelijke en vrouwelijke martelaars op verschillende wijze bezongen worden en mannelijke martelaars een positiever voorbeeld zijn dan vrouwelijke martelaars. Middels de subtiele afkeuring van het vrouwelijk martelaarschap in de martelaarsliederen werden de patriarchale verhoudingen in de doopsgezinde gemeenschap in stand gehouden.

Inleiding

Op 24 januari 1539 te Rotterdam vertrouwde Anneken Jans haar zoon van vijftien maanden toe aan een wildvreemde bakker. Anneken zou die dag verdrongen worden als ketter, omdat ze tot de volgelingen van David Joris (1501-1556) behoorde, de hoofdlieder van de doopsgezinde groepering in de Nederlanden gedurende de Reformatie.¹

Eén van de redenen waarom deze vrouw, één van de vele gestorven martelaars uit de Reformatie, nu nog bekend is aan ons komt doordat er een lied over haar is geschreven. In dit lied richt Anneken zich tot haar zoon Esaias waarin zij hem poogt te onderwijzen in Gods leer. Daarbij presenteert zij zichzelf als een vroom Christen en als een voorbeeld voor haar zoon en andere doopsgezinden:

‘Siet der Propheten wech ick gae
Apostlen Martelaars nae
Drinck mee den Kelck ter stede voorbeeld.’²

Dit lied, dat gebaseerd is op het door haar geschreven testament voor haar zoon, is samen met het daadwerkelijke testament opgenomen in verscheidene doopsgezinde martelaarsboeken. Martelaarsboeken zijn boeken waarin het leven, de processen, de vaste geloofsovertuiging en de executie van protestantse, doopsgezinde of katholieke martelaars zijn gedocumenteerd. In deze martelaarsboeken werd de herinnering aan deze martelaars levend gehouden en werden zij als een ideaal voorbeeld voor overgebleven christenen gepresenteerd. In totaal zouden ruim 1300 mensen van verschillende geloofsrichtingen in de Nederlanden wegens ketterij tot de dood veroordeeld worden in de periode van 1523 tot 1566.³

Het martelaarschap, het sterven voor de eigen geloofsovertuiging, was in de zestiende eeuw al een eeuwenoud fenomeen in het christendom. Al in de periode van het vroege christendom (30-313 n. Chr.) werden christenen in het Romeinse Rijk vervolgd wegens hun religieuze opvattingen; zij

---

¹ Dipple 2007: 282 (David Joris); Vos 1918: 17-18 (Anneken Jans).

² Cramer 1904: 75.

³ Duke 2009: 101.

werden door geloofsgenoten na hen als martelaars herdacht en geprezen. Een aantal van deze martelaars wordt genoemd in de Bijbel (de Openbaring van Johannes), maar wijdverspreid wordt de herinneringscultus rondom martelaarschap pas tijdens de Reformatie. De martelaars die uit deze periode stammen zijn aan ons bekend geraakt door de verscheidene martelaarsboeken van verschillende religieuze tradities en opvattingen die uit de vroegmoderne periode zijn overgeleverd. De vroegchristelijke martelaars uit de Romeinse tijd zijn ook ruim vertegenwoordigd in de vroegmoderne martelaarsboeken: de martelaar Polycarp (69-155) en de martelaressen Perpetua en Felicia (203 n. Chr.), bijvoorbeeld, werden als voorbeeld gepresenteerd die martelaars uit de Reformatie deden volharden in hun geloof.⁴

Het eerder hierboven beschreven martelaarschap van Anneken Jans is kort na haar executie bezongen in een lied. Dat juist een lied gekozen werd om haar te herinneren is niet ongewoon: liederen waren een belangrijk onderdeel van het protestantisme en zeker in de stroming van de doopsgezinden. Ze hadden de functie om informatie door te geven of om een bepaalde stelling of religie te propageren. Om de overdracht gemakkelijker te maken, werden liederen op bekende, populaire melodieën gedicht. Dat dat de populariteit van deze liederen bevorderde blijkt wel uit het feit dat het lied over Anneken haar dood tot in Duitsland gezongen werd. Er werd overal en altijd gezongen: op straat, tijdens het werk en ook in de kerk. Opmerkelijk genoeg is het dan ook een lied geweest dat de zingende Anneken verraadde als volgeling van het doopsgezinde geloof.⁵

Het belangrijkste doel van martelaarsliederen was om de bezongen martelaars te herinneren als een voorbeeld voor de religieuze gemeenschap. Paul Middleton schrijft dat martelaars 'gemaakt' worden door de verhalen en liederen die over hen geschreven zijn. De individuele martelaar is niet van belang, maar het verhaal over deze martelaar die een positieve bijdrage levert aan de grotere verhaallijn van een geloofsrichting. Volgens Middleton zou het herinneren van martelaars de gemeenschap verbinden met het verleden en hen een voorbeeld geven van hoe men zich idealiter moest gedragen wanneer hen hetzelfde lot zou overkomen. S. Dunn voegt daaraan toe dat de martelaar een symbool was van de collectiviteit en identiteit die de gemeenschap uitdrukte en de gemeenschap als zodanig creëerde en in stand hield.⁶

Middleton richt zich op de verschillende verhaallijnen van martelaars van diverse religieuze bewegingen en poogt een algemeen en chronologisch overzicht te schetsen. In mijn onderzoek wil ik op de verhaallijn van het doopsgezinde geloof ingaan en de rol die specifiek martelaarsliederen hebben gespeeld op de actieve herinnering van martelaars in de doopsgezinde gemeenschap in de periode van de Reformatie. Daarbij wil ik de theorieën van memory studies betrekken. Astrid Erll schrijft dat een gemeenschap door middel van symbolen, media en instituties zich op constructieve, evaluatieve en zelf-reflectieve manier relateert aan het verleden. Het verleden wordt geconstrueerd en beïnvloedt daarbij de gemeenschap. Ik wil bezien hoe martelaarsliederen een herinneringscultus over doopsgezind martelaarschap creëren in de doopsgezinde gemeenschap.⁷

De doopsgezinde martelaarsliederen die ik voor dit onderzoek ga analyseren bestaan voor het grootste deel uit liederen die mannelijke martelaars bezingen. In verhouding zijn er veel meer mannen als martelaars gestorven en herinnerd dan vrouwen. J. Klassen laat dit zien aan de hand van

---

⁴ Middleton 2011: 34, 97-98.

⁵ Zij zong het lied 'Ick hoer die Basuene blasen', een zelfgeschreven lied dat voor het eerst verscheen in het *Gheestelyck Liedtboecxken* van David Joris uit 1537 – <http://www.gameo.org/encyclopedia/contents/A5542.html>; Gregory 1999: 218, 226-227 (liedcultuur en lied over Anneken Jans); Smelik 1993: 41-42 (liedcultuur);

⁶ Dunn 2010: 216; Middleton 2011: 16-18, 69.

⁷ Erll 2005: 108, 125-126.

het martelaarsboek de *Martelaarsspiegel* van Thieleman J. van Braght (1625-1664), waarin 719 mannelijke martelaars tegenover 288 vrouwelijke martelaars staan beschreven. Volgens H. Joldersma zou in totaal een derde van de doopsgezinde martelaars in de Reformatie van het vrouwelijke geslacht zijn geweest.⁸

Verschillende studies beweren dat vrouwelijke en mannelijke martelaars over het algemeen op een gelijke wijze werden behandeld in de Nederlanden. Volgens Klassen werden vrouwen en mannen beiden op een verschrikkelijke wijze gemarteld om een bekentenis en namen van andere doopsgezinden los te krijgen. Vervolgens werden zij verdrongen, levend begraven of verbrand. Vrouwen werden echter in sommige gevallen milder behandeld, een standpunt waar Joldersma en J.E. Olson zich bij aansluiten. Zwangere vrouwen kregen bijvoorbeeld uitstel van executie en werden verdrongen in plaats van verbrand, dat als een mildere maar ook oneervollere straf werd gezien. Daarnaast kregen vrouwen vaker de mogelijkheid zich van hun 'ketterse' geloof af te keren en zich wederom tot het katholieke geloof te bekeren. Volgens Joldersma komt dit door de manier waarop vrouwen biologisch verschilden van mannen en sociaal gezien werden in de periode van de Reformatie: vrouwen en kinderen moest men medelijden schenken en moest men sparen.⁹

De beschrijvingen van vrouwelijke en mannelijke martelaars zouden echter volgens Olson vaak gelijk aan elkaar zijn. Vrouwen zouden zich net zo moedig gedragen en net zo uitgesproken zijn op het schavot als mannen en dat zou op precies dezelfde manier beschreven zijn. Hier heb ik mijn twijfels over. Als vrouwelijke martelaars in de realiteit al op een andere manier behandeld werden door hun biologische gesteldheid en sociale positie, dan zou dit gereflecteerd moeten zijn in de verhalen en liederen die over hen zijn geschreven. Joldersma en Klassen laten al zien in hun onderzoek dat vrouwelijke martelaars niet 'gewone' moed, maar 'mannelijke moed' toe bedeed krijgen in de teksten die over hen zijn verschenen. Hierdoor lijken vrouwelijke martelaars een andere en ongelijke positie te hebben in het martelaarschap dan mannelijke martelaars. Daarnaast voegt Olson toe dat vrouwen vaker als zwak en timide worden beschreven. Ik wil in dit onderzoek bezien hoe doopsgezinde mannelijke en vrouwelijke martelaars beschreven worden in martelaarsliederen en bekijken op welke punten deze beschrijving gelijk en ongelijk aan elkaar is. Dit is van belang voor mijn onderzoek naar de herinneringscultus rondom doopsgezind martelaarschap, omdat deze beschrijvingen bijdragen aan de manier waarop de herinneringscultus is geconstrueerd en voortleefde in de doopsgezinde gemeenschap. Is de herinnering aan vrouwelijke en mannelijke martelaars gelijk en zijn zij beiden een ideaal voorbeeld voor de doopsgezinde gemeenschap? Of werden mannen misschien als een ander of beter exemplaar gezien dan vrouwen? Deze vragen leiden tot de volgende onderzoeksvraag:¹⁰

Op welke wijze worden vrouwelijke en mannelijke doopsgezinde martelaars in vroegmoderne liederen bezongen en wijken deze liederen van elkaar af, of dragen ze op gelijke wijze bij aan het verbeelden, functioneren en propageren van het martelaarschap?

---

⁸ Joldersma 2001: 13; Klassen 1986: 549.

⁹ Joldersma 2001: 16-17; Klassen 1986: 549, 552; Olson 1992: 334; Umble 1990: 143.

¹⁰ Joldersma 2001: 31-33; Klassen 1986: 549; Olson 1992: 334-335.

Hoofdstuk 1: De doopsgezinde lied- en martelaarscultuur

1.1 De kracht van het lied

Het doopsgezinde geloof week op verschillende punten af van het katholieke geloof. Ten eerste geloofden doopsgezinden, ook wel wederdopers genoemd, niet in de kinderdoop. Zij doopten slechts die mensen die bewust de keuze konden maken om hun leven actief in te zetten en te geven voor God. Tevens geloofden zij niet in de eucharistie, het sacrament waarbij het lichaam in de vorm van brood en het bloed in de vorm van wijn van Jezus Christus wordt genuttigd. Daarnaast zwoeren de doopsgezinden aardse autoriteitsfiguren zoals de Paus af en waren zij kritisch op de sociale en economische ongelijkheid.¹¹

Eén van de belangrijkste verschillen met het katholicisme is dat er in het doopsgezinde geloof samen hymnes en psalmen gezongen werden in de kerk. Maarten Luther (1483-1546) propageerde het lied al vanwege zijn didactische en psychologische functies die het lied een ideaal middel maakten om het geloof te uiten en te verspreiden. Het lied nam hierdoor gedurende de Reformatie een belangrijke plaats in de verschillende stromingen van het protestantisme in.¹²

Liederen hadden verschillende functies binnen het doopsgezinde geloof. Zij konden door de schriftverwijzingen die aan de zijkant van de psalmen genoteerd waren gebruikt worden voor de catechismus van de essentiële doctrine en zo Schriftuurlijke kennis overdragen. Daarnaast konden de liederen die gezamenlijk gezongen moesten worden individuen aan de religieuze gemeenschap binden. De liederen waren gemakkelijk te onthouden door de populaire profane melodieën waarop zij gedicht waren. De gehele geloofsgemeenschap was hierdoor in staat al zingend zijn geloof te belijden.¹³

De liederen die in de kerk gezongen werden varieerden van vermaanliederen tot lofzangen aan God en werden in elke stroming van het protestantisme gezongen. Een uitzondering is het martelaarslied, dat alleen in het doopsgezinde geloof een prominente plaats innam. Het 'lijden voor God' was een belangrijk onderdeel in de geloofsbelijdenis van het doopsgezinde geloof. Degenen die een lijdensweg ondergingen werden gezien als trouwe en vrome christenen en als uitverkorenen van God. Martelaars zagen hun lijden als een teken dat God hen gunstig was en hen waardig vond. De martelaarsliederen eerden de doopsgezinde martelaars en presenteerden hen als ideale voorbeelden voor overgebleven en nog levende doopsgezinden. De liederen moedigden diegenen aan die in een soortgelijke benarde positie verkeerden en lieten zien dat als zij standvastig bleven en hun leven opofferden voor hun geloof zij beloond zouden worden.¹⁴

1.2 Doopsgezinde vrouwelijke martelaars

De doopsgezinden waren continue in levensgevaar in de periode van de Reformatie: niet alleen werden zij als 'kettters' vervolgd door de katholieken, ook de lutheranen en calvinisten waren tegen hen. Hun medeprotestanten vreesden de destabiliserende invloed die de doopsgezinden op de Staat zou kunnen hebben door hun afkeer voor enig ander autoritair gezag dan God. Belangrijke theologische discussiepunten, zoals de vraag of men mag wederdopen, gaven de lutheranen en

---

¹¹ Hamilton 1994: 4-5 (achtergrond doopsgezinde geloof); Joldersma 2001: 9-10 (afwijzing autoriteitsfiguren).

¹² Joldersma 2001: 21.

¹³ Grijp 1994: 115 (profane melodieën); Joldersma 2001: 21 (schriftverwijzingen); Pettegree 2005: 40 (zang als onderdeel protestantisme).

¹⁴ Gregory 1999: 225 (martelaarsliederen in protestantisme); Joldersma 2001: 26 (opoffering leven wordt geloond); Umble 1990: 140 (martelaars als uitverkorenen).

calvinisten genoeg redenen de doopsgezinden ook te vervolgen. Het gevolg van deze tweevoudige vervolging drukt zich uit in een indrukwekkend dodental: in totaal zouden er meer doopsgezinden gestorven zijn in de periode van de Reformatie dan protestanten en katholieken bij elkaar opgeteld.¹⁵

Zoals al in de inleiding vermeld staat, zijn er veel meer mannen als martelaars gestorven en in martelaarsliederen bezongen dan vrouwen. De doopsgezinde traditie heeft nog de meeste vrouwelijke martelaars gekend: een derde van het dodental zou volgens Joldersma vrouw zijn geweest. Volgens een artikel waar Sigrun Haude ingaat op het huidig onderzoek over de rol van de vrouw in de doopsgezinde beweging in de zestiende en zeventiende eeuw, namen vrouwelijke martelaars een bijzondere positie in. Vrouwelijke martelaars vertoonden eigenschappen zoals moed, kracht, standvastigheid, uithoudingsvermogen en lef die van oudsher alleen aan mannen toebedeeld waren. Zij gedroegen zich als mannen en vertoonden 'mannelijke moed' door hun leven op te offeren voor God en waren daardoor vergelijkbaar met mannelijke martelaars.¹⁶

Deze opoffering en dit actieve 'mannelijke' gedrag zijn opvallend als we kijken naar de wijze waarop vrouwen in de doopsgezinde maatschappij bekeken werden. Menno Simons (1496-1561), één van de hoofd doopsgezinde theologen, beschreef de ideale vrouw als rein, ingetogen, bescheiden en nederig. Zij moest gehoorzaam zijn aan haar echtgenoot en trouw aan haar kinderen en familie. Zij mocht zich idealiter niet buitenshuis begeven: alleen voor belangrijke zaken, zoals het doen van inkopen en het luisteren naar het woord van God, mocht zij het huis verlaten. Vrouwen moesten mannen het denkwerk en het handelen laten doen op politiek en religieus gebied. Vrouwen waren kortom ondergeschikt aan de man en hadden weinig tot geen invloed op politiek en religieus niveau.¹⁷

Om een martelaar te worden, moest een vrouw volgens Leona Stucky Abbott haar natuurlijke vrouwelijke eigenschappen, zoals zwakheid, minderwaardigheid, zachtmoedigheid en willeloosheid, afwerpen. Vrouwen en 'typisch' vrouwelijke eigenschappen werden gezien als minderwaardig en waren niet geschikt voor een glorieuze marteldood. Het was volgens Abbott echter onmogelijk voor een vrouw om zich volledig van haar zwakkere stereotiep te ontdoen. Een vrouw kon nooit dezelfde status als een mannelijke martelaar krijgen.¹⁸

Dit is onder andere te zien in het onderzoek van Nikki Shepardson over het martelaarsboek *Histoire des vray tesmoins* van Jean Crespin. Vrouwelijke martelaars werden als een apart en abnormaal geslacht gezien, dat simpel en zwak was zoals bij vrouwen, maar ook standvastig en uitverkoren was door God zoals bij mannen. Volgens Shepardson zou deze abnormaliteit ervoor zorgen dat de patriarchale verhoudingen in de doopsgezinde gemeenschap niet verstoord werden en andere vrouwen niet vanzelfsprekend hun voetspoor volgden. De abnormaliteit die Shepardson benadrukt, uit zich in dit geval in geschriften over vrouwelijke martelaars. In verschillende testamenten, zoals Klassen laat zien, wordt bij vrouwen benadrukt dat zij hun vrouwelijkheid afwerpen en zich mannelijkheid aanmeten. Vraag is nu of dezelfde stereotypering en dezelfde abnormale status van vrouwelijke martelaars ook in de doopsgezinde martelaarsliederen worden benadrukt.¹⁹

---

¹⁵ Middleton 2011: 94-95.

¹⁶ Joldersma 2001: 13; Haude 2007: 449.

¹⁷ Haude 2007: 449 (vrouwelijke eigenschappen); Sprunger 1985: 49 (Menno Simons).

¹⁸ Haude 2007: 449, 451.

¹⁹ Haude 2007: 459; Klassen 1998: 549.

Hoofdstuk 2: Het primair bronmateriaal

2.1 Het *Offer des Heeren*

De doopsgezinde martelaarsliederen die ik voor dit onderzoek heb geanalyseerd komen vrijwel allemaal uit het boek het *Offer des Heeren*, een doopsgezind martelaarsboek dat volgens T. Alberda-Van der Zijpp voor het eerst is verschenen in 1562. Het *Offer des Heeren* was zeer populair: tussen het jaar 1562 en 1599 zijn er elf verschillende uitgaven uitgebracht. Volgens F. Pijper waren de meeste van deze uitgaven in een klein formaat gedrukt, waardoor mensen gemakkelijk het boek in kledingstukken konden verstoppert. Doopsgezinden hadden hierdoor de mogelijkheid het invloedrijkste doopsgezinde martelaarsboek altijd bij zich te dragen. Martelaars konden op deze manier op elk moment van de dag als ideaal voorbeeld steun bieden aan nog levende doopsgezinden. Het martelaarschap werd actief herinnerd en was een belangrijk kenmerk van de identiteit van de doopsgezinde gemeenschap.²⁰

In bijna elke nieuwe uitgave werden extra martelaars en extra liederen toegevoegd. Het *Offer des Heeren* wijkt daardoor af van de traditionele protestantse martelaarsboeken. Waar in andere martelaarsboeken brieven, rechtszaken en testamenten het belangrijkste zijn, bestaat het grootste deel van het *Offer des Heeren* uit martelaarsliederen. Volgens het voorwoord zouden deze liederen zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke getuigenissen van de bezongen martelaars zijn gebleven, zelfs wanneer zinnen aangepast waren omwille van het rijmschema:²¹

'Item, noch sal den Leser belieuen te weten, dat hier op nieu achter een yehgelijcks Belijdingen, Brieuen, ofte Testamenten by ghe daen zijn Liedekens, wt de voorgaende materie ghenomen ende wtgesocht, hier ende daer, dat ons dochte het principaelste ofte leerachtichste te zijn, waer in den Text eygentlijk so na (om tgedicht der rijmen wil) als ment opt alderbest heeft weten te becomen onderhouden is.'²²

Door te benadrukken dat in de martelaarsliederen de daadwerkelijke woorden van de doopsgezinde martelaars staan weergegeven, wordt het belang van de herinnering aan deze woorden onderstreept. De liederen zijn 'principael' en 'leerachtich' en spelen een belangrijke rol in de stichting van de overgebleven doopsgezinden. Aan het eind van het voorwoord, nawoord en aan het eind van vrijwel elk lied wordt dit benadrukt.²³

Het *Offer des Heeren* bevat naast de martelaarsgetuigenissen nog een supplement dat volledig bestaat uit martelaarsliederen. Veel van de martelaars die in deze liederen worden genoemd staan niet in het *Offer des Heeren* zelf. Het supplement was eerder al gedrukt in 1562 onder de naam *Een Liedboexcken tracterende vanen Offer des Heeren* en is later bij het *Offer des Heeren* gevoegd. Het supplement benadrukt de essentiële rol van liederen bij de herinnering van doopsgezinde martelaars. Het waren de liederen, en niet de testamenten, die de heroïsche dood van de martelaars navertelden en een levende herinneringscultus creëerden.²⁴

Voor dit onderzoek heb ik de uitgave van 1570 gebruikt, geëditeerd door S. Cramer in 1904. Deze uitgave had een belangrijke vormverandering ondergaan ten opzichte van de uitgave van daarvoor uit 1567. Naast de getuigenissen van de martelaars stond er nu telkens een martelaarslied

---

²⁰ Pijper 1924: 76-83; Zijpp 1981: 46-47 (eerste uitgave).

²¹ Joldersma 2001: 24.

²² Cramer 1904: 55.

²³ Cramer 1904: 55; Gregory 1999: 229 (benadrukking herinnering in het voorwoord en nawoord); WNT lemma: leeren – leerrijk; WNT lemma: principaal – belangrijkst.

²⁴ Gregory 1999: 225-227.

gedrukt. Deze liederen werden begeleid met een melodie waarop het lied gezongen moest worden. De bundel was in 1570 voltooid en deze vorm heeft het *Offer des Heeren* in latere uitgaven behouden. Volgens Cramer waren latere toevoegingen van een enkel testament of lied van weinig betekenis en was er weinig veranderd in latere uitgaven. Dit illustreert hij met een lijst, waarin de verschillende uitgaven en belangrijke martelaars tegenover elkaar zijn gezet.²⁵

Het doopsgezinde martelaarsboek dat het *Offer des Heeren* opvolgde, de *Historie der Martelaren ofte waerachtighe Getuygen Jesu Christi* door Hans de Ries uit 1615, heeft veel geschriften uit het *Offer des Heeren* overgenomen. De helft van de martelaarsliederen die in 1570 waren toegevoegd, werden echter niet opgenomen in dit martelaarsboek en de liederen die wel opgenomen werden, veranderden drastisch van vorm: de rijmende hymnes werden omgevormd tot proza, waardoor zij niet meer gezongen konden worden en minder gemakkelijk te onthouden waren. De informatie over de doopsgezinde martelaars in de martelaarsliederen bleef hetzelfde, maar de vormverandering zorgde ervoor dat de herinneringscultus rondom martelaars veranderde. Waar eerst actief door de gehele doopsgezinde gemeenschap het lot van hun voorgangers werd bezongen en herinnerd, werd deze nu volgens B.S. Gregory individueel bestudeerd door geleerde en geleerde doopsgezinden. Het veranderen van de herinneringscultus kan ook geïllustreerd worden door het formaat van het martelaarsboek zelf. Waar het *Offer des Heeren* door zijn kleine formaat overal mee naar toe genomen kon worden, was de *Historie der Martelaren* een groot dik boek dat alleen thuis gelezen kon worden.²⁶

2.2 Doopsgezinde liedboekjes en vergeten doopsgezinde geschriften

Naast het *Offer des Heeren* heb ik verscheidene doopsgezinde liedboekjes bekeken, waarvan ik het geringe aantal martelaarsliederen dat in deze liedboekjes gedrukt is heb geanalyseerd. In de tweede helft van de zestiende eeuw zijn er vele doopsgezinde liedboekjes verschenen in de Nederlanden, die allemaal gecategoriseerd staan in het boek *Het lied dat nooit verstomde* (1988) van hoogleraar Piet Visser. Voor dit onderzoek heb ik de volgende liedboekjes gebruikt: *Een nieu Liedenboeck* (1562), *Veelderhande Liedkens* (1569), *Het Grootte Liede-Boeck* van Leenaert Clock (1625) en *Een nieuw Sangh-Boeck* (1650).

Daarnaast heb ik nog een tweetal martelaarsliederen geanalyseerd uit het boek *The Forgotten Writings of the Mennonite Martyrs* (2002), waarin onbekende geschriften van doopsgezinde martelaars verzameld zijn. Het ene lied komt van de schrijver Reytze Ayssesz van Olderbooren (*Sommige belijdingen, schriftlijcke sentbrieuen, ende Christelicke vermaningen*) en het andere lied is geschreven door Karel van Mander (*Eylaes hoe mach gheschieden*).

2.3 Verhoudingen

In totaal heb ik van deze primaire bronnen 45 liederen geanalyseerd. Hiervan worden in 24 liederen mannelijke martelaars, in 9 liederen vrouwelijke martelaars, in 7 liederen een man en een vrouw en in 5 liederen groepen martelaars die uit beide geslachten bestaan bezongen. Het overgrote deel van het corpus bestaat uit liederen over mannelijke martelaars en daaruit blijkt dat er meer mannelijke dan vrouwelijke martelaars gestorven en herinnerd zijn. In verhouding zijn er tevens meer mannen dan vrouwen in de groepen martelaars te vinden. Opvallend aan dit corpus, is dat vrijwel alle liederen uit het *Offer des Heeren* komen en er bijna geen enkel martelaarslied voorkomt in de

---

²⁵ Cramer 1904: 17-18.

²⁶ Gregory 1999: 237.

overige net zo populaire liedboekjes. Van de vijftien liedboekjes dit ik voor dit onderzoek heb bekeken, waren er slechts in vijf liedboekjes martelaarsliederen te vinden. Daarnaast waren sommige liederen die in het *Offer des Heeren* gedrukt waren, ook in verscheidene liedboekjes opgenomen, waardoor sommige liederen ‘dubbel’ gedrukt zijn. De vraag is wat een dergelijke centrale verzameling voor invloed heeft gehad op de herinneringscultus rondom martelaars. Zou deze niet nog groter zijn geweest wanneer er meer martelaarsliederen in de verschillende liedboekjes waren verschenen en daarbij het bereik van deze martelaarsliederen breder was? Of konden doopsgezinden juist doordat alles zo centraal verzameld was gemakkelijker deelnemen aan de herinneringscultus rondom martelaars? Het is immers eenvoudiger een boek bij je te dragen waarin alles verzameld staat dan meerdere verschillende liedboekjes waarin het aanbod verspreid staat. Het antwoord op een dergelijk vraagstuk is helaas niet te geven en is niet de focus van mijn onderzoek. Ik denk echter wel dat de centrale verzameling van martelaarsliederen in een boek ervoor gezorgd heeft dat men gemakkelijker gezamenlijk de martelaars zingend kon herinneren en het *Offer des Heeren* het belangrijkste is geweest voor de herinneringscultus rondom martelaars. Omdat ik voor mijn onderzoek echter een algemeen beeld van de herinnering aan mannelijke en vrouwelijke martelaars wil schetsen, heb ik de martelaarsliederen die in de liedboekjes staan, ook opgenomen in mijn corpus. In tabel 1 staat de precieze verdeling van de liederen over de verschillende primaire bronnen die ik voor dit onderzoek heb gebruikt.

Tabel 1: Verdeling liederen over primaire bronnen.

	Mannen	Vrouwen	Man en Vrouw	Groepen
<i>Offer des Heeren</i>	20	7	3	2
<i>Een nieuw Liedboek</i>	1	1	1	1
<i>Het Groot Liedboek van L.C.</i>	-	1	2	-
<i>Veelderhande Liedkens</i>	-	-	1	2
<i>Een nieuw Sangboek</i>	1	-	-	-
<i>Eylaes hoe mach gheschieden</i>	1	-	-	-
<i>Sommige belijdingen</i>	1	-	-	-

Hoofdstuk 3: Analysemodel: Cobb, Dunn en Memorystudies

In dit onderzoek heb ik mij gebaseerd op de analysemodellen van drie studies: de studie *Dying to be men* (2008) van L. Stephanie Cobb, de studie *The Female Martyr and the Politics of Death: An Examination of the Martyr Discourses of Vibia Perpetua and Wafa Idris* (2010) van S. Dunn en het analysemodel dat de vrij nieuwe wetenschap Memory Studies gebruikt bij onderzoek naar memory in literatuur en geschiedenis. Hiervoor heb ik als bron het boek *Memory in culture* (2005) van Astrid Erll gebruikt. Ik zal in het volgende kort ingaan op de elementen die ik van deze onderzoeken heb gebruikt en hoe ik deze heb toegepast op mijn eigen corpus.

3. 1 L. Stephanie Cobb – *Dying to be men*

Het onderzoek van L. Stephanie Cobb gaat in op christelijke martelaars uit de periode van het vroege christendom. Zij maakt gebruik van de *social identity theory*, die ervan uitgaat dat identiteit wordt gecreëerd in de context van een groep: insiders van de groep zijn altijd superieur aan outsiders van de groep, waardoor een groep identiteitsvormend werkt. Het martelaarschap en bovenal de verhalen over het martelaarschap zouden volgens deze theorie identiteitsvormend zijn geweest in de vroegchristelijke gemeenschap. Deze verhalen bevestigden gender en sekse gerelateerde Grieks-Romeinse constructies door martelaars uit de vroegchristelijke periode af te beelden als sterk, dapper en standvastig. Zij personifieerden daardoor de superieure Romeinse mannelijkheid. Deze mannelijkheid maakte de groepsidentiteit als christenen superieur aan die van buitenstaanders, die op hun beurt gefeminiseerd werden.²⁷

Iedere christen moest naar deze superieure Romeinse mannelijkheid streven. Vrouwen konden ook deze mannelijkheid bereiken. Bij hen werden echter volgens Cobb, naast de mannelijke eigenschappen, ook de vrouwelijke eigenschappen benadrukt. Hoewel mannen soms ook vrouwelijke eigenschappen vertoonden, is er een wezenlijk verschil tussen de twee geslachten. Waar mannen door hun vrouwelijkheid minder vrome christenen zijn, wordt bij vrouwen de vrouwelijkheid juist gebruikt om hen niet te zeer af te laten wijken van de traditionele vrouwelijke christen. Bij de vrouwelijke martelaars Perpetua bijvoorbeeld, wordt eerst de nadruk gelegd op het feit dat zij een goede echtgenote en moeder was voordat haar mannelijke heldendaden en standvastigheid worden besproken. Vrouwelijke martelaars moesten naast moed en leiderschap ook de handelingen en deugden van Romeinse vrouwen tentoonspreiden.²⁸

Cobb kijkt in haar onderzoek naar een aantal mannelijke en vrouwelijke eigenschappen die vroegchristelijke martelaars vertonen. Ik heb deze eigenschappen als handvaten gebruikt om de verschillen tussen de herinnering aan mannelijke en vrouwelijke doopsgezinde martelaars beter te kunnen duiden. Het gaat om de mannelijke eigenschappen moed, standvastigheid, wijsheid en vroomheid en de vrouwelijke eigenschappen emotionaliteit, zwakheid, zedigheid en het moederschap. Deze eigenschappen, en met name de mannelijke, bleken na mijn analyses ruim in mijn corpus vertegenwoordigd te zijn bij beide geslachten en vormden een goede basis voor het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag. Voor de vrouwelijke eigenschappen kon ik mij naast de eigenschappen van Cobb ook baseren op de beschrijving van de ideale vrouw van Menno Simons, genoemd in hoofdstuk 2.²⁹

Daarnaast was ik benieuwd in hoeverre vrouwelijke eigenschappen ook bij doopsgezinde

---

²⁷ Cobb 2008: 5, 19, 21.

²⁸ Cobb 2008: 5, 14-15, 26, 28, 102, 110, 121.

²⁹ Cobb 2008: 21, 31, 63, 111, 114-115; Voor beschrijving Menno Simons, zie pagina 6.

vrouwelijke martelaars werden gebruikt om hun minderwaardige sociale positie in de doopsgezinde gemeenschap in stand te houden. Hiervoor heb ik gekeken in hoeverre vrouwelijke martelaars tegelijkertijd mannelijke en vrouwelijke eigenschappen toebedeeld kregen en of de mannelijke eigenschappen anders werden verwoord bij mannen dan bij vrouwen. Ten slotte heb ik de *social identity theory* die Cobb gebruikt in haar onderzoek als uitgangspunt genomen om de functie van de algemene herinnering aan doopsgezinde martelaars in de doopsgezinde gemeenschap te onderzoeken. De doopsgezinde martelaars zouden volgens deze theorie identiteitsvormend moeten zijn geweest voor de gehele doopsgezinde gemeenschap, wiens herinnering generaties lang de doopsgezinde identiteit heeft bepaald. Tevens zou volgens deze theorie het doopsgezinde martelaarschap en de doopsgezinde gemeenschap in zijn geheel superieur zijn aan de katholieke gemeenschap.³⁰

3.2 S. Dunn – *The Female Martyr and the Politics of Death*

Het onderzoek van S. Dunn focust zich op het concept gender met betrekking tot twee vrouwelijke martelaars: de vroegchristelijke Vibia Perpetua (181-203) en de moslima Wafa Idris (1975-2002). Volgens haar zou de specifieke 'vrouwelijkheid' van deze vrouwelijke martelaars hen op dezelfde bevoorrechte positie als andere heiligen en martelaars plaatsen, maar zou deze vrouwelijkheid ook verwarring en angst scheppen met betrekking tot haar rol in het publieke leven van de gemeenschap. Een zelfde soort conclusie zien wij terug bij het onderzoek van L. Stephanie Cobb: zij stelt dat de vrouwelijkheid wordt benadrukt om de sociale minderwaardige positie van vrouwen te behouden. Volgens Dunn zou deze vrouwelijkheid echter ook gebruikt worden om de samenleving te beschermen. Waar Cobb slechts benadrukt dat vrouwelijke martelaars 'vrouw' moesten blijven, moesten 'mannelijke' vrouwen bij Dunn door hun 'vrouwelijke' eigenschappen zoals zwangerschap en schoonheid te benadrukken onderdrukt worden, zodat zij niet de samenleving ontwrichtten. Net zoals bij het eerdere aangehaalde onderzoek van Nikki Shepardson, worden vrouwelijke martelaars volgens Dunn als een abnormaliteit gezien, waar 'normale' vrouwen in geen geval een voorbeeld aan moesten nemen. Vrouwelijk geweld mocht nooit de norm worden en was alleen toegestaan wanneer het de gehele gemeenschap op een positieve manier diende.³¹

De vraag is nu of deze abnormaliteit, die in het onderzoek van Dunn aan een vroegchristelijke en een hedendaagse moslima martelaar worden toebedeeld, ook van toepassing is bij de doopsgezinde vrouwelijke martelaars uit de periode van de Reformatie. Wordt er bij hen expliciet benadrukt dat het vrouwelijke martelaarschap niet nagestreefd moest worden, ook al waren zij door hun mannelijke eigenschappen ideale voorbeelden voor de doopsgezinde gemeenschap en uitverkorenen van God?

3.3 Memorystudies – *Memory in culture*

'Memory', ofwel herinnering, is volgens Astrid Erll een paraplu term voor alle biologische, mediale en sociale processen die gerelateerd zijn aan het verleden, het heden en de toekomst in sociaal-culturele contexten. Deze contexten zijn opgebouwd uit sociale, materiële en mentale fenomenen van cultuur. Literatuur, waaronder de doopsgezinde martelaarsliederen, behoort tot de materiële fenomenen van een herinneringscultuur die in stand wordt gehouden door de referenties die

---

³⁰ Cobb 2008: 16, 19.

³¹ Dunn 2010: 204, 206, 208, 212.

literatuur maakt naar de inhoud, vorm, media en handelingen van specifieke herinneringen.³²

Wat voor dit onderzoek van belang is, zijn de verschillende werkwijzen waarop literatuur herinnering kan waarborgen. Als eerste de experimentele wijze, waarbij het verleden als een doorleefde ervaring wordt gepresenteerd en het 'levende geheugen' en de eigentijdse geschiedenis worden opgeroepen. Deze wijze maakt gebruik van eerste persoon-vertellers en wekt de suggestie op autobiografisch te zijn. Dit is ook het geval bij de martelaarsliederen die een natuurgetrouw verslag zouden geven van de dood van doopsgezinde martelaars. Daarnaast is er de antagonistische wijze, waarbij een versie van het verleden geaccepteerd wordt en een andere versie van het verleden wordt afgewezen. Bij deze wijze wordt vaak gebruik gemaakt van negatieve stereotypering, die ook te zien is in de doopsgezinde martelaarsliederen: de katholieke partij wordt altijd zeer negatief afgeschilderd ten opzichte van de vrome doopsgezinde partij. Deze verschillende werkwijzen kunnen mij helpen het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke martelaars beter te duiden in de doopsgezinde herinneringscultus rondom martelaars die de martelaarsliederen hebben gecreëerd. Het zijn deze herinneringen die onder andere de traditionele verhoudingen in de doopsgezinde samenleving in de periode van de Reformatie continue hebben bevestigd. Martelaarsliederen hebben kortom een gedeelde en gevalideerde versie van het verleden gemaakt uit individuele ervaringen die deel zijn gaan uitmaken van het collectief geheugen omtrent doopsgezind martelaarschap.³³

---

³² Erll 2005:7, 15-16, 103, 156-157.

³³ Erll 2005:89, 158-159.

Hoofdstuk 4: Analyses

4.1 De ‘mannelijke’ eigenschappen van een doopsgezinde martelaar

Volgens het onderzoek van Cobb zijn mannelijke eigenschappen van martelaars standvastigheid, vroomheid, moed en wijsheid. In het volgende zal ik deze aspecten analyseren in de doopsgezinde martelaarsliederen, bezien of vrouwelijke martelaars over dezelfde eigenschappen beschikten en bezien hoe standvastigheid bijdraagt aan de herinnering van doopsgezinde martelaars.

4.1.1 Standvastigheid: een geschenk van God of een uiting van verdraagzaamheid en trouw?

Standvastigheid wordt in het Woordenboek der Nederlandse Taal gedefinieerd als ‘vastheid van geest of karakter’ en ‘volharding’ in het martelaarschap. Het wordt daarnaast ‘beschouwd als een mannelijke eigenschap’. Het woord ‘standvastigheid’ wordt expliciet verbonden aan martelaars. De vraag is echter of deze standvastigheid een eigenschap is die enkel uit de martelaar in kwestie zelf komt en volledig aan hem is toe te schrijven. Uit de liederen blijkt namelijk dat de standvastigheid die de doopsgezinde martelaars vertonen, grotendeels van God afkomstig is. Het is God die hun geesten sterkt, pijnen verlicht en hen kracht geeft te strijden tegen de katholieke rechters en de Duivel. Dit wordt aan het begin of aan het einde van veel martelaarsliederen benadrukt. Martelaars lijken hierdoor eerder een middel om standvastigheid te verspreiden als kwalitatief goede eigenschap dan de daadwerkelijke ‘bron’ van standvastigheid. Dit laat bijvoorbeeld het lied over Hans Keescooper zien, dat begint met een oproep van de dichter om God te loven, die al zijn volgelingen op aarde heeft gesterkt tegen het kwaad.³⁴

‘O Heer v wil ick louen
Ghy die v ledekens al
Toeseynt stercheyt van bouen
Hier in dit aertsche dal
Dat sy vast staende blijuen
Tegen den quaden hoop
Als haer de boose drijuen
Hebben tot v een loop.’³⁵

Ps al.20.a.3.

De standvastigheid die God schenkt komt bij mannelijke en vrouwelijke martelaars voor. God helpt zowel mannelijke en vrouwelijke martelaars te strijden om de martelaarskroon te verwerven, terwijl hij echter alleen bij vrouwelijke martelaars de pijnen verlicht. De vrouwelijke martelaars lijken hierdoor minder standvastig en herinneringswaardig te zijn, omdat zij niet de pijnen hebben gevoeld die geassocieerd worden met het martelaarschap. Hier komt subtiel het stereotiep naar voren dat vrouwen zwakker zijn dan mannen waar God klaarblijkelijk mee instemt. Dit wordt nogmaals

---

³⁴ Anoniem 1562: fol. 81r. (‘Dat sy volstandich bleven dat quam al van den Heer’), fol. 103v. (‘Thien isser seer vroom door ghegaen al door des Heeren crachten’);

Cramer 1904: 96 (‘Maer sy hielt al aen tot God seer vuerich die haer verlichte’), 428 (‘Maer duer Gods geest gedreuen gaf sy willich haer leuen’), 481 (‘God gaf hem sterckheyt en confoort tegen des Duyuels wercken’); Gregory 2002: 322 (‘De Heere holp hem strijden gaf hem een vrijmoedigen geest’);

WNT lemma: standvastigheid.

³⁵ Cramer 1904: 124.

benadrukt in het lied over de vier vrome Christenen van Gent, waar de standvastigheid van de vrouwelijke martelaar expliciet aan God wordt verbonden:³⁶

'Sy wert aen den staeck gebonden
(Gesterct door Godes geest)
Niet vreesende het verslonden
Sprack cloeckelijck onbeureest'³⁷

Mat.10.c.28

In het bovenstaande wordt expliciet gezegd dat de vrouwelijke martelaar gesterkt wordt door God, terwijl dat niet gedaan wordt bij de mannelijke martelaars uit hetzelfde lied. Hierdoor wordt op een subtiele wijze haar 'vrouwelijkheid' benadrukt en lijkt haar 'mannelijke' standvastigheid minder roemens- en gedenkwaardig. De theorie van Cobb wordt hier op een impliciete wijze bevestigd: vrouwelijke eigenschappen worden gebruikt om vrouwen 'vrouw' te laten blijven.³⁸

Er zijn twee soorten standvastigheid die zonder hulp van God vanuit de martelaar zelf komen. Ten eerste de standvastigheid die martelaars vertonen wanneer zij op de pijnbank liggen. De martelaars blijven bij hun doopsgezinde geloof, ondanks dat zij worden geslagen met een roede, worden kaalgeplukt en vol met water worden gegoten. Opvallend is dat dit vrijwel alleen bij de mannelijke martelaars gebeurt in de martelaarsliederen. Waar bij de mannelijke martelaars benadrukt wordt dat zij daadwerkelijk helse pijnen ondergingen, wordt bij de vrouwelijke martelaars doorgaans alleen gesproken over het vooruitzicht van deze pijnen en wordt deze slechts terloops genoemd. Hierdoor lijkt het of vrouwelijke martelaars minder of zelfs helemaal geen pijn hebben hoeven te verdragen. Een uitzondering is het lied over Elisabeth, waarin beschreven wordt hoe zij duimijzers omkrijgt:³⁹

'Sy lieten haer twee duym ijsers setten Als sy niet wilde lijden in lanck So dat sy duym en vingeren pletten Datter tbloet ter nagelen wt spranck.	<i>Fol. 29 r°</i>
Och ick en macht niet langer verdragen //	Elisabeth.
Belijdt, men sal verlichten v pijn Helpt my o Heere, sprac sy met clagen	Den Raet. Elisabeth.
Want ghy zijt eenen noothelper fijn. Maer sy hielt al aen tot God seer vuerich	Judit.9.a.3.
Die haer verlichte, en sy sprac coel Wilt my nvry voort vragen geduerich	Esa.43.a.2. 1.Co.10.b.13.
Want ick als voren geen pijn en voel.' ⁴⁰	

Elisabeth wordt in het bovenstaande fragment gepresenteerd als een zwakke doopsgezinde vrouw die niet zonder hulp van God de pijnen die bij het martelaarschap horen kan doorstaan. De door God gegeven zwakte van de vrouw is weerspiegeld in de behandeling van vrouwelijke martelaars in de martelaarsliederen. Bij andere vrouwelijke martelaars wordt er niet gepijnigd, maar bedreigd en

---

³⁶ Cramer 1904: 96 ('Maer sy hielt al aen tot God seer vuerich die haer verlichte'); Gregory 2002: 321 ('Hoe wel het lange moest dueren was hy verduldich int lijden swaer').

³⁷ Cramer 1904: 520.

³⁸ Cobb 2008: 16.

³⁹ Clock 1625: fol. Hh3r. ('Tormentlijck opgehangen sy seer ghepynicht zijn'); Cramer 1904: 174 ('Maer Jeronimus quam ter banck daer hy leet veel smert en pijn Gileyns knape rechte hem lanck dus leggende vast gebonden Gileyn hem tlijf vol waters goot'), 217 ('Sloegen zijn lijf // met roeden stijf by den hayr sy hem pluckten en by zijnen baerdt sy hem ruckten'), 585 ('Sy gingen twee Maechden pijnen').

⁴⁰ Cramer 1904: 96.

gesmeekt, soms zelfs wekenlang. Andere wegen worden gebruikt om doopsgezinde vrouwelijke martelaars terug te brengen naar het katholieke geloof. Er werd hen genade geschonken door aan te bieden hun leven te sparen of de familie werd er bijgehaald om hen van hun ketterse opvattingen te laten afzien. Uit het bovenstaande blijkt dat vrouwelijke martelaars van nature zwakker werden gezien en er door de katholieke rechters werd ingespeeld op de 'emotionaliteit' van de vrouw. Zij werden duidelijk milder behandeld, zoals Joldersma al opperde in zijn onderzoek. De standvastigheid van de vrouwelijke martelaar was hierdoor echter niet per se minder, maar wel anders dan die van de mannelijke martelaar. De vraag is nu welk soort standvastigheid memorabeler en belangrijker is geweest voor de herinneringscultus rondom martelaars: pijn versus emotionele verleidingen. Omdat het martelaarschap specifiek verbonden is met een pijnlijk en dodelijk lot, denk ik dat de standvastigheid van de man uiteindelijk belangrijker is geweest. Hoewel emotionele pijnen ook niet gering zijn om te verdragen, zal de pijn van de pijnbank indrukwekkender zijn geweest voor overgebleven doopsgezinden: de pijnbank was een lot dat velen van hen te wachten stond.⁴¹

Een tweede soort standvastigheid is de nadruk die er op trouw wordt gelegd die een martelaar aan God en aan mede christenen kan vertonen. Ik heb hierin geen verschil tussen vrouwelijke en mannelijke martelaars kunnen vinden. In het lied over de maagd Bernt en de knecht Tijs bijvoorbeeld, drukt Tijs zijn verlangen uit om samen met zijn doopsgezinde broeders op het galgenveld te sterven. Hij is trouw aan God en trouw aan zijn mannelijke broeders, die hij niet verlaat of verraad. Vrouwen zijn ook trouw aan elkaar, wat het duidelijkst te zien is in het lied over Ursel en Mary van Beckom. Zij volgen door hun zusterliefde elkaar standvastig de dood in. Dat doopsgezinde martelaars ook trouw vertonen aan het andere geslacht blijkt uit het lied over vier vrome christenen te Gent. De twee mannelijke en twee vrouwelijke martelaars kussen elkaar op het schavot, als teken van vriendschap en trouw. De functie die deze nadruk op trouw in de herinneringscultus rondom martelaars had, is dat deze de doopsgezinde gemeenschap nog meer samenbond. De martelaars waren een voorbeeld voor de overgebleven doopsgezinden en vormden de doopsgezinde identiteit. De doopsgezinde gemeenschap moest net zo trouw en standvastig zijn in het geloof en vooral trouw aan elkaar om deze zware tijden te kunnen doorstaan.⁴²

4.1.2 Vroomheid: dapper strijden, vrijmoedig spreken, 'tegennatuurlijke' vroomheid en lof aan God.

Vroomheid heeft volgens het Woordenboek der Nederlandsche taal verscheidene definities. De eerste definitie is 'dapperheid, moed en onverschrokkenheid', een eigenschap die veel doopsgezinde martelaars vertoonden. In de martelaarsliederen wordt benadrukt dat martelaars onbevreesd hun

---

⁴¹ Clock 1625: fol. Hh2v. ('Met smeecken, loose treken daer van den menschen doof. Dit duyrd heel thien weken sy bleven by't gheloof'), fol. Hh3r. ('Een Raedtsheer hem seer hoeghde voor Maeykē, hy badt haer dat sy haer nu doch voechde by die Papische schaer, men soud' haer 'tlevē schincken'); Cramer 1904: 511 ('Haer moeder tot haer gecomen was wt Vrieslant seer verre gelegen met hare susters op dat pas dit en mocht haer niet bewegen'); Joldersma 2001: 16-17.

⁴² Anoniem 1569: fol. 86r. ('Dus begeerende vant Ghewelt dat hy doch mochte sterven openbaer op dat galgen velt en de troon daer verwerven recht my by mijn lief broers gemeyn'); Cobb 2008: 19; Cramer 1904: 216 ('Adriaen Corenlisz quam tot Leyden // om zijn vrienden te besoecken daer sijnde in bandt'), 511 ('Dus heeft Vrsel die vrouwe weert trou aen haer suster bewesen hier was de liefde int herte groot stercker dan die bitter doot'), 515 ('Dus zijn dese Schaepkens totten ent beyde volstandich gebleuen en hebben met haer doot present Gods woort een zegel gegeuen'), 518 ('Sy custen malcander ter steden seer vriendelijck aenden mont al met den cus des vreden dit was die laetste stont.').

geloof beleden en de dood eervol tegemoet traden. Dit zou ook het doel voor overgebleven doopsgezinden moeten zijn, wat blijkt uit het lied over de mannelijke martelaars Jooskint:⁴³

'Hy heeft den strijt vroom wtgevoert
Als een stout Camper onberoert
Broeders wandelt so met lusten
Dat ghy met Gods vrient muecht rusten.'⁴⁴

In dit fragment worden doopsgezinde broeders aangespoord om net zo onbevreesd te strijden als Jooskint. Het is een eer om met Gods vriend, die het vuur boven het leven verkoos, te mogen rusten. Aan het begin van het lied wordt zelfs gezegd dat er overal in het koninkrijk gesproken wordt over de uitzonderlijke moed van Jooskint. De herinnering aan hem en het belang van moed wordt expliciet in het lied vermeld en benadrukt. Hieruit kan afgeleid worden dat het herinneren van moed een belangrijke plaats innam in de herinneringscultus rondom martelaars. Opvallend aan het bovenstaande fragment is echter dat de term 'broeders' gebruikt wordt. Hierdoor wordt gesuggereerd dan alleen mannen zijn voorbeeld als strijdende martelaar mochten volgen. Mannen werden herinnerd als strijdlustig, meer dan vrouwen dat werden. Hoewel vrouwen ook vroom stierven en strijdend de dood ingingen, wordt bij hen niet geschreven dat zij een voorbeeld waren voor andere vrouwen. In alle martelaarsliederen die ik heb geanalyseerd worden slechts driemaal 'susters' aangesproken, terwijl 'broeders' zestien keer worden genoemd. Wanneer de 'susters' worden aangesproken, is dit niet om hen ook het martelaarschap in te lokken, maar om hen slechts met God kennis te doen maken en de gestorven martelaars te herdenken. Het lijkt erop dat de martelaarsliederen op een mannelijk publiek gericht waren en slechts voor mannelijke doopsgezinden als een voorbeeld moesten dienen. Vrouwen uit de doopsgezinde gemeenschap kenden de liederen natuurlijk ook en zongen mee, maar werden niet direct aangespoord het vrouwelijk martelaarschap na te streven. Dit zou de stelling van Dunn bevestigen dat het vrouwelijk martelaarschap niet de norm mocht worden en vrouwen in de sociaal minderwaardige positie in de doopsgezinde maatschappij moesten blijven. Het waren dan ook de mannen die écht herinnerd werden en een levende rol speelden in de herinneringscultus rondom martelaars.⁴⁵

Dit uit zich ook in de manier waarop mannelijke en vrouwelijke martelaars hun moed in woorden uiten. In liederen waar groepen martelaars of een man en een vrouw tegelijkertijd worden bezongen, zijn het vrijwel altijd de mannen die vrijmoedig en vroom spreken, terwijl vrouwen amper aan het woord komen. In het ergste geval worden er slechts enkele woorden over de vrouw in kwestie vermeld, zonder haar zelf het woord te geven. In liederen die specifiek op vrouwelijke martelaars ingaan, komen vrouwen natuurlijk wel uitvoerig en vrijmoedig aan het woord. Wanneer er echter de keus was tussen een man laten spreken of een vrouw laten spreken, zal het in negen van de tien gevallen een man zijn die gekozen werd. Hieruit blijkt dat de herinnering aan de mannelijke

---

⁴³ WNT lemma: vroomheid.

⁴⁴ Cramer 1904: 237.

⁴⁵ Clock 1625: fol. Hh3v. ('Sy maecte haer afscheyt, en sterf willich en moedich'); Cramer 1904: 235 ('Veel vromicheyts werter gehoort binnen der Stadt van Cortrijcken vanden gheuangenen Jooskint'), 237 ('Broeders wandelt so met lusten dat ghy met Gods vrient muecht rusten. '), 607 ('Broeders en susters wilt dencken op ons die in banden zijn wilt ons tot hulpe schencken v gebeden op dit termijn'); Cuyck 1572: p. Lviii. ('Orlof heeft hy geroepen aldaer aen broeders en susters int openbaer met woorden soet u wil ick den heer beueelen'); Dunn 2010: 212; Gregory 2002: 324 ('Och broeders wtvercoren ontfangt dese blijde maer stelt v dit exempel te voren oft ghy hem sout volgen naer[.]').

martelaar belangrijker werd geacht dan de herinnering aan de vrouwelijke martelaar.⁴⁶

Wat mogelijk een negatieve invloed heeft gehad op de herinnering aan vrouwelijke martelaars is dat vrouwen naast moed ook angst vertoonden in de martelaarsliederen. Het is altijd de vrouw die bang is en nooit de man. Vrouwenharten zijn 'geen stenen daert also stormt en vlaecht', ofwel emotioneel, gevoelig en snel bevreesd. In het volgende fragment is te zien dat de zwangere Sijnken direct weg loopt wanneer er gevaar dreigt. Hoewel zij later de dood samen met haar vrienden accepteert, wijst zij deze eerst af, wat haar een minder gedenkwaardig voorbeeld maakt:⁴⁷

'Sy quamen als ontsinde
Al met een groot ghedruys
Sijnken beurucht met kinde
Liep haestelijck wten huys
Sy was swaer ende banghe
Sy hebben haer mede gheuangen
Daer was om hooren een groot confuys.⁴⁸

De tweede definitie van 'vroomheid' is 'het vervuld zijn met ontzag en eerbied jegens God' en 'godsvrucht, godvreezendheid en godsdienstigheid'. Deze vroomheid uit zich op verschillende manieren bij martelaars. Een martelaar kan Gods woord en liefde verspreiden, bidden tot God om standvastig te blijven, nederig of onderdanig zijn of zich door zijn marteldood bij de andere vromen voegen. De verscheidenheid van 'vroomheid' in de zin van godsdienstigheid zorgt ervoor dat deze eigenschap aan elke martelaar in de geanalyseerde martelaarsliederen verbonden kan worden.⁴⁹

Het belang van vroom zijn en te behoren tot de 'vromen' van God wordt ook benadrukt door de martelaars zelf. Peter van Weruick bijvoorbeeld, draagt zijn mede broeder op vroom te blijven en de beproeving aan te gaan:⁵⁰

'Laet twoort int hert beclijuen   Mat.7.c.24.
Dat Gods spreeckt, en wel verstaet
Op dat ghy vroom muecht blijuen
Als de beproeuinge aengaet
Vroomlijcken en moetmen strijden
Ja eal veel stranger cer teyn
Dan ick meynde in voortijden
Dit segge ick val gemeyn.⁵¹

Hij en andere mannelijke martelaars zijn wederom een voorbeeld op het gebied van vroomheid die herinnerd wordt in de doopsgezinde gemeenschap. Vrouwelijke martelaars daarentegen worden niet bij andere vromen geschaard. Zij zijn wel vroom van gemoed en belijden vroom hun geloof, maar

---

⁴⁶ Cramer 1904: 173-176 (vijf strofes over Jeronimus versus één strofe over Lijsken), 339-341 (lied over Claesken waar zij volledig aan het woord komt).

⁴⁷ Cramer 1904: 582 ('geen stenen daert also stormt en vlaecht').

⁴⁸ Cramer 1904: 604.

⁴⁹ Cramer 1904: 218 (Doen heeft Adriaen Gods woort bekend tot Leyden stout // voor ioncken out'), 442 ('Dus heeft hy God al aen den staeck seer hoochelijck ghepresen'), 540 ('Den negenden dach warachtich beleedt hy zijn gelooue seer ootmoet'); WNT lemma: vroomheid.

⁵⁰ Anoniem 1562: fol. 236v. ('Dit is (sprack hy) de rechte baen door den welcken zijn al gegaen Godes vrome getuygen');

Cramer 1904: 217 (Dat hy besueren soude den doot bereyt daer toe gelijk de vromen').

⁵¹ Cramer 1904: 193.

worden daarbij met ‘vrouwelijke’ eigenschappen verbonden. Vrome vrouwelijke martelaars zijn bijvoorbeeld zoet, teer, en zo vroom dat zij zelfs hun moederinstinct negeren en hun kinderen achterlaten. Opvallend is dat zij niet als een voorbeeld worden genoemd. Een verklaring biedt de sociale positie van vrouwen in de doopsgezinde gemeenschap. Vrouwen moesten voor de kinderen zorgen en thuis blijven en een dergelijke vroomheid waarbij deze taken werden verloochend kon onmogelijk de norm worden. Dit zou de doopsgezinde gemeenschap mogelijk ontspoord hebben. Slechts eenmaal worden vrouwelijke martelaars expliciet als voorbeeld genoemd in combinatie met vroomheid. In het lied over Ursel en Mary van Beckom wordt gezegd dat zij ‘hebben ons gelaeten, een exempel, wilt dit vaten’. Waar Peter van Wervick echter doopsgezinden aanspoort net zo vroom te zijn als hij, zijn Ursel en Mary slechts een voorbeeld om te begrijpen, niet om na te volgen. Hoewel vrouwelijke martelaars wel als vroom worden herinnerd, is de manier waarop zij herinnerd werden dus wezenlijk anders dan die van de manier waarop mannelijke martelaars herinnerd werden. De vrouwelijke martelaars zouden, zoals Dunn concludeert in haar onderzoek, als abnormaal worden herinnerd en een passieve houding van de vrouwen in de doopsgezinde gemeenschap vragen. Zij mochten hun mede vrouwelijke doopsgezinden in geen geval tot actie manen en een navolgbaar voorbeeld zijn.⁵²

Vroomheid kon, naast dat deze toegeschreven werd aan de martelaars, ook door de martelaars zelf geuit worden door God te loven en uitvoerig te bidden. Dit laat bijvoorbeeld M. Gielis Mathijsz. zien, die zijn mond niet laat snoeren:

‘En hy heeft zijn ontfanghen pont
 In daerde niet versteecken
 Oock in banden met schrift en mont
 Leerde hy onbesweecken
 Gods woort heeft hy seer trouwelijck verclaert
 Alst aen den dach // wel blijcken mach //
 Aen den genen die hy heeft ghebaert.’⁵³

Mannelijke en vrouwelijke martelaars zijn uitvoerig in hun wijze van loven. Door beiden wordt God ‘hoochelijk’ geprezen en zij verschillen hierin niet. God moet altijd lof verkrijgen en iedereen uit de doopsgezinde gemeenschap moest die lof geven. Op dezelfde manier kan gedacht worden over de wijze waarop beide geslachten vergiffenis vragen voor de blindheid en doofheid van de katholieke rechters. De martelaars hoopten dat de katholieken van hun moorden zouden afzien en in sommige gevallen probeerden de doopsgezinde martelaars de katholieken zelfs nog vanaf het schavot te bekeren. Mannelijke en vrouwelijke martelaars verschillen hierin niet van elkaar en zijn beide zeer vergevingsgezind, een eigenschap die elke doopsgezinde christen zou moeten hebben.⁵⁴

4.1.3 Wijsheid: kennis over en onderwijzing van de Heilige Schrift

Wijsheid wordt volgens het Woordenboek der Nederlandsche Taal onder andere gedefinieerd als ‘het wijs zijn in godsdienstig en zedelijk opzicht.’ Het is het ‘inzicht en daarop berustende

---

⁵² Anoniem 1562: fol. 157v. (‘Siet om zijn vrome leven’); Cramer 1904: 339 (‘Van die vroom vrouwe Claesken soet’), 516 (‘hebben ons gelaeten een exempel, wilt dit vaten’), 533 (‘Sy liet achter ses kinder maer tdeed haer gheenen hinder christelijck was sy befaemt’); Dunn 2010: 212.

⁵³ Cramer 1904: 476.

⁵⁴ Cramer 1904: 514 (‘Betert v leuen tot deser stonde dat ghy niet brant in hellen gronde’), 560 (‘God die willet v lieden vergeuen Vwe blintheyt des herten onuroet’).

levenshouding, waarbij de mensch God en Zijn bedoelingen kent.’ Deze wijsheid is in de martelaarsliederen op verschillende manieren aan de bezongen martelaars verbonden. Martelaars bezitten bijvoorbeeld brede kennis over de Heilige Schrift, het ‘boeck der wijsheyt goet’ en dragen deze kennis op een uitvoerige wijze over. Zo wordt er in veel liederen gediscuteerd over het katholieke sacrament van de eucharistie dat door de doopsgezinden als een vals ritueel wordt beschouwd. Daarnaast wordt er beargumenteerd dat het wederdopen, een doopsgezind ritueel, door Jezus Christus zelf is bevolen:⁵⁵

‘Voort heeft hy haer geuraget snel	
Oft sy wederdoopers weeren	
Neen seyden sy, wy zijn eens wel	
Gedoopt na Christus leeren	
Want den geloouigen de Heer	Mat.16.c.16.
Dat beuolen heeft na en veer	
So deden dApostelen hier op aerden	Act.2.c.41.
Na tbeuel Christi van waerden.	8.d.37. ⁵⁶

Opvallend is de uitvoerige en volhardende wijze waarop de martelaars de Schrift en het Evangelie verkondigen om het volk te onderrichten en daarbij de katholieken op hun fouten wijzen. Zo wordt er bijvoorbeeld altijd in het Nederlands geantwoord op de Latijnse vragen van de katholieken, zodat het volk de theologische discussies kan volgen. Latijn was een taal die slechts weinigen beheersten, terwijl de volkstaal door iedereen gesproken werd. De martelaarsliederen zijn om deze reden hoogstwaarschijnlijk in de volkstaal gedicht. De wijsheden die in de martelaarsliederen verkondigd waren moesten de gehele doopsgezinde gemeenschap bereiken en onderwijzen.⁵⁷

In de martelaarsliederen laten mannelijke en vrouwelijke martelaars zien dat zij op een gelijke wijze onderricht zijn in de Schrift en met die kennis katholieken met hun woorden kunnen overreden en overtuigen. Dat het echter voor vrouwen niet gebruikelijk was over dergelijke kennis te beschikken, blijkt uit de manier waarop de vrouwelijke martelaar en lerares Elisabeth wordt gezien door de katholieke rechters:

‘Syspracs o veel schrifts ter seluer stonde   1. Cor. 11.c.22.
 Dat syaldaer seyden int gerecht
 De Duyuel die spreekt wt uwen monde’⁵⁸

Hier wordt gesuggereerd dat zij, een vrouw, alleen zoveel kennis over de Schrift kan bezitten doordat zij samenwerkt met de Duivel. Zij is niet in staat zelf zo geleerd te zijn en wordt gezien als een helse verleidster. Haar status als lerares, iemand die ‘een godsdienst leert of verkondigt’, was dan ook zeer bijzonder: vrouwen mochten normaliter geen actieve rol in het geloof vervullen. In dit fragment wordt wijsheid bij vrouwelijke martelaars afgekeurd, wat de herinnering aan vrouwelijke martelaars negatief beïnvloed. Hoewel vrouwelijke martelaars ook de katholieken bij theologische discussies overwinnen, zoals te zien is in het lied over Mayken Boosers, wordt er bij hen benadrukt dat dit zeer

⁵⁵ Cramer 1904: 95 (‘Mer wat ist dat ghy hout van die misse ende dat hoochweerdige sacrament van sulcx en las ick noyt yet gewisse’), 420 (‘Int boeck der wijsheyt goet’); WNT lemma: wijsheid.

⁵⁶ Cramer 1904: 512.

⁵⁷ Cramer 1904: 236 (‘Christus dat niet leert, maer beual dat Euangely oueral te vercondigen op eerden voor cleyen en groot van weerden.’), 485 (‘Sy spraken int latijn haer reen maer hy als de onghestoorde, haer al in duyts antwoorde, en dat om des volckx willen alleen.’).

⁵⁸ Cramer 1904: 95-96.

wonderlijk is. Wijsheid komt niet uit de vrouw zelf maar is door God geschonken.⁵⁹

Wanneer het woord 'wijsheid' expliciet als eigenschap wordt benadrukt bij een doopsgezinde martelaar, is dat altijd bij een man. Zij werden als 'wijs' gepresenteerd en daardoor ook op deze wijze herinnerd. Hoewel vrouwen ook wijsheid vertoonden, werd deze wijsheid niet benadrukt en als een kwaliteit gezien die bij vrouwen uitzonderlijk was. Dit betekent echter niet dat vrouwelijke martelaars niet hun leven op een wijze manier moesten inrichten. Meerdere malen wordt er in de liederen benadrukt dat omstanders ook 'wijs' moeten leven en Gods wegen moeten volgen. Dit uit zich onder andere in de nadruk die gelegd wordt op het enkel en alleen volgen van God. De koning, de paus of de heiligen behoorden volgens de doopsgezinden geen macht te hebben, omdat zij onderschikt waren aan God. De martelaars volgden alleen Jezus Christus en God, wat overgebleven doopsgezinden ook zouden moeten doen. Wijsheid neemt kortom een belangrijk deel uit in de herinneringscultus rondom martelaars en in het leven van overgebleven doopsgezinden. De wijsheid die martelaars vertoonden, werd herinnerd door de doopsgezinde gemeenschap en als een leidraad gezien: dit is de manier waarop de doopsgezinden moesten leven en over God moesten denken.⁶⁰

4.2 De 'vrouwelijke' eigenschappen van een doopsgezinde martelaar

Volgens het onderzoek van Cobb zijn vrouwelijke eigenschappen van martelaars het moederschap, emotionaliteit, schoonheid en zedigheid. In het volgende zal ik de doopsgezinde martelaarsliederen op deze aspecten analyseren en bezien of mannelijke martelaars over dezelfde eigenschappen beschikten. Daarnaast zal ik bekijken hoe deze eigenschappen vrouwen ten opzichte van mannen benadeelden en hoe dit de herinnering rondom mannelijke en vrouwelijke martelaars beïnvloedde.

4.2.1 Het ouderschap: de taak van de vader of de moeder?

Het opvoeden van kinderen in Gods 'woort en wet' is een van de belangrijkste taken van een ouder en wordt in verschillende martelaarsliederen benadrukt. De vader of moeder werd opgeroepen om zijn of haar kinderen al van jongs af aan godvrezend groot te brengen. Deze taak was zelfs zo belangrijk dat deze expliciet werd overgedragen aan de overgebleven partner, zoals te zien is in het lied over de vrouwelijke martelaars Aelken en Mayken. Sommige liederen staan geheel in het teken van deze stichting die volgens de dichter een 'grootte vreucht ist int gemeyn'. Het lied over Anneken Jans bijvoorbeeld, is gebaseerd op haar testament aan haar zoon Esaias. Hierin leerde zij haar zoon over het martelaarschap en benadrukte zij dat God gevreesd moest worden. De toon van Anneken is verrassend koel: zij gaf haar zoon op een afstandelijke wijze raad over hoe hij tegen God aan moet kijken, zonder haar liefde voor haar zoon te uiten. Dit is anders bij de mannelijke martelaar Jorian Simonsz, die met heel zijn hart hoopte dat zijn kind beschermd zal zijn voor de toorn van God en de kwade buitenwereld.⁶¹

---

⁵⁹ Cramer 1904: 420 ('Het is claerlijck gebleecken dat sychreyden een paer ja dat sy nau meer condens spreecken sijnde verwonnen gaer.')

⁶⁰ Anoniem 1562: fol. 309v.-310r ('Maer ick seyde hem: Leeft wijsselijck'); Cramer 1904: 235-236 (Ick gheloof aen Christum den Heer die hem voor my heeft dooden laten niemant en isser onder v tsy Paep, Prochelpaep, Deken nv die zijn leuen soude deruen ende voor my willen steruen.'), 511 ('Wy houden aen Gods woort met vliet pp sPaus geset achten wy niet'). WNT lemma: leeraar.

⁶¹ Clock 1625: fol. Hh3r. (Seght doch mijn lieve Man, dat hy doch sonder wancken wil soo veel als hy can mijn kinderens op bringhen');

'Des herten wunsch, en bidden mijn
Is totten Heere crachtich
Op dat ghy mocht bescermet zijn
Voor den Toorn Gods onsachtich,'⁶²

Jorian Simonsz. werd gepresenteerd als een 'goet Vader', omdat hij zijn 'lief Soon' tot aan de dood heeft onderricht. Hij droeg zijn zoon op te leren lezen en schrijven, zodat hij ook de Bijbel kon bestuderen. Jorian wordt als een voorbeeld gepresenteerd voor overgebleven doopsgezinde ouders, tot wie de dichter zich in het lied richt. Opvallend is dat het niet de moeder is die aangesproken werd, maar juist de vader. Het zijn vaders die hun kinderen van jongs af aan al uit liefde moesten opvoeden en ook op deze manier herinnerd werden door de doopsgezinde gemeenschap. Dit is ook het geval in het lied over de mannelijke martelaar Lenaert Plouier, die zijn 'lieue kinder' niet alleen over God onderrichte, maar ook algemeen deugden aanleerde. Zij mochten bijvoorbeeld hun moeder niet ongehoorzaam zijn en moesten hun ouders eren.⁶³

Hoe is deze vaderrol, die in deze liederen belangrijker lijkt dan de moederrol in het ouderschap, te verklaren? Volgens het onderzoek van Wes Harrison zou dit komen omdat vrouwen snel hun geduld verloren en te emotioneel waren om hun kinderen te disciplineren. Mannen daarentegen zouden rationeel zijn en daardoor beter hun kinderen kunnen opvoeden. De ratio van de mannelijke martelaar uit zich onder andere in de manier waarop benadrukt wordt dat zij geleerd zijn in de Schrift. Zij spoorden hun kinderen aan ook zelf de Schrift te onderzoeken en onderwezen hun kinderen uitvoerig. Dit is van zeer groot belang voor de herinnering van mannelijke en vrouwelijke martelaars. Het is de man die herinnerd werd als een rationele kennisbron en als positief voorbeeld voor het nageslacht, en niet de vrouw. Hoewel Anneken als vrouwelijke martelaar ook als rationeel werd gepresenteerd, wordt bij haar niet benadrukt dat zij een voorbeeld is die overgebleven doopsgezinden moesten navolgen. Zij werd verbonden met de algemene deugd van het ouderschap en het moederschap zelf werd niet direct positief geconnoteerd.⁶⁴

Hoe werden vrouwen dan wel herinnerd als moeder? Het is niet de vrome stichting van kinderen die in de liederen naar voren komt, maar de zwangerschap die vele vrouwelijke martelaars ondergingen en bij het moederschap hoorde. Als een vrouwelijke martelaar zwanger was, werd dit meerdere malen in een lied benadrukt. De zwangerschap benadeelde de vrouwelijke martelaars, omdat zij 'beurucht met kinde' uitstel kregen van executie en daardoor minder goed hun wil om te sterven konden tonen. Wanneer we dit relateren aan de herinnering van doopsgezinde martelaars komen we tot een opzienbarende conclusie: moeders werden slechts herinnerd door hun biologische en natuurlijke gesteldheid, terwijl de vaders herinnerd werden als voorbeeldige opvoeders van jonge christenen. Deze herinnering weerspiegelt de sociale verhoudingen in de doopsgezinde gemeenschap, waar de man een actieve rol speelde in het gezin en de vrouw een passieve. Hoewel de vrouwelijke martelaar Anneken wel als ouder werd herinnerd, was het de man die de hoofdrol

---

Cramer 1904: 75 ('grootte vreucht ist int gemeyn'), 265-266 ('O Vaders wilt ghy eenen schat v kinderen nalaten Gods woort en wet, voorhout haer dat op dat zijt van ioncx vaten.').

⁶² Cramer 1904: 267.

⁶³ Cramer 1904: 265-267 ('Denct lief Soon, dat Paulus vermelt' & 'Hebt ghy tijt ende plaets bereet doet neersticheyt, om leeren lesen, schrijuen, op dat ghy weet te bet de wil des Heeren.'). 371 ('Daeromme lieue kinder siet dat ghy v lieder Moeder niet onghheorsaem wilt wesen maer houdtse in eer nae desen. Want die Schriftuere aldus leert v Vader ende Moeder eert').

⁶⁴ Haude 2007: 440-441.

speelt in het ouderschap in de doopsgezinde gemeenschap. Deze rol werd bevestigd en behouden in de martelaarsliederen.⁶⁵

4.2.2. Trouwe echtparen en zedige maagden

In de martelaarsliederen waarbij een man en een vrouw worden bezongen, gaat het veelal om een echtpaar, dat trouw is aan elkaar en aan God. De partner in kwestie werd met lieve woorden omschreven en de hoop werd geuit dat, wanneer de partner achterbleef, hij of zij niet zou wankelen in zijn geloof. Dit is bijvoorbeeld te zien in het lied over Kaerl en Jan, die hun vrouwen met lieve woorden troosten.⁶⁶

'Want als Kaerl en Jan hoorden so
Met lieffelijcke woorden
Spraken sy aen haer vrouwen vro
Met een cus soot behoorden
Adieu mijn liefste schier
So moeten wy van hier
Het is nu opeen scheidyden
Wy hopen een voorbeeld
Voor u te zijn gestelt.'⁶⁷

1.Pet.5.a.3.

Er wordt in het bovenstaande fragment benadrukt dat Kaerl en Jan een voorbeeld zijn voor hun vrouwen en zichzelf ook als een voorbeeld zien. De man had dan ook een belangrijke invloed op de vrouw in het huwelijk, dat weerspiegeld is in de martelaarsliederen. De vrouw van Adriaen Pan bijvoorbeeld is doopsgezind geworden door haar man en Jeronimus Segersz. heeft zijn vrouw Lijsken getroost en gesterkt in het geloof toen er zware tijden aanbraken. Opvallend is dat het alleen de echtgenoten zijn die als voorbeelden herinnerd werden. Vrouwen waren ook trouw in het huwelijk, maar worden als passiever en emotioneler gepresenteerd. In het lied over Adriaen Pan wordt bijvoorbeeld expliciet de aandacht gevestigd op de rouw van zijn huisvrouw, wiens trouw niet als actief wordt besproken. Mannelijke martelaars werden herinnerd door hun actieve en rationele rol in het huwelijk, terwijl vrouwelijke martelaars juist een passievere en emotionelere rol vervullen. De voorbeeldfunctie die in de martelaarsliederen aan mannelijke martelaars werd toegeschreven, zorgde ervoor dat de patriarchale verhoudingen in de doopsgezinde gemeenschap in stand bleven.⁶⁸

Dit blijkt onder andere uit het feit dat er vanuit gegaan werd dat vrouwen getrouwd waren. Vrouwen moesten gehoorzaam zijn aan hun man, die verantwoordelijkheid over hen had. Dit is bijvoorbeeld te zien in het lied over de vrouwelijke martelaar Elisabeth, aan wie nadrukkelijk door de katholieke rechters gevraagd wordt of zij een man heeft. Als een vrouw niet getrouwd was, mocht zij in geen geval geschonden zijn. De term 'maagd' wordt vele malen gebruikt wanneer er over

---

⁶⁵ Cramer 1904: 604 ('Sijnken beurcht met kinde liep haestelijck wten huys sy was swaer ende banghe').

⁶⁶ Cramer 1904: 176 ('Jeroen moeste zijn beminde laten, dat was hem groot verdriet want sy was beurcht met kinde').

⁶⁷ Anoniem 1569: fol. 87v.

⁶⁸ Cramer 1904: 173 ('GOD de Heere is ghetrouwe Hy troost de zijne vroech en spaey als Jeroen met zijn Huysrouwe'), 345 ('Sijn naem was Adriaen Pan sijn huysrouw sat ter seluer stee ten was haer niet tot schanden want sy ooc Gods naem belee.').

vrouwelijke martelaars wordt gesproken en wordt alleen aan het vrouwelijk geslacht verbonden. Zedigheid was voor een maagd van het hoogste belang:⁶⁹

'Noch twee scroeuën setten si op haer schenen
Beschaemt my niet, heeft sy doen geseyt
Want van eenich mannen my noch genen
Sijn hant aen mijn bloot lijf heeft geleyt.'⁷⁰

Hier wordt benadrukt dat Elisabeth nog nooit door mannen is aangeraakt en dat zo wil houden. De vrees om haar zedigheid te verliezen is groter dan de vrees voor de mogelijke pijn die zij kan verwachten. Uit dit fragment en het voorgaande blijkt dat de opties beperkt waren voor de herinnering van vrouwelijke martelaars: ze werden ofwel herinnerd als getrouwd, en daarbij als gehoorzaam en trouw aan hun echtgenoot ofwel als mooie maagden, die hun zedigheid ten koste van alles wilden behouden. Het zijn deze eigenschappen die gewaardeerd werden in de doopsgezinde gemeenschap en daardoor benadrukt werden in de herinnering aan vrouwelijke martelaars. De heldendaden van een vrouwelijke martelaar waren natuurlijk ook belangrijk, maar nog belangrijker was het om de vrouwelijke martelaar niet te veel te laten afwijken van de normale doopsgezinde vrouw. Haar sociale positie in het gezin en de doopsgezinde gemeenschap mocht niet veranderen. De nadruk die op deze eigenschappen wordt gelegd, laat zien dat vrouwelijke martelaars niet door hun 'mannelijke' standvastigheid en moed, maar door hun typische vrouwelijke eigenschappen herinnerd werden en als voorbeeld dienden voor overgebleven doopsgezinde vrouwen.

4.3 De voorbeeldfunctie van een doopsgezinde martelaar

De belangrijkste functie van het martelaarslied was de herinnering aan martelaars te laten voortleven als voorbeeld voor overgebleven gelovigen. De martelaarsdood was een bewonderenswaardige en begeerenswaardige dood en de helden die deze dood daadwerkelijk stierven werden als uitverkorenen van God gezien. In het volgende zal ik over deze expliciete voorbeeldfunctie in relatie met mannelijke en vrouwelijke martelaars uitweiden.

4.3.1 Voorbeelden die nagevolgd moesten worden?

De doopsgezinde martelaarsliederen eindigen verschillend. Vaak wordt een samenvatting van de dood van de bezongen martelaar gegeven of richt de dichter zich met wijze woorden aan zijn mede doopsgezinden of aan de wrede katholieken. Daarnaast wordt God geprezen en wordt er benadrukt dat God ook gevreesd moet worden. Wat echter hier van belang is, is de wijze waarop de martelaarsliederen eindigen: met de nadruk op de rol die de martelaar in de herinnering van de doopsgezinde gemeenschap moest spelen. De martelaars worden als een voorbeeld gepresenteerd, een 'spiegel' waarvan de overgebleven doopsgezinden een les konden leren in standvastigheid en vroomheid. De martelaars beliepen het pad naar het beloofde land, de lijdensweg die Christus zelf

---

⁶⁹ Cloock 1625: fol. Hh2r. ('Een maeght daer by versaemt Mayken Wolter gheheten:'); Cramer 1904: 95 ('Daer hebben sy haer ghedrongen an by haer eedt te seggen, na s Wets stijle ofte sy niet hadde eenen Man.').

⁷⁰ Cramer 1904: 96.

ook heeft gelopen en anderen idealiter ook zouden moeten volgen. De doopsgezinden werden in de liederen dan ook aangespoord een voorbeeld aan de martelaars te nemen:⁷¹

'Dus is onsen vrient inden Heer
Soetelijcken ontslapen Act.7.f.60.
Sijn voorbeelt laet v zijn een leer
O alle Christen knapen
Wort ghy geuangen of veriaecht
Lijdsamelijck v cruyce draecht
Sterct v met s Heeren wapen. Ephe.6.b.11.'⁷²

In het bovenstaande fragment wordt het voorbeeld van de mannelijke martelaar als een leer gezien voor 'alle Christen knapen'. Opvallend is dat hier expliciet mannen werden aangesproken die de martelaar moesten opvolgen. In anderen liederen werden 'vrienden' en 'christen leden' aangesproken op hetzelfde punt, waarbij het niet duidelijk is of er mannen of vrouwen bedoeld werden. Als we echter redeneren vanuit het standpunt dat het vrouwelijk martelaarschap niet gewenst was in de doopsgezinde maatschappij, dan zouden met deze benamingen ook exclusief mannen zijn bedoeld. Bij de mannelijke martelaars werd expliciet gezegd dat anderen hun voorbeeld moesten volgen. Dit blijkt uit zinnen zoals 'Neemt voorbeelt om te verbreyden' en 'Neemt een voorbeelt aen dees Knapen' waar een actieve rol aan de (mannelijke) doopsgezinden werd toebedeeld. Bij de vrouwelijke martelaars ontbreekt deze aansporing tot activiteit: 'Sy is geweest een schoon voorbeelt dat welc aen veel Christenen feelt', 'En hebben ons gelaten een exempel, wilt dit vaten' en 'Ghy Christen al gelijcke dit exempel aensiet'. Zij waren voorbeelden die begrepen en gezien moesten worden en niet nagevolgd, zeker niet door de overgebleven doopsgezinde vrouwen die in hun passieve positie in de doopsgezinde gemeenschap moesten blijven. Dit moet belangrijke invloed hebben gehad op de herinneringscultus rondom martelaars. Waar mannelijke martelaars werden herinnerd als 'actieve' voorbeelden, waren vrouwelijke martelaars 'passieve' voorbeelden. Zij waren wel voorbeelden, maar geen belangrijke en ze waren volgens Dunn zelfs gevaarlijk voor de sociale verhoudingen in de doopsgezinde gemeenschap.⁷³

De vrouwelijke martelaar als passief voorbeeld komt het sterkst naar voren in het lied waar zes vrouwen die in Antwerpen gestorven zijn worden bezongen. In dit lied staat letterlijk dat de namen van de vrouwen niet belangrijk zijn en alleen in het Boek des levens van God geschreven staan. Het ontbreken van de namen maakt het onmogelijk om hen daadwerkelijk te kunnen herinneren en hen als voorbeeld te zien. Dit lied vormt een groot contrast met het lied over Joos

---

⁷¹ Cramer 1904: 392 ('Vrienden dit is het padt nae tbeloofdt Lant siet dat ghy Gods woort vat het wijst ter rechter stadt. //'), 544 (Neemt zijn offer voor een spiegel en lesse te zijn volherdich inder waerheyt claer.'), 586 ('Christus heeft voor alle geleden de zijn tot een exempel waert so zijn hem dees na ghetreden haer leuen totter doot niet gespaert').

⁷² Cramer 1904: 442.

⁷³ Anoniem 1569: fol. 159v. ('Laet dit een spiegel wesen o Christen leden teer.');

Clock 1625: fol. Hh4r. ('Ghy Christen al gelijcke dit exempel aensiet,');

Cramer 1904: 77 (Sy is geweest een schoon voorbeelt dat welc aen veel Christenen feelt die haer tot God begeuen.), 120 ('Neemt een voorbeelt aen dees Knapen'), 176 ('Neemt voorbeelt om te verbreyden'), 218 ('Vrienden voorbeelt neemt hier') 515-516 ('En hebben ons gelaten een exempel, wilt dit vaten.');

Dunn 2010: 212.

Verbeek, wiens uitzonderlijk goede kwaliteiten in een tweetal strofen uitvoerig worden uiteengezet:⁷⁴

'Een Bisschop moet onstraflijck wesen	1.Tim.3.a.2.
Eens vrouwen man, sober, gastury	Tit.1.b.6.
Bequaem om leeren ghepresen	
Ghehoorsame kinderen daer by	
Gods huyshouder sonder s cheyden	
Een liefhebber der eerbaerhey	
Om de Cudde Christi te weyden	
Rechtueerdich, heylich, so Paulus seyt.	
Geen wijnsuyper noch bijtich mach hy wesen	2.Tim3.a.3.
Noch begerich na s chandelijck gewin	
Maer vriendelijck, niet twistich, ghepresen	
Oock van die daer buyten zijn	
Daer en mochten geen Priesters zijn dan goedich	Leui.21.a.1.
Als in Leuitico staet	
Sy moeten volcomen zijn ootmoedich	
Niet cruepel, lam, noch obstinaet. ⁷⁵	

Joos Verbeek is het perfecte voorbeeld van de ideale doopsgezinde mannelijke martelaar die door andere doopsgezinden nagevolgd moest worden. Een dergelijke uitvoerige beschrijving komt bij geen enkele vrouwelijke martelaar voor.

4.3.2 Uitverkoren door God

Volgens het Woordenboek der Nederlandsche taal is iemand uitverkoren wanneer deze 'door God boven anderen tot een groote bestemming verkozen is' en 'door God opgenomen is in de eeuwige zaligheid'. De doopsgezinde martelaars behoorden tot deze uitverkorenen, 'diet teycken Thau' ontvangen hadden en 'vercoren zijnde wt alle saet der menschen'. Zij zullen in het zalige paradijs belanden door hun standvastigheid in het doopsgezinde geloof en verwerven de begeerde kroon des martelaren:⁷⁶

'Ariaen, Lucas, Martijne	
Lijsken, Hansken, Andries	
Streden voornlijck ten sijne	
Twas haer ooc geen verlies	
Want sy daer duerten loone	
Van haer Bruygom propijs	
Verworven deewich croone	4.es21.f.43.
In themels Paradijs ⁷⁷	

Mannelijke en vrouwelijke doopsgezinden verlangden naar deze kroon op een gelijke wijze en konden deze beiden verwerven. Vrouwelijke martelaars moesten echter gesterkt worden door God

---

⁷⁴ Cramer 1904: 586 ('Haer namen zijn hier niet geset maer staen in sleuens Boeck geschreuen by al die leuen na sHeeren Wet.')

⁷⁵ Cramer 1904: 538-539.

⁷⁶ Cramer 1904: 76 ('Al diet teycken Thau hadden pleyn in haer voorhoofd ontfangen vercoren zijnde wt alle saet der menschen'), 584 ('Al ist dat de vrome verliesen dit tijtelijcke, dies niet te min door tgheloooue sy verkiesen dat eewich is tot haer ghewin');

WNT lemma: uitverkorene.

⁷⁷ Anoniem 1569: fol.99r-99v.

om dit doel te kunnen bereiken. Mannelijke martelaars lijken dan ook in de martelaarsliederen eerder een uitverkoren status te verkrijgen dan vrouwelijke martelaars. Dit is bijvoorbeeld te zien aan de titel 'Gods vrient', die alleen aan mannelijke martelaars gegeven wordt. De term 'vercoren' en 'wtvercoren' wordt expliciet met individuele mannelijke martelaars verbonden, terwijl vrouwelijke martelaars op een meer impliciete wijze uitverkoren zijn. Zij behoorden tot de gehele, algemene groep van uitverkorenen van God, die God zal bewaren en wreken.⁷⁸

Uit het bovenstaande blijkt dat vrouwelijke martelaars in eerste instantie niet tot de groep van uitverkorenen behoorden en niet als zodanig herinnerd werden. Het zijn de mannelijke martelaars die de voorkeur kregen om bestempeld te worden als uitverkorene. De eerder genoemde definitie van het woord 'uitverkorene' zegt echter al dat al diegenen die door God opgenomen zijn in de eeuwige zaligheid, en dus een marteldood hebben ondergaan, automatisch uitverkorenen zijn. Vrouwelijke martelaars zijn hierdoor ook uitverkorenen, zonder dat zij daadwerkelijk als 'uitverkorenen' werden gezien en herinnerd in de doopsgezinde gemeenschap. Hun positie als 'uitverkorenen' in de herinneringscultus rondom martelaars is hierdoor betwistbaar.

Dit wil ik illustreren met het volgende fragment uit het lied over de mannelijke martelaar David en de vrouwelijke martelaar Levina:

'Daer na sachmen haer branden
Int openbaer met strops banden
Maer wonder bleeck int lest.
Na tverbranden so isset vuere
En branderen wt ghedaen
Da uid deed thooft noch rueren
Dit wonder sachmen plaen'⁷⁹

Beide martelaars worden in dit fragment verbrand op de brandstapel. Levina is op slag dood, terwijl David nog blijft leven. David blijft zelfs zolang leven dat de beul hem driemaal met een hooivork in het hart moet steken en zijn nek moet breken, voordat hij niet meer beweegt. Het blijft in het midden of David op dat moment daadwerkelijk gestorven is. In dit fragment wordt duidelijk dat David, door zijn uitzonderlijke uithoudingsvermogen, als een mannelijke martelaar een veel hogere en belangrijke positie als uitverkorene inneemt dan Levina als een vrouwelijke martelaar, die direct sterft.⁸⁰

Wanneer een martelaar beseftte dat hij tot de uitverkorenen behoorde en mocht sterven, drukte deze dat uit op een vreugdevolle manier. God werd uitvoerig geloofd voor het vertrouwen en de kroon des martelaren die Hij hen schonk. De martelaar was waardig bevonden en daar dankte hij God met vreugde voor.⁸¹

---

⁷⁸ Anoniem 1562: fol. 81r. (God hadse daer toe vercoren eer datse waren gheboren.); Cramer 1904: 217 ('Is Gods vrient opgeresen en zijn Offer volbracht mits desen'), 341 ('Die op zijn tijtsal wreecken sijn wtuercoren hier ghecrent'), 428 ('Maer om tRijck Gods te eruen en die Croon te verweruën was sy door Gods cracht gestijft.'), 583 ('Sy antwoorden soetelijcken de Heer vol genaden vermaert die de zijneso trouwelijcken als zijnen oochappel bewaert'); Gregory 2002: 324 ('Och broeders wtvercoren').

⁷⁹ Cramer 1904: 533-534.

⁸⁰ Cramer 1904: 533-535 ('Hy nam (tis claer ghebleecken) de vorck al in zijn hant en heeft daer mee ghesteecken driemaal in zijn ingewant ontrent der herten cant').

⁸¹ Cramer 1904: 482 ('Ick had (sprac hy) noyt blijder huer de tijt van al mijn leuen dan God my nv heeft gegeuen').

'Doen verureuchden Gielis	
Noch veel meer, en bleef fris. //	
Gods lofhy niet genoeg mocht spreken wt	<i>Fol. 226r°.</i>
Noch te vollen met stem	<i>Eccl. 43.d.43.</i>
God dancken van zijn genadich virtuyt	
Dat hy weerdich was hem	<i>Act. 5.e.42.</i>
Te lijden voor zijn naem	
En met zijn bloet bequaem	
Te bezeglen Gods woort ⁸²	

De blijdschap die de doopsgezinde martelaars vertoonden werd op verschillende manieren geuit. Mannelijke en vrouwelijke martelaars spraken lovend over hun lot en traden met een 'vrolijcken aenschijn' de dood tegemoet. Opvallend is de rol die het lied in deze vreugde heeft. Mannelijke en vrouwelijke martelaars zongen over hun vreugde, om mede doopsgezinden te steunen, hun liefde voor God te uiten en Gods woord te verspreiden. Zelfs op het schavot werd er nog gezongen tot de laatste adem was uitgeblazen. Het zingen beperkte zich niet tot individuele martelaars: ook in groepsverband en door echtparen werd gezongen. Het belang van zingen in de doopsgezinde gemeenschap werd hierdoor benadrukt en herinnerd als vast onderdeel van de herinneringscultus rondom martelaars.⁸³

4.3.3 Moedige en strijdlustige helden en heldinnen

De definitie die het Woordenboek der Nederlandsche Taal geeft van 'held' is 'een man die door dapperheid uitmunt', 'iemand die het gevaar niet ontziet' en een 'manspersoon in het algemeen'. Een 'heldin' daarentegen is 'eene vrouw die zich als een held gedraagt' ofwel 'een krijgshaftige of manmoedige vrouw'. Uit deze definitie blijkt dat een vrouw pas heldenmoed kan vertonen, wanneer zij zich als een man gedraagt.⁸⁴

Dit verschil wordt benadrukt in de martelaarsliederen zelf. De mannelijke martelaars, die met hun kracht katholieke vijanden vellen en helse pijnen verdragen, worden zes maal 'helden' genoemd, terwijl slechts twee vrouwen als 'heldinnen' worden gezien. Deze heldinnen waren niet krachtig en verdroegen geen pijnen zoals de mannelijke helden dat deden. De heldinnen lieten juist hun standvastigheid en strijdlust zien door de listen van hun vijanden te doorzien en onbevreesd het schavot te betreden. Zij waren net zoals de helden dapper en standvastig door hun 'mannelijck gemoet', maar lijken een lagere status dan de held te hebben doordat zij geen daadwerkelijke strijd voerden. Mannelijke martelaars namen als helden dan ook een belangrijkere positie in herinneringscultus rondom martelaars in dan vrouwelijke martelaars als heldinnen. In de doopsgezinde gemeenschap moesten vrouwelijke martelaars herinnerd worden door hun 'vrouwelijke' eigenschappen, niet door hun 'mannelijke' heldendaden.⁸⁵

⁸² Cramer 1904: 391-392.

⁸³ Anoniem 1569: fol. 85v. ('Sy waren bly en wel gemoet sy songen ende spraecten'), fol. 99v. (Men hoordese luy singen met vrolijcken aenschijn'), fol. 159r. ('Om zijn naesten te bouwen had hy een liet gemaect van twee lieve Jonckvrouwen sijnde gebrant, geblaect dit heeft hy sijn ghesongen als hy den Berch op liep van vreucht ist hert ontsprongen int openbaer hy riep.');

Gregory 2002: 323 ('Inden sack staende gebonden dit liedeken hief hy aen te singen, maer in corter stonden was zijn leuen al wt gedaen.').

⁸⁴ WNT lemma: held; WNT lemma: heldin.

⁸⁵ Cramer 1904: 97 ('Och laet ons aenmercken metter herten Elisabeths mannelijck gemoet'), 366 ('Maer bleef daer vast by als een Heldt ten enden. '), 420 ('Maer sy stont haer vianden tegen, als een Heldin'), 582 ('Ses vrou personen sy daer vonden int geloof sterck als mannen gemoet').

Ik wil het verschil tussen het belang van de mannelijke held versus de vrouwelijke heldin illustreren met het lied over de mannelijke martelaar Jan Geertsz., die met vlijmscherpe woorden de 'Paep' bestrijdt.⁸⁶

'Als Daud ende Goliath	1.Reg.17.
Den strijt eertijts met een aenueerden	
By dees twee gelijcken wy dat	
Die hier strijden met ander s weerden.	2.Cor.10.a.3.
De Paep heeft op zijn const betrouwt	
Want hy een Meester was van velen	
Op den naem Rabbi was hystout	
Als oft hem niet en mochte felen.	
Hy heeft Daud gheeycht te velte	
So lang, dat hy hem eens bereyde	
Die welc den hooch beroemden Helt	
Doort scherpe Sweert Gods woort neer leyde.	Heb.5.b.12. ⁸⁷

In dit woordelijke gevecht worden Jan Geertsz. en de katholieke ('de paep') vergeleken met de Bijbelse figuren David en Goliath, waar Jan de rol van de held David vertolkt en de katholieke de rol van de vijandige reus Goliath. Een mannelijke martelaar wordt hier letterlijk gelijk gesteld met een beroemde Bijbelse held en wint net zoals deze held de strijd. Vrouwelijke martelaars daarentegen werden in de martelaarsliederen niet met een Bijbelse held of heldin vergeleken.⁸⁸

De manier waarop mannelijke en vrouwelijke martelaars woordelijk strijden tegen de katholieken verschilt ook van elkaar. In het voorgaande fragment wordt de katholieke met de dood bedreigd door Jan en in het vervolg van de tirade nog zot, vals en onwetend genoemd. Jan is zeer aanvallend en praat in de eerste persoon. Hierdoor wordt de suggestie gewekt dat dit de letterlijke woorden waren van Jan en dat hij zich werkelijk zo moedig heeft gedragen. Dit is de experimentele wijze waarop literatuur herinnering borgt en de eigentijdse geschiedenis wordt opgeroepen. Vrouwelijke martelaars praatten ook in de eerste persoon en hadden ook een aanvallende houding tegenover katholieken. Zij zijn echter 'milder' in hun woordgebruik dan mannelijke martelaars. Zo waarschuwt de vrouwelijke martelaar Janneken de katholieken voor het lot dat hen na hun moorden te wachten staat, maar dreigt zij niet. Haar betoog mist de kracht en de strijdlust die Jans betoog wel heeft en zal ook als minder krachtig en effectief herinnerd zijn in de doopsgezinde gemeenschap. Het zijn de mannelijke martelaars die door hun strijdlust, kracht en 'heldendaden' werden herinnerd als helden in de herinneringscultus rondom martelaars en niet de vrouwelijke martelaars.⁸⁹

4.4 Negatieve stereotypering van katholieke rechters

In de martelaarsliederen werd er niet alleen van de doopsgezinde martelaars een beeld gevormd. Katholieke rechters werden ook verbeeld, alleen dan als slechte, wraakzuchtige, bloeddorstige, hebzuchtige en listige mensen. Deze negatieve stereotypering werd gebruikt om het contrast tussen

---

⁸⁶ 'Paep' was een scheldwoord voor een katholieke.

⁸⁷ Cramer 1904: 409.

⁸⁸ Cramer 1904: 409.

⁸⁹ Anoniem 1562: fol. 310r. ('Al zijt ghy nu seer excellent heer Schout van name ghy sullet beclaghden, int het ent dat ghy niet en waert bekend door een Schaepherder ient int oordel bequame.');

Cramer 1904: 237 ('Hy heeft den strijt vroom wtgevoert als een stout Camper onberoert broeders wandelt so met lusten dat ghy met Gods vrient muecht rusten.');

408-410 (tirade van Jan Geertsz.);

Erll 2005: 158-159.

de vrome martelaars en de wrede katholieken te vergroten. In het volgende zal ik deze negatieve stereotypering in relatie tot de herinnering van mannelijke en vrouwelijke martelaars belichten.

4.4.1 Bloeddorstig, listig, maar ook verdoemd

De katholieke rechters, die in enkele gevallen zelfs bij naam worden genoemd, worden op verschillende manieren negatief verbeeld. Het zijn hebzuchtige leugenaars en listige en verraderlijke antichristenen en hypocrieten. Daarnaast zijn het bloeddorstige koppige en wrede tirannen, die vrome onschuldige doopsgezinden vanuit alle windrichtingen op een agressieve manier bejagen:⁹⁰

'Alsulc gheschiet noch heden
Die in Gods wech gaen voort
Die en moghen met vreden
Niet woonen onverstoot // (139)
Oost, West, Zuyt end Noort
Maer worden van Tyrannen
Ghedoot, vervolcht, ghebannen
Och t'is wel Christus woort.'⁹¹

Naast dat de katholieken tirannen zijn, worden zij meerdere malen vergeleken met slechte figuren uit de Bijbel. Katholieke rechters zijn 'Cains wreede complijcen', 'Judassen', 'Pharoos knechten' en de handlangers van de Duivel die uit zijn op 'moorden quaet'. De wetten van de stad Babel, de bron van het immense kwaad en het machtscentrum van de tegenstrevers van God, worden door hen uitgevoerd. Deze negatieve stereotypering zorgde ervoor dat de doopsgezinde martelaars in een extra vroom daglicht kwamen te staan. Het onrecht dat de doopsgezinden werd aangedaan kan nooit de wil zijn geweest van God en werd ook op deze manier door de gehele doopsgezinde gemeenschap herinnerd. Hier komt de *social identity theory* van Cobb van pas: de representatie van de doopsgezinde martelaars als vrome, onschuldige christenen in combinatie met de representatie van de katholieken als slecht zou de doopsgezinde gemeenschap gevormd hebben. De herinneringscultus rondom martelaars is bepalend geweest voor hoe de doopsgezinde gemeenschap zichzelf zag en de herinnering aan martelaars zou waarschijnlijk nooit zo groot zijn geweest wanneer de katholieken niet op deze wijze waren afgebeeld.⁹²

De positieve herinnering aan martelaars in de doopsgezinde gemeenschap wordt op verschillende manieren door de katholieke tegenpartij versterkt. De hierboven beschreven manier is het sterkst: katholieke rechters zijn blind en doof in hun duivelse oordeel en zullen door hun beslissing om doopsgezinden te vermoorden in de Hel terecht komen. Deze manier wordt in vele martelaarsliederen gebruikt en mannelijke en vrouwelijke martelaars schetsen op een gelijke wijze een negatief beeld van de katholieken. De andere manier waarop de doopsgezinde martelaars als

---

⁹⁰ Anoniem 1569: fol. 88r ('De monicken spraken seer stout de logens sonder slaken');
Cramer 1904: 420 ('Monsiuer Massaert, met Schepen en noch een weerlijck man hebben de saeck ooc aengegrepen en streden Mayken an.'), 582 ('BAbels Raets Mandamenten worden aldus volbracht door haer Dienaers, sulcke Regenten roouen, vangen metter macht met veel der Judassen verraden die al soecken haer gewin schandelijck groot tot haerder schaden dat goetgierich, bloetgierich gesin.').

⁹¹ Gregory 2002: 376.

⁹² Cobb 2008: 19;

Cramer 1904: 539 ('Als Pharoos knechten onuersaeft'), 581 ('BAbels Raets Mandamenten worden aldus volbracht' & 'Met veel der Judassen verraden');

Cuyck 1572: fol. Lvv. ('Vanden helschen duyuel comt alleen die moorden quaet.');

Gregory 2002: 377 ('Cains wreede complijcen').

vroom en uitverkorenen van God worden gepresenteerd is de genade die de martelaars hun belagers schenken. Dit heb ik in sectie 4.1.2 over vroomheid al aangekaart. Aan het eind van verscheidene liederen wordt er door de doopsgezinde dichter een poging gedaan de katholieken alsnog het licht in te laten zien:⁹³

'Ghy Heeren van den Landen,
Houdt op van deser daet,
Met verdrincken en branden
Rooven over die maet::
Laet u so niet verdooren
Van uwen leyders blindt,
Voor Gods ghericht, wilt hooren,
Ghy u bedroghen vindt.
Ghy leyders blindt van daden
Verlaet doch Cains aert,
Om alsoo te verraden
Die Godtlijck zijn vergaert,
Hoe sult ghy't namaels maken
Als ghy voor't oordeel comt,
Dus beter uwe saken
Eer dat ghy wordt verdomt.'⁹⁴

Er wordt benadrukt dat zij 'onnosel Christen bloet' storten en zij God om genade moet bidden om Zijn strenge oordeel te kunnen ontgaan. In deze eindtoespraak wordt gebruik gemaakt van de antagonistische wijze waarop literatuur herinnering waarborgt. Volgens deze theorie van memory studies wordt er slechts een perspectief van het verleden geaccepteerd. In dit geval is het die van de doopsgezinden, die zichzelf als onschuldige christenen zien die omwille van God gestorven zijn. De katholieke versie, die menen dat zij kettters veroordelen, wordt verworpen. De herinnering aan doopsgezinde martelaars werd zo gevormd dat deze de gehele doopsgezinde gemeenschap in een positief daglicht deed staan.⁹⁵

4.4.2 Wrede wolven en vrome schaapjes

In de doopsgezinde martelaarsliederen wordt continue de metafoor van wolven versus schapen gebruikt om de katholieken en de doopsgezinden in contrasterende wijze af te beelden. Deze metafoor wordt op verscheidene manieren uitgewerkt, die ik hieronder zal bespreken en zal verbinden met herinnering aan doopsgezinde martelaars.

Ten eerste wordt de bloeddorstigheid en wreedheid van de wolven genoemd. Zij vergieten onnozels bloed door doopsgezinden te vermoorden. Het bijvoeglijke naamwoord 'wreed' lijkt onlosmakelijk verbonden te zijn met het woord 'wolf', een dier dat nooit verzadigd is en altijd wil 'verscheuren'. Daarnaast wordt de listigheid van de katholieke rechter benadrukt door deze als een 'wolf in schaapskleren' af te beelden. Het spreekwoord komt in drie martelaarsliederen voor en

---

⁹³ Cramer 1904: 194 ('Wilt doch van sulcken keeren v salicheyt leyter aen maer blijft by twoort des Heeren so sult ghy wel blijuen staen.').

⁹⁴ Clock 1625: fol. Hh4r.

⁹⁵ Anoniem 1569: fol. 237r.-237v. ('Wascht u bloedige handen dat ghy Gods streng oordeel ontgaet bidt Godt om genaey vroech en laet ghy hebt (tis openbaerlijck) hier gedoot Gods vrient claerlijck.');

Cramer 1904: 366 ('Betert v leuen doch met grooter haesten want ghy stort dat onnosel Christen bloet');
Erll 2005: 159.

verbeeldt de wijze waarop de valse profeten de huizen van vrome doopsgezinden binnendrongen en daarbij hun zielen wonnen voor de hel:⁹⁶

'O menschen wilt vkeeren
Van dese woluen quaet
Die comen in schaeps cleeren
Binnen zijnde vol haet
Het zijn Antechrists knapen
Die maecken groot getier
Menschen sielen te rapen
Tot dat eewige vier.⁹⁷

Mat.7.b.15.

Waar katholieken werden herinnerd als wrede 'wolven', werden de martelaars juist herinnerd als 'schaapjes'. Ten eerste zijn er de lieve, eenvoudige en arme slachtschaapjes, die door de wolven op een verschrikkelijke wijze werden omgebracht. Zij werden 'geofferd' om Gods wille. Opvallend is dat termen zoals lief en eenvoudig aan de vrouwelijke schapen zijn gekoppeld en niet aan de mannelijke martelaars. Mannelijke martelaars zijn juist sterke en vrome schapen, die de leugenachtige wolven ontmaskeren. De term 'slachtschapen' wordt wel voor beide geslachten gebruikt en komt meestal voor in liederen die groepen of de dood van een man en een vrouw bezingen. Uit deze verschillende schapen blijkt wederom dat mannelijke en vrouwelijke martelaars verschillend herinnerd werden. Mannelijke martelaars werden als leidende schapen gezien die de katholieke wolven weerstaan, terwijl vrouwelijke martelaars als eenvoudige schapen zich gemakkelijk door de katholieke wolven lieten verleiden. Ook deze metafoor zou volgens de *social identity theory* identiteitsvormend moeten werken voor de doopsgezinde gemeenschap. De doopsgezinden werden als vrome schapen als superieur gepresenteerd tegenover de katholieken als wrede wolven. Aan deze superioriteit ontleenden zij hun identiteit als de 'rechte Christen'.⁹⁸

De leidende rol van de man wordt extra benadrukt door de metafoor van de herder die zijn doopsgezinde schapjes op de juiste weg naar God leidt. Deze rol was uitsluitend voor mannelijke martelaars bestemd. De martelaar Joos Verbeek wordt bijvoorbeeld als een herder gepresenteerd die zijn schapen toespreekt:

'Nv schaepkens weest doch niet verslagen
Van uwen Herder in alder ootmoet
Dat hy voor heeft gedragen
Heeft hy beuesticht met zijn bloet
Hy wenscht v tot e ender Letse
Ghenade ende vreed allegaer
Neemt zijn offer voor een spiegel en lesse

Fol.21v°.
2.Cor.13.b.13.

---

⁹⁶ Cramer 1904: 322-333 ('Godt wil door zijn virtuyten ons bewaren tot tlest voor die valsche Propheten comende in schaeps habijt'), 531 ('Wacht v voor valsche Propheten Die comen in Schaeps gewaet'); Gregory 2002: 377 ('Want die Woluen bloetgier willen altyt verscheuren de Schaepkens goedertier').

⁹⁷ Cramer 1904: 125.

⁹⁸ Anoniem 1562: fol. 103v.-104r. ('Maer hadden dese Schaepkens vry onbelet moghen spreekken der Muncken lueghens, hoort toch my hadden veel bet ghevleecken.');

Cobb 2008: 19;

Cramer 1904: 97 ('Met drencken hebben sy haer ghewroken aen dat lief Schaepken, die Woluen quaet. '), 419 ('En heeft naet gelooue vernomen van dat eenuoudich Schaep. '), 607 ('Als slachschapkens deuijne wy en vreesden torment noch pijn');

Cuyck 1572: Lviv ('Niet vergeet ic ooc dat lieue schaep Ariaenken seer zedich').

Te zijn volherdich inder waerheyt claer.⁹⁹

Joos Verbeeck offert zichzelf voor zijn schaapjes op en wordt vergeleken met Jezus Christus, die ook ooit is gestorven voor zijn zoete christelijke schaapjes. Een herder is een leider en omdat vrouwen in de doopsgezinde gemeenschap geen leidende functie konden vervullen, kon een vrouwelijk martelaar ook niet als herder gepresenteerd worden. Via deze metafoor schemeren de patriarchale verhoudingen door die in de doopsgezinde gemeenschap heersten en die via de martelaarsliederen in stand werden gehouden.¹⁰⁰

---

⁹⁹ Cramer 1904: 544.

¹⁰⁰ Cramer 1904: 236 ('Wie leert dat? (daer van bescheyt doet) Christus, en seyt: Een goet Herder laet tleuen voor zijn schapen soet').

Conclusie

Martelaars werden op vele verschillende wijzen bezongen en herinnerd in de doopsgezinde martelaarsliederen. Verschillende mannelijke en vrouwelijke eigenschappen kwamen aan bod en beïnvloedden de wijze waarop vrouwelijke en mannelijke martelaars herinnerd werden.

De 'mannelijke' eigenschappen zoals moed, standvastigheid, vroomheid en wijsheid droegen bij aan een positief beeld van het martelaarschap. Mannelijke en vrouwelijke martelaars vertoonden beiden vormen van deze eigenschappen, die onder andere de oprechte geloofsovertuiging van martelaars laten zien. De manieren waarop deze eigenschappen echter worden gepresenteerd verschillen per geslacht. Vrouwelijke martelaars vertonen in de liederen een minderwaardige vorm van de mannelijke eigenschappen die in normale omstandigheden doorgaans niet aan vrouwen worden toegeschreven. De minderwaardige vorm is onder andere te wijten aan de sociale situatie waarin de vrouwen van de doopsgezinde gemeenschap verkeerden. De sociale verhoudingen moesten in stand gehouden worden. Daarnaast werden de biologische gesteldheid van vrouwen en de 'natuurlijke' vrouwelijke eigenschappen die in contrast staan met 'mannelijke' eigenschappen gebruikt om vrouwen aan het traditionele beeld van de doopsgezinde vrouw te laten voldoen.

Bij vrouwelijke martelaars werden 'vrouwelijke' eigenschappen zoals schoonheid, maagdelijkheid, zedigheid en het moederschap benadrukt. Deze eigenschappen werden gebruikt om de natuurlijkheid van de minderwaardige positie van vrouwen te benadrukken, maar ook om de superioriteit van mannelijke martelaars met hun 'mannelijke' eigenschappen te laten zien. 'Mannelijke' eigenschappen zoals rationaliteit en activiteit werden tegenover 'vrouwelijke' eigenschappen zoals emotionaliteit en passiviteit gezet, waarbij mannelijke martelaars boven vrouwelijke martelaars kwamen te staan.

Deze trend zette zich door in de wijze waarop mannelijke en vrouwelijke martelaars als voorbeeld gepresenteerd werden aan het nageslacht. Continu werd op een subtiele wijze benadrukt dat vrouwelijke martelaars een speciale positie in de maatschappij hadden en hun lot niet begerenswaardig moest zijn voor andere doopsgezinde vrouwen. Het vrouwelijk martelaarschap droeg niet bij aan het in stand houden van de patriarchale verhoudingen in de doopsgezinde gemeenschap.

Zelfs wanneer martelaars niet als mensen maar als schapen worden afgebeeld is het verschil tussen de mannelijke en vrouwelijke martelaar zichtbaar. De mannelijke martelaars worden als leidende herders gepresenteerd, terwijl de vrouwelijke martelaars slechts simpele volgende schapen zijn.

Kortom, vrouwelijke en mannelijke doopsgezinde martelaars werden op verschillende wijze bezongen en verbeeldden verschillende vormen van martelaarschap. Het martelaarschap van de man was superieur aan die van de vrouw, wiens martelaarschap vreemd was in de doopsgezinde maatschappij en op subtiele wijze werd afgekeurd. Hoewel de vrouwelijke martelaar zich als een mannelijke martelaar gedroeg door haar standvastigheid, wijsheid, vroomheid en moed, kon zij nooit dezelfde status verkrijgen als een mannelijke doopsgezinde martelaar en zou zij altijd op een minderwaardige en andere manier herinnerd worden in de herinneringscultus rondom doopsgezind martelaarschap.

Literatuuropgave

Primair bronmateriaal:

- **Ayssez** van Olderboorn, R., 'Sommige belijdingen, schriftlijcke sentbrieven, ende Christelicke vermaningen.' In: **Gregory**, B.S. (ed.), *The Forgotten Writings of the Mennonite Martyrs*. Leiden 2002, p. 263-325.
- **Clock**, L., *Het Grootte Liede-Boeck van L.C. Inhoudende veelderhande Schrituyrlijcke Liedekens, Vermaningen, Leeringen, Ghebeden ende Lofsangen, elcken mensche na sijnder ghelegenheit, totter eeren Gods, sijns selves opbouwinge, ende tot stichtinge des naestens te ghebruycken*. Leewarden, Dirck Albertsz (1625).
- 'Het offer des Heeren' (1570). In: **Cramer**, S. (ed.), *Bibliotheca Reformatica Neerlandica, deel II*. Martinus Nijhoff, Den Haag 1904.
- **Cuyck**, van J.W., *Sommige belijdinghen, schritlijcke Sentbrieven, ende Testamenten geschreuen door Jan Wouterszoon van Cuyck, gheuanghen liggende tot Dordrecht, de welcke aldaer omt getuychenisse Christi zijn leuen heeft gelaten, ende heeft zijn siele God opgeoffert den.28.Meert.Anno.1572*.
- *Een nieu Liedtenboeck, van alle nieuwe ghedichte Liedekens, die noyt in druck en zijn gheweest, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, nu eerst byden anderen vergadert, ende nieuws in Druck ghebracht*. 1562.
- *Een nieuw Sangh-Boeck, Inhoudende eenighe Psalmen, Lof-sangen ende Geestelijcke Liedekens, seer stichtelijck om te singhen voor ende nae de Predicatie*. Doccum, Klaes Janssen (1650)
- **Luyken**, I., 'Zes mannen en twee voruwen op de Dam vóór het oude stadhuis levend verbrand 1549'. In: **Bracht**, van T.J., *Het bloedig tooneel, of Martelaeres spiegel*, Hieronymus Sweerts, Jan Claessz ten Hoorn, Jan Bouman I, Daniel van den Dalen, Amsterdam 1685, p. 83. http://dpc.uba.uva.nl/cgi/i/image/image-idx?sid=21002c2f7a689d5d466225c3ebc1e2b0;lang=nl;lasttype=boolean;view=entry;lastview=thumbnail;subview=detail;cc=kerkcoll;entryid=x-p00015099;viewid=2003_05_28_020.TIF;start=101;resnum=114;q1=Luyken;rgn1=kerkcoll_all;orig=kerkcoll;c=kerkcoll
- **Mander**, van K., 'Eylaes hoe mach gheschieden.' In: **Gregory**, B.S. (ed.), *The Forgotten Writings of the Mennonite Martyrs*. Leiden 2002, p. 376-380.
- *Veelderhande Liedekens, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, wtgelsen ende vergadert wt verscheyden copien, Oock zijn hier by gevoecht veel nieuwe Liedkeens, by verscheydē Historien des oudē Testamēts, met veel andere, die noyt in druc en zijn geweest, eñ zijn in ordeninge vandē B.B.C. gestelt*. 1569.

Secundair bronmateriaal:

- **Boom**, ten H., *De Reformatie in Rotterdam, 1530-1585*, Hollandse historische reeks 7, Amsterdam (1987).
- **Cobb**, L. Stephanie, *Dying to be men. Gender and Language in Early Christian Martyr Texts*. Columbia University Press, New York 2008.

- **Dipple, G.**, 'The Spiritualist Anabaptists.' In: **Roth, J.D. & Stayer, J.M.**, *A Companion to Anabaptism and Spiritualism, 1521-1700*. Koninklijke Brill NV, Leiden/Boston (2007), p. 257-297.
- **Duke, A.**, *Dissident Identities in the Early Modern Low Countries*. Ashgate (2009).
- **Dunn, S.**, 'The Female Martyr and the Politics of Death: An Examination of the Martyr Discourses of Vibia Perpetua and Wafa Idris'. In: *Journal of the American Academy of Religion*. Volume 78, Issue 1 (February 2010), p. 202-225.
- **ErlI, A.**, *Memory in Culture*. Palgrave Macmillan 2005.
- **Gregory, B.S.**, *Salvation at stake. Christian Martyrdom in Early Modern Europe*. Harvard University Press Cambridge 1999.
- **Grijp, L.P.**, 'A different flavor in a psalm-minded setting: Dutch Mennonte hymns from the sixteenth and seventeenth century.' In: **Hamilton, A., Voolstra, S. & Visser, P.** (red.), *From Martyr to Muppy. A Historical Introduction to Cultural Assimilation Processes of a Religious Minority in the Netherlands: the Mennonites*. Amsterdam University Press (1994), p. 110-131.
- **Hamilton, A.**, 'The Development of Dutch Anabaptism in the light of the European Magisterial and Radical Reformation.' In: **Hamilton, A., Voolstra, S. & Visser, P.** (red.), *From Martyr to Muppy. A Historical Introduction to Cultural Assimilation Processes of a Religious Minority in the Netherlands: the Mennonites*. Amsterdam University Press (1994), p. 3-14.
- **Haude, S.**, 'Gender Roles and Perspectives Among Anabaptist and Spiritualist Groups.' In: **Roth, J.D. & Stayer, J.M.**, *A Companion to Anabaptism and Spiritualism, 1521-1700*. Leiden/Boston (2007), p. 425-466.
- **Joldersma, H. & Grijp, L.**, "*Elisabeth's Manly Courage*": *Testimonials and Songs of Martyred Anabaptists Women in the Low Countries*, Marquette University Press 2001.
- **Klassen, J.**, 'Women and the Family among Dutch Anabaptist Martyrs.' In: *MQR*. Volume 60 (1986), p. 548-571.
- **Middleton, P.**, *Martyrdom. A Guide for the Perplexed*. T&T Clark International, London 2011.
- **Olson, J.E.**, 'Jean Crespin, Humanist Printer Among the Reformation Martyrologists.' In: Fleischer, M.P., *The Harvest of Humanism in Central Europe*. Concordia Publishing House, St. Louis (1992), p. 317-340.
- **Pettegree, A.**, *Reformation and the Culture of Persuasion*. Cambridge University Press (2005).
- **Pijper, F.**, *Martelaarsboeken*. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1924.
- **Smelik, J.**, '*O Sangerige Keeltjes!*' *De liedcultuur en het muziekleven in de Noorderlijke Nederlanden tussen 1550 en 1650*. Uitgeverij J.J. Groen en Zoon, Leiden (1993).
- **Sprunger, K.L.**, 'God's Powerful Army of the Weak: Anabaptist Women of the Radical Reformation.' In: **Greaves, R.L.** (ed.), *Triumph over Silence. Women in Protestant History*. Greenwood Press, London (1985), p. 45-74.
- **Umble, J.H.**, 'Women Choice: an Examination of the *Martyrs' Mirror*'. In: *MQR*. Volume 64 (1990), p. 135-145.
- **Visser, P.**, *Het lied dat nooit verstomde: vier eeuwen doopsgezinde liedboekjes: inleiding en catalogus*. Doopsgezinde Gemeente Den IJp/Landsmeer 1988.
- **Vos, K.**, 'Anneken Jans'. *Rotterdamsch Jaarboekje*. 2de reeks, 6 (1918), p. 14-28. <http://rjb.x-cago.com/GARJB/1918/12/19181231/GARJB-19181231-0059/story.pdf>
- **Woordenboek der Nederlandsche Taal**. <http://gtb.inl.nl/>

- **Zijpp**, Alberda-vander T., "Het Offer des Heeren' Geloof en getuigenis van de martelaren' . In: **Groeneveld, S., Jacobszoon, J.P. & Verheus, S.L.** (red.), *Wederdopers,menisten, doopsgezinden in Nederland 1530-1980*. Walburg Pers, Zutphen (1981), p. 46-61.

Bijlagen:

- **Mannen:** p. 29-85
- **Vrouwen:** p. 86-112
- **Man + Vrouw:** p. 113-128
- **Groepen (verschillende geslachten door elkaar):** p. 129-145.

Mannen:

'Het offer des Heeren' (1570). In: Cramer, S. (ed.), *Bibliotheca Reformatica Neerlandica, deel II*. Martinus Nijhoff, Den Haag 1904.

'Een Liedeken van Claes de Praet, Nae de wijse: Een nieuwe Liet wy heffen aen.

DE Werlt op die Christen verstoort
Vangen, dooden aen menich oort
Claes Praet quam oock int lijden
Te Ghent bekennende Gods woort
Moest hy dapperlijck strijden.

Als hy nv daer gheuanghen lach

De Satan wachte zijnen slach
Bestreedt hem op veel wijsen
Van wijf en kinders wast gewach
Veel drucx quam hem oprijzen.

1.Pet.5.a.8. (p.253)

Den sesten dach quam dOuerheyd
Ontbiedende Claes met bescheyt
Doen ontstack hy van vruechden
Vant hert streeck alle swaricheyt
In God hy hem verhuechden.

Met vragen hebben sy bestaen
Hebt ghy een ander doop ontfaen
Dan in v ionge Jaren?
Claes gaf zijn gront te kennen plaen
Vrymoedich voor der Scharen.

Hoe is v sulck bedroch geschiet
Dat ghy ons heyligh Kerck verliet

Ronse.

Om datter staet bequame //
Sonder geloof ist moeglijck niet
Te zijn Godt aengename.

Claes.

Fol. 134 v°.

Heb.11.a.6.

Ghy sout by diens leer blijuen slecht
Diet ontfanghen hebben te recht
Dienaers der heyliger Kercken
Waerom (heeft Claes tot haer gesecht)
Doen sy dan Duyuels wercken?

Ronse.

Claes.

En hoe zijt ghy gheweest so coen
Tselfde (dat Godt verbiet) te doen

Vant oncruyt van de velden	Mat.13.d.29.
Men sou goet en quaet laten groen	
Tot den Oogst, nae Schrifts melden.	
Ick can wel gaen langes de cant	Ronse.
En plucken een plucxken opt Lant	
Ja ses oft acht verweruen	
Thien, twelf, ia hondert metter hant	
Sonder tgoet te bederuen.	
So zijt ghy wijser, en weet bet	Claes.
Dan des Heeren dienaren net	
Was ick doen een goet Pijlken	
Wandelende nae v inset	
En ben ick nv een quaet Tijlken. (p.254)	
So hebt ghy my bedoruen pleyn	
En noch wel meer dan my alleyn	
Die voor zijn door ghetreden	
Dit coemt door v plucken certeyn	
Nae v selfs eygen reden.	
Ey arm plucker, hoe ghy meer pluct	
Hoe ghy meer tot bederuen ruct	
Waer blijfdy met v plucken	
Stil staen waer Ronse bet geluct	
Dan so plucken en rucken.	
Daer nae quam een Paep, die stont seer	
Op oud ghewoont en menschen leer	
Als Goris, Augustinus	
En die geschreuen hebben meer	
Jeroen en Ambrosinus.	
Claes sprac, niet bekent zijns my	
Maer nae hooren seggen, warent vry //	
Goey vrome Cuecken knichten	Fol. 135 r.º
Ist dat sy v luy kerck voorty	
Gelijck sy noch is, stichten.	
Christus en heeft zijn kercke soe	
Niet gefundeert, als oock daer toe	
Petrus, Paulus en Steuen	
Eer cregens op den rug een roe	Act.5.e.21.
Steen op thooft, tsweert nam tleuen.	Act.7.f.56.
Maer wat hout ghy van onsen Vaer	Paep.
De Paus met zijn rijck allegaer	
Hy met zijn craem en misse	Claes.
Ten dooch altsamen niet een haer	
Noch sack, noch saet gewisse.	
Voor goet vercoopt ghy, leuert me	
De missen met dozijn gere	

Twintich dertich int tale

Hebben schey noch pinsoen van sne

Ist niet valsch altemale?

De Paep was seer verstoort en gram

Doen hy sulcke woorden vernam

Sijn moet const hy niet blussen

Of ter doot moest tonnosel lam (p. 255)

Hoe souden zijt versussen.

Dus verstietmen den lieuen man

Die willich totten pael tradt an

Daermen hem soud verbranden

Nv hebben sy daer niet meervan

Want hy rust in Gods handen.

Sap.3.a.1.

Vrienden dit is geschiet te Gent

Wanneer sy vijftienhondert ient

En sesenvijftich schreuen

Het is Gods leer en fundament

Dat Claes Praet heeft gedreuen.' (p. 253-256)

'Een Liedeken van Jorian Simonsz, Nae de wijse, Sorge ghy moet bezijden staen.

O Vaders wilt ghy eenen schat

V kinderen nalaten (p. 265)

Gods woort en wet, voorhout haer dat

Eccl.7.c.25.

Op dat zijt van ioncx vaten.

Eph.6.a.4.

Hoort Jorian Simons vermaen

Tot zijnen Soon gheschreuen

Als hy te Haerlem lach geuaen

Daer hy oock liet zijn leven.

Na dien hy wel had ondersocht

Goet ende quaet van beyde

Een testament heeft hy bedocht

Voor zijn soon, eer hy scheyde.

Nae ws Vaders vermaen, mijn kint

Prou.1.a.8.

Wilt neygen uwe ooren

4.a.1.

Tot zijne reden zijt gesint

Met neersticheyt te hooren.

Wacht v mijn kint voor alle quaet

Tob.4.a.4.

Wilt God den Heere vresen

Wantmen daer duer tbeginssel vaet

Psa.111.b.10.

Van Gods wijsheyt gepresen.

Eccli.1.c.16.

Opent v God zijn waerheyt reem

Wilt daer na stracx voortvaren

Want de doot na gaet iongen cleen

Eccle.14.b.15.

Als ouden sonder sparen.

Dus van Godt v gegonnen tijt
Tot betering op eerden
Met goe conuerseerende zijt Eccl.9.c.21.
Wacht v van den verkeerden.
Als v de sondaers locken aen Pro.1.a.10.
Wilt haer niet consenteeren
Verselt v niet op hare paen
Haer ganck leyt tot verseeeren .
Denct lief Soon, dat Paulus vermeldt
Dat wy sullen by namen // 1.Cor.5.b.10.
Voor Christus rechterstoel gestelt Fol.141v°.
Worden alle te samen.
Daer een yeder ontfangen sel Jere.17.b.10.
Int Lichaem na zijn daden Mat.16.d.27.
Hy heeft qualijck gedaen, of wel Rom.2.a.6.
Wacht v voor des vleesch raden. Apoc.2.d.23.
Want svleesch gesintheyt is de doot Ro.8.a.6.
Ja die leeft na svleesch zeden (p. 266)
Behaecht Godt niet int cleyn noch groot
Dus doot v aertsche leden.
Hebt ghy tijt ende plaets bereet
Doet neersticheyt, om leeren
Lesen, schrijuen, op dat ghy weet
Te bet de wil des Heeren.
Des hertsen wunsch, en bidden mijn
Is totten Heere crachtich
Op dat ghy mocht bescermet zijn
Voor den Toorn Gods onsachtich,
Die ouercomen sal met vliet Apo.3.b.10.
Al die ongodlijc wandlen
Die na den Heere vragen niet
En aen zijn Wet mishandlen.
Jorian heeft zijn soon veel meer
Vermaent voor zijn afsteruen
En gaf, als goet Vader, een leer
Om Gods Rijck te beeruen.
Men heeft vijftienhondert getelt
Daer toe vijftich en seuen
Als Jorian aen een pael gestelt
Vroom heeft geeynt zijn leuen.
O vriendekens nv voor een slot
Sijt een voorbeelt, om stichten Eph.6.a.4.
V kinders, dat sy vreesen Godt
En krijgen claer gesichten.' (p. 265-267)

M 'Een Liedeken van Jacques, Nae de wijse, Vanden xliij. Psalm. Ofte, Die Vogelkens inder muyten.

SEer wonderlijck o Heere	Psa.86.b.10.
Sijn v wercken vermaert	89.a.8.
Ghy beschermt nae en vere	
Al die v leer bewaert	
Als coemt storm en tempeeste	Mat.7.c.24.
En vallen aen dat huys	
Ghesterckt door uwen gheeste	
Staan vast teghen tghedruys.	
Jacques die wert met listen	
Verradelijck gheuat	
Gheuoert voor die Sophisten	
Tot Leeuwerden ter Stadt (p. 320)	
Daer ghaf hem Godt te sprecken	Mat.10.c.19.
Seer veel tot dier stont	Luc.12.b.11.
Oueruloedich is bleecken	
Wijsheyt door zijnen mont.	
Nae vele lasterwoorden	
Die Raetsheere aenuinck	
Voor alle die toe hoorden	
Ist niet een wonder dinck	Comm.
Dat wy laten verleyden	
Ons aldus,	
Jaet mijn heer	Jacq.
Ick seg van v, die scheyden	Comm.
Van sheylichs Kercken Leer.	
Ghy lien laet v bedrieghen	
Van die Leechganghers moy	
Die langs de Landen vliegghen	
Bedelaers, menschen snoy	
Jacques mocht niet ghedoghen	
Die scheltwoorden ghehoort	
Want hy was niet bedrogghen	
Maer stont op Godes woort.	
Op menschen wy niet legghen //	Jacq.
Den gront ons gheloofs wis	Fol. 181r°.
Nae Jeremias segghen	
Vermaledijht hy is	Jere.17.a.5.
De mensch die set betrouwen	
Op menschen broos als glas	
En voor haren arm houwen	
Het vleesch ghemaect van as.	
V gheloof wilt wt sprecken	Comm.
Vant Altaers Sacrament	

Meynt ghy van dat brootbreecken?	Jacq.
Jae, sprack hy pertinent	Comm.
Ick gheloof en belijde	Jacq.
Alst is gheordineert	
Van Christo in voortijde	Mat.26.c.25.
Ons Salichmaker weert.	Luc.22.b.19.
En inder seluer maten	
By dApostlen ghebruyct	Act.2.e.46.
En als de naeghelaten	20.b.11.
Schrift van Paulo ontluuyct.	1.Cor.11.c.22.
Segt v sin int vermeeren	Comm. (p.321)
Ghelijckt gheschreuen staet	Jacq.
Begheer niet te gloseeren	
Gods woorden delicaet.	
Segt, wilt ghy noch belijden	Kett.
Dat ghy doop hebt ontfaen	
Van v Leeraer voortijden	
Mijn woort dat sal bestaen	Jacq.
Jae, iae, soo ick belede	Mt.5.d.34.
Noch openbaer bely	2.Cor.1.b.17.
Voor v allen ter stede	Jaco.5.c.12.
Jae en neen is niet by my.	
Kettermeester voor velen	
Verdochtet als verblent	
Dat tkint niet soude delen	
Aen desen Sacrament.	
Te bruycken nae ghelaten	Jacq.
De Sacramenten zijn	
Voor die heylighe Vaten	
In Godts Ghemeente fijn. //	
Voor die hebben van beyden	<i>Fol.181v°.</i>
Ooren tottet gehoor	Mat.13.a.9.
En herten tonderscheyden	Apo.2.a.7.
Met begrijp, daer ist voor	3.a.6.
En niet voor die cleyn wichten	
Onnosel gaende heen	
Die men niet onderrichten	
Mach met eenige reen.	
Sy hadden seer veel reden	
Ouer desen propoos	
Jacques heeft vry beleden	
Bruyckende Schrift altoos	
Dat Papen, Misuercoopers	
Na der Vroeyvrouwen doop	
Waren al wederdoopers	

Met alle haren hoop.

Hier me wy dit liet sluyten

Wilt toch nemen int best

Godt wil door zijn virtuyten

Ons bewaren tot tlest

Voor die valsche Propheten (p. 322)

Comende in schaeps habijt

Mat.7.b.15.

Heerv waerheyts secreten

Psa.25.a.4.

Maect ons condich subijt.

86.b.11.' (p. 320-323)

'Na de wijse: Och Heere ghy staet altijd in mijnen sinne.

O Heere Godt eewich Vader verheuen

Van twee vrome Christenen

Tot v clage ick al mijnen noot

genaemt Goris ende Joachim

Al die hier godsalich willen leuen

tot Antwerpen verbrant Anno 1560.

Die worden veruolcht met versmaetheydt groot.

2.Ti.3.b.12.

Alsmen schreef duysent en vijfhondert

Ende daer toe noch tsestich Jaer

Doen was tgemeyn volc seer verwondert

Van twee Christen, gebracht in de vierschaer.

Sy werden gestelt al voor de Heeren

Als slachschaepkens opt selue pas

Psa.44.c.23.

De Schout socht Goris te verneeren

Rom.8.e.36.

Hy vraechde hem, of hy herdoopet was.

Ick ben gedoopt na Christus leere

Als hy geboot zijn Apostolen fijn

Gaende predict alle volck na en veere

Mat.28.c.19.

Den geloouigen gedoopt sal salich zijn.

Mar.16. b.15.

Inden Name des Vaders crachtich

Des Soons ende des heyligen Geest

Moetet geschien, so scrift tuycht warachtich

Sy moeten zijn geleert en geloouen eest .

De Schout die was hooge geseten

Hy vraechde Joachim hier na seer ras

Fol. 29r°.

Ende begeerde van hem te weten

Oft hy oock al mede gedoopt was.

Ick houde aen eenen Doop bequame

Eph.4.a.5.

Aen eenen Heere, aen eenen God

De Heeren gingen hen versamen

Des Keyzers mandament was haer gebodt.

Joachim die sprack vry sonder sneuen

Wy bedancken v mijn Heeren goet

God die willet v lieden vergeuen

Luc.23.d.33.

Vwe blintheyt des herten onuroet.

Acto.7.g.60.

Als sy wt de vierschare quamen (p. 560)

So spraken sy sonder verdriet
 (Geensins soeckende hooge namen)
 Wy schamen ons des Euangeliums niet. Rom.1.b.16.
     Men hoorde daer de stemmen clincken
 Also sy gingen lancx de straet
 Een Liedeken (wilt dit gedincken)
 Songen sy als dit veersken hier na staet
     Och Heere ghy staet altijd in mijnen sinne
 Mijn siele verlanget om by v te zijn Psa.84.a.3.
 Mijn hert is ontbroken door v minne 143.b.8.
 Och wanneer sal ic comen voor v aenschijn. Psa.42.a.4.
     En wiltse niet vreesen, sprack Joachim crachtich Mat.10.c.28.
 Al die dat lichaem dooden snel Luc.12.a.4.
 Hier na sullen wy verblijden machtich
 Adieu mijn lieue broeders, sprac Goris wel.
     Men sachse daer henen gangen
 Als Ruesen int geloof ydoon
 Den engen wech met groot verlangen 4.Es.7.a.7.
 Al na dat nieuwe Jerusalem schoon. Mat.7.b.14.
     Als sy nv quamen op de stede
 Daer den Brantoffer moeste geschien
 Sy gauen daer den cus des vrede 2.Cor.13.b.12.
 Malcanderen al na Paulus bedien. 1.Pet.5.b.14.
     Als sy aen den staeck waren gebonden
 Daer sy doen souden haer offerande fijn
 Joachim die hoordemen vermonden
 O Vader willet mijns genadich zijn. Fol. 29v°.

    Ick danck v Vader bequame Psa.51.a.3.
 Dat ghy my weerdich hebt gemaect 56.a.2.
 Te lijden om uwen grooten Name Act.5.a.42.
 Staet my nv by, ende ons genaect.
     Goris die sprack met goede seden
 Heere ghy weet hoe ick v heb gesocht
 Hierom moet ick nv steruen ter stede
 Dat ic om mijne salicheyt heb gewrocht.
     Ghy borgers en wilt doch niet vreesen
 Al steruen wy om de waerheyt bloot
 Christus is ons voorgegaen in desen 1.Pe.2.c.21.
 Want hy is onsen Hertoge minioot. Heb.12.a.2. (p. 561)
     Als sy aen de staecken stonden
 Verbeydende lijdsamelijck de croon 4.Es.2.f.43.
 Sy hebben ontloocken hare monden 1.Pet.5.a.4.
 En songen dit oorlof liedeken schoon.
     Orlof aen broeders en susters gemeen Dit veersken singt
     Wy moeten nv scheyden op zijn wijse.

Tot dat wy comen by Christum alleen	
Ons Hoofman en anders geen	
Wilt v daer toe bereen	
Daer wil ick v verbeyden.	
Dese heyligen goet van fame	
Riepen dicwils in nooden meest	
O hemelsche Vader eersame	Luc.23.e.46.
In v handen beueel ick mijnen gheest.	
O ghy heyligen wt Godt geboren	Joan.1.b.13.
Ontfangt dit voor een blijde maer	1.Joan.5.c.18.
Hier hebben sy haer leuen verlooren	
Maer nv leggen sy onder den Altaer.	Apo.6.b.9.
Int witte cleet sullen sy blincken	Apo.6.b.11.
Gelijck de Son in des Vaders throon	Mt.13.e.43.
Nieuwen wijn die sal God haer schincken	Mt.26.c.18.
Ende hemels broot tot haren loon.	Apo.2.c.17.
Noyt oore en conste gehooren	Esa.64.c.17.
Noch geen ooge en heuet gesien	
Hoe dat Christus zijn wtuercooren	
In zijnder Bruylofte sal verblien.	
Och broeders en laet ons doch niet vresen	<i>Fol. 30r°.</i>
Al worden wy ter werelt gedoot	
Wy sullen verblijden int hemelsche wesen	
Al met dat lief getal der heyligen groot.	
O Heere maeket my doch weerdich	
En wilt my stercken door uwe cracht	
Dat ic mach lijden om uwen naem volheerdich	
Ende also betuygen v groote macht.	
Oorlof broeders, dat ick dit wtrichte	
Dat is gedaen wt liefden soet	
Oft icker yemant mede mocht stichten	
Het is gedicht van twee heyligen goet.' (p. 560-561)	
'Na de wijse: O Sion wilt v vergaren.	
O God ick moet v claghen	Van Joos verbeeck, tot
Mijns hertsen droeulich leyt	Antwerpen levende verbrant
Dat v Herders worden verslagen	int iaer 1561 den 21. Junij.
Die v Schaepkens hebben gheweyt	
En met v woort, O Heere	
Haer spijsden ter rechter tijt	Mt.24.d.45.
Onstraflijck in leuen en leere	
Als hier na volcht subijt.	
Een Bisschop moet onstraflijck wesen	1.Tim.3.a.2.
Eens vrouwen man, sober, gastury	Tit.1.b.6.

Bequaem om leeren ghepresen
 Ghehoorsame kinderen daer by
 Gods huyshouder sonder scheidende
 Een liefhebber der eerbaerheyt (p. 538)
 Om de Cudde Christi te weyden
 Rechtueerdich, heylich, so Paulus seyt.
     Geen wijnsuyper noch bijtich mach hy wesen   2.Tim3.a.3.
 Noch begeerich na schandelijck gewin
 Maer vriendelijck, niet twistich, ghepresen
 Oock van die daer buyten zijn
 Daer en mochten geen Priesters zijn dan goedich   Leui.21.a.1.
 Als in Leuitico staet
 Sy moeten volcomen zijn ootmoedich
 Niet cruepel, lam, noch obstinaet.
     Alsulcken man met Gods geest seer crachtich
 Hebt ghy ons gegeuen, O VADER ydoon
 Te zijn in al deelachtich
 In lijden, oock in blijschap schoon
 O Herd. er goet, v leuen   *Fol. 19r°.*
 Liet ghy voor v Schaepkens ient   Esai.53.a.7.
 Daer heeft hem dese Herder toe begheuen   1.Pet.2.c.24.
 Vreesende oock gheen torment.
     Judas was een verrader
 Ouer Jesum Godes Soon
 Weest ghetroost O Herders alle gader
 Hy was oock vercoren schoon   Joan.6.g.70.
 Het is des Vaders welbehaghen
 Dat die vercondighen zijnen Naem
 Tcruys Christi te helpen draghen   Mat.10.b.16.
 Sijn voetstappen na te gaen.   Mar.14.b.10.
     O Heere als de vre was ghecomen
 Van uwen knecht en Herder vroet
 De Duyuel heeft den mensch gaen vromen
 De Marckgraef ginck metter spoet
 Met eender grooter scharen   Mat.26.e.46.
 Ghestockt ende ghestaeft
 Om Gods Sendtbode te beswaren
 Als Pharoos knechten onuersaeft.   Exo.14.a.5.
     Als Woluen die bruysen en brullen
 Quamen sy gesprongen voor dat huys
 En vingen (door sVaders gedullen)
 Den man Gods, vreesende gheen cruys
 Den seuenden Junij gepresen
 Ontrent den eluen claer (p. 539)
 Int Jaer vijfthienhondert ten desen

En eenentsestich Jaer.

Den negenden dach warachtich

Beleedt hy zijn gelooue seer ootmoet

En van zijnen dienst seer crachtich

1.Tim.3.a.1.

En vanden Apostolen goet

Hoe dat sy hebben beuolen

In allen steden ient

Tit.1.b.5.

Ouders te stellen onuerholen

En Bisschoppen seer pertinent.

Als de Heeren en Marcgraef dit hoorden

Sy hielden haren spot daer mee als blent

Op de Pijnbanc met hem als verstoorden

Seer bloetdorstich, quaet, onbekent

Fol. 19v°.

Ten heeft hem niet verdrotten

Al was de pijn groot

Sijnen mont heeft hy toe ghesloten

Want de Vrou was in barens noot .

Apo.12.b.7.

Wat pijn moest hy ghenaken

Doen sy vraechden met trecken so stijf

Het Cruys begost hy te smaken

Een coorde brack op zijn lijf

O Schaepkens wilt de liefde vaten

Al moet ghy veel pijnen ontfaen

En tleuen voor de Broeders laten

1.Joan.3.c.16.

Ghelijck uwen Herder heeft ghedaen.

Tweemaal ghepijnicht in vier dagen

Met tormenten also groot

En eens met roeden gheslagen

Al totten bloede root

Hy heeftet gheleden met beuen

Al was de pijn stranck

Hy had hem den Heer ouergegeuen

Al soud hy steruen op de banck.

Den twintichsten dach voorspoedich

Quam hy voor de heeren ter vierschaer (p. 540)

Tredende seer ootmoedich

Christus voetstappen volgende naer

1.Pet.2.c.21.

Ghestelt zijnde seer liefachtich

Sijt ghi herdoopt, sprac de Schout eenpaer

Vraecht na mijn gelooue warachtich

Na den kinderdoop vraechde hy hem daer.

Op den Steen heb ick beleden

Voor mijn Heer de Marckgraue fris

Vanden kinderdoop oock mede

Dattet wt God niet en is

Het zijn insettinghe der menschen
Dat sprack hy met woorden claer
Den Schout om weten was zijn wenschen
Weder vragende int openbaer.

Mat.15.a.9.

Sijt ghy herdoopt (sonder bedriegen)

Sprac de Schout, segt ia oft neen

Want ick weet, ghy lieden sult niet lieghen

Fol.20r°.

Daerom spreeckt de waerheyt reen

Op mijn ghelooue, na Schriftuere

Heb ick my laten doopen ient

Als Matthei achtentwintich puere

Mt.28.b.19.

En Marci sesthien staet bekent.

Mr.16.b.15.

Doen hy nv hadde beleden

Ghelooue, Doop, Leer ende daet

So en mocht hy niet spreken met vreden

De heeren sloten eenen raet

Och lieue Borgers onuerslagen

Elf Jaren heb ick hier ghewoont

Niemant can ouer my geclaghen

(Want geen ongelijc en hadde hy getoont.)

Mijn leuen en leere ghemeene

Coemt ouer een al met Gods woort

Dats doch waer, mijn lieue Broeder reene

Sprac een broeder, als daer was gehoord

De Diefleyders zijn opgheresen

Om haer gewin seer ras

Ondersoeckende mits desen

Wie dese Broeder was.

Oft ick my mochte verantwoorden

Al teghens die Papen pleyn

(Int openbaer dat alle menschen hoorden) (p. 541)

Die by my waren op den Steyn

Ghelijckmen by Paulus sach gheschieden

Voor Agrippa den Coninck cloeck

Act.25.d.23.

Maer het spreken gaetmen ons verbieden

26.a.1.

En steect ons al in een hoek.

Als hy quam wt der Vierscharen

Als een Lammeken niet vuyl

Den seluen ghinck hy verclaren

Die Daniel verlostte wt den Cuyl

Dan.6.d.21.

Dits om den naem des Heeren

En niet om quaet, dit wel in prent

Dats waer, sprac een Broeder int vermeerren

De liefde die worde daer bekent.

Noch waren daer vier broeders beneuen

Omgort metter liefden snoer *Fol. 20v°.*
 Die hebben haer stemmen opgeheuen
 En riepen: Strijt vroom O lieue Broer
 Joos sprack vrymoedich en blijde
 Totten volcke int gemeyn
 Dus moeten al Gods kinderen lijden *2.Tim.3.b.12.*
 Lieue Borgers, dits om de waerheyt reyn.
 Dits den wech sprack hy onuerweten
 Van alle Gods Heyligen Schoon
 Dien gewandelt hebben de Propheten *Mat.5.a.12.*
 En veel vrome mannen ydoon *23.e.33.*
 Dat volck hoordemen claghen
 Ende kermen met bescheyt
 Sprekende vry onuerslagen
 Als een Lam wort hy geleyt.
 Den eenentwintichsten dach aendachtich
 Gaende daer hy moest steruen den doot
 Sprekende oock met woorden crachtich
 Tusschen twee Buels, en veel Tyrannen groot
 Men liet hem singhen noch spreken
 Sy dorsten al na zijn bloet
 Men sachse trecken en steken
 Dat Lam in alder ootmoet.
 Als hy quam al op der steden (p. 542)
 Nakende zijn Vaderlant
 Na dat huysken deden sy hem treden
 Daer hy hem in baren vant
 Als hy stont al voor der hutten
 Daer den Brantoffer moeste geschien
 O heylige Vader, sprac de herder der cudden
 Men sach hem ten Hemelwaert sien.
 Int huysken ginck hy seer ootmoedich
 Daer hy leuende moest zijn verbrant
 Een coorde met een knoop verwoedich
 Nam de Beuls knecht inde hant
 In zijn mont woude hyse steken
 Om het spreken excellent
 Maer door hem is noch ghebleken
 Gods woort seer pertinent.
 Hy heeft geroepen schoone *Fol. 21r°.*
 Met vyeriger herten fijn
 O Heere Davids Sone *Luc.18.d.38.*
 Sprack hy, ontfermt v mijn
 Joos door Gods gheest ghedreuen
 Bleef volstandich inden noot

Den Buel sachmen daer beuen
Beuaen met vreesen groot.

    Leuendich aenden staeck noch claerder
Tvier aenstack met fel tempeest
Hy riep: O Hemelsche Vader
In v handen beueel ick mijnen gheest   Luc.23.e.46.
O Heer der Heyrscharen, hy seyde
Int vier staende in pijn groot
Ghy die my van Moeders lichaem hebt verscheyden   Jerem.1.a.5.
Staet v knecht by inden laetsten noot.

    Om wiens Name ick nv lijde
Verhoort de stem ws dienaers claer
Tvier brande met grooter wijde
Noch eens riep hy: O Hemelsche Vaer
In v handen beueel ick mijn geest crachtich
Noch int vier, vaet dit verstant (p. 543)
Strijdt vromelijck mijn lieue Broer eendrachtich
Sprac een suster die haer gedrongen vant.

    Wat een droefheyt wasser int ghemeene
Sy beclaechden donnoosel bloet
Met suchten en met weene
Men hoorde ghoet en quaet gherucht met spoet   2.Cor.b.8.
Op een Peert was de Marcgraef geseten
Bloetgierich, stout, opstinaet
Met zijn Discipulen vermeten
Den Buel riep hy aen, dit wel verstaet.

    Nv schaepkens weest doch niet verslagen
Van uwen Herder in alder ootmoet
Dat hy v voor heeft gedragen
Heeft hy beuesticht met zijn bloet
Hy wensch v tot eender Letse
Ghenade ende vreed allegaer   *Fol.21v°.*
Neemt zijn offer voor een spiegel en lesse   2.Cor.13.b.13.
Te zijn volherdich inder waerheyt claer.

    O Schaepkens wilt vruechde bedrijuen
Vaet doch recht ons Broeders verstant
Hy beclaechde dat hy v niet mocht schrijuen
Ghebroken was zijn rechterhant
Daerom laet ons neerstich wesen
Met Gods woort aenghedaen
In reynder liefden ghepresen
Der waerheyt altijt onderdaen.   1.Pet.1.d.22' (p. 538-544)

'Een Liedeken van Jan Claesz ende Besteuær, Na de wijze: vanden 8. Psalm. Ofte, het waren twee
gespeelkens goet.

HEt waren twee gebroeders goet
 Seer liefelijck van zeden
 Om Gods woort storten si haer bloet //   Mat. 24. A. 9.
 Tot Amsterdam ter steden.   Apoc. 6. A. 9.
     Bestevaer wert die eenegenaemt   *Fol. 24 v°*
 Out seuentachtich Jaren
 Dander Jan Claesz wel befaemt
 Christi getrou dienaren.
     Ter vierschaeren zijnde geleyt
 Malcanderen sy custen
 De vyerige liefde wert verbreyt   Gala. 5. A. 6. 1. Pet. 54. B. 8. (p. 88)
 Comende wt thert met lusten.
     Jan Claesz sprac met woorden soet
 En met lacchenden monde
 Mijn lief broer hoe zijt ghy gemoet
 Als nv tot deser stonde.
     Bestevaer met vrolijck aenschijn
 En liefelijcken wesen
 Sprac al wel lieue broeder mijn
 Vruecht quam wt thert geresen.
     Och wat een blij maeltijt ons sal   Jan Claesz.
 Bereyt zijn voor twelf vren
 Vreest nv sweert oft vyer niemendal   Mat. 10. D. 28.
 Daer was vruecht en geen trueren.
     Die soete woorden, lief gelaet
 Mochten sy niet gedoogen
 Men scheyde haer, tbleecaen de daet
 Dattet zeer dee haren oogen.   Sap. 2. C. 14.
     Ghy zijt verdoopt sprac den Schout doof
 Jan sprac, na Schrifts bedieden
 Ben ick gedoopt op mijn geloof   Mat. 28 c. 19.
 Alst behoort Christen lieden.   Mat. 16. B. 16.
     Sy wilden haer opleggen mee
 Van seckten en quaey saecken
 Van valsch Anabaptisten zee
 Die onder tvolc twist maecken.
     Wy zijn van sulcken volcke geen
 Wy anders niet begeeren   1. Pet. 2. A. 2.
 Dan dat rechte woort Gods alleen
 Sprac Jan vry voor de Heeren.
     Seuen Schepen heeft hy begeert
 Als hem aenstont het lijden //
 Vyer hebben tVonnis aengeueert   *Fol. 25 r°*
 Drie weecken af bezijden.
     Jan riep (als dese hielden spraeck)

O barmhertige Vader
 Ghy weet, wy begeeren geen wraeck   Ro. 12. C. 19.
 Sijn handt wranck hy te gader.   Heb. 10.d. 30.

    O barmhertige Vader mijn
 Geeft ghy haer uwen geeste
 Laet dit quaet niet gerekent zijn   Luc. 23. C. 33. Act. 7. F. 60. (p. 89)
 Haer allen minst en meeste.

    Dus wert hy verwesen ter doot
 Te straffen metten sweerde
 Tlijf op een Rat, op een staeck thoot
 Den vromen man elck deerde.

    Bestevaer staende ooc onueruaert
 Toonde zijn vruecht voor allen
 Al moest hij zijnen grijsen baert
 Door den sweert laten vallen.

    Ter doot gaende sprac Jan seer fris
 Wy steruen om Gods woorden   Mat. 5. A. 10.
 Ghy Borgers hier draecht tuygenis
 Niet als Dief oft die moorden.   1. Pet. 4. C. 15.

    Wy en hebben ooc niet gestaen
 Na ander lieden goede
 Noch heeft hy gesproocken voortaan
 Oft ooc na yemants bloede.

    Oock niet verstaende (riep hy schoon)
 Dat ick rechtueerdich my houwe
 Mer coem metten verloren soon   Luc. 15. C. 21.
 Op Godt alleen betrouwe.

    Met luyder stemmen riep hy zeer
 Nv noch in eewicheden
 My niet verlaet, neemt mijn siel Heer   Luc. 23. C. 45.
 O Davids Soon in vreden.   Act. 7. G. 59.

    Ter doot zijn sy beyde geleyt
 Den ouden metten iongen
 De waerheyt hebben sy verbreyt
 Waect op, loeft God met tongen. // (p. 88-89)

‘Een Liedeken van Hans van Ouerdam, Na de wijze vanden 26. Psalm, ofte: Ic weet een vrouwken amoreus.

Ick weet, die Godes woort bekent
 Dat hy ter werelt moet lijden   Psa.34.c.20.
 Hans van Ouerdamme te Ghent   2.Tim.3.b.12.
 Keescooper tot zijnder zijden
 Die hebben sulcx gheproeft seer wel
 Met noch meer ander vromen
 Die door een quamen int gequel

Die niet scheen fel
Maer zijn gront sy niet vernomen.
Maer om dat Hans van Ouerdam
En Hansken keescooper beyden
Door cracht die haer van bouen quam Col.1.c.29. (p.117)
Gods woort sonderling verbreyden
Dies moesten sy besueren dat
Sy namen haer te gader
En settense int duysterstegat
Sijnde niet mat
Aenbaden sy God den Vader.
Sy zijn te samen voortgebracht Mat.10.b.17.
Bouen al voor die Raetsheeren Luc.21.b.1..
Die hebben neerstich ondersocht //
Na haer gheloof ende leeren Fol. 44 r°.
Mer haer wert gegeuen een mont Luc.21.b.14.
Na des Heeren toeseggen
Die der werelt niet en wert cont
Hoe cloeck van vont
Te vergeefs zijt ouerleggen.
Segt mijn Heeren, sprac Hans tot haer
Al met voordachtigen sinne
In wat huys zijn wy hier te gaer
Bruyctmer recht oft gewelt inne
Ghy zijt daermen dat recht gebruyct Den Raet.
God geef dat so moet wesen Hans
Waerin beschuldicht ghy ons? ontluyc
Dat by v duyct
Ghy mijn Heeren hooch gepresen.
Waerom hout ghy ons geuangen vast
En gesloten na v belieuen
Hebben wy gedaen ouerlast
Als moordenaers ofte dieuen
Oft schelmstucken, wijset ons aen
Men weet sulcx niet van v lieden Den Raet
Wel waerom hout ghy ons geuaen Hans
V weerpart plaen Den Raet
Salt v lieden wel bedieden
Hans eyschte stracx daer int gemeen
Wie zijn weerparty zijn soude
Daer was Raetsheer oft Monick geen
Die welc den naem hebben woude.
Hy sprack, waerom zijn wy in bant
Isser geen weerpartije?
Het is de Keyser valiant

U wederstant (p. 118)
Sprack een Raetsheere daer bije.
    Tegen des Keysers Mayesteyt
Hebben wy doch niet bedreuen
Na den geweld hem toegeleyt   Rom. 13.a.2.
Van God, ende wil hem gheuen
Gehoor in als met goet verdrach
So veer dat inder maten //
Oock metter waerheyt bestaen mach   *Fol. 44v°.*
V luy men sach   Den Raet
Vergaert tegen zijn Placcaten.
    Ten is niet geoorloft zijn macht   Hans
Sulcke gheboden te maken   Esa.10.a.2.
Aldaer treet hy buyten de cracht
Van God verleent, wy dat laken
Hem geensins kennende daer in
Voor een Ouerst van trouwen
Meer gelt ons der sielen ghewin
Dat wy met sin
Ghehoorsaem Gods gebot houwen.   Acto.5.d.30.
    Sy hebben aengeheuen noch
Met haren quade besweeren
Wat wilt ghy my besweeren doch
Die roosen om te verneren   Hans
En werpen voor die honden fel   Mat.7.a.6.
Die peerlen voor de swijnen
Neen, dat is tegen Gods beuel
Meer acht ickt wel
Dan tlicht vergeefs laten schijnen.   Luc.8.b.16.
    Die Papen met haervalsche Leer
Teghen de waerheyt seer crachtich   Luc. 21.b.14.
Mochten niet staen, dat deed haer seer   Acto.6.b.10.
Daeromme waren sy clachtich
Aen den Wolf, die de Schapen soet
Daer na aen palen dede braden
Blusschen moest dat onnosel bloet
Haer wreet ghemoet
Eer sy haer mochten versaden.
    Dus quam des doots vonnis subijt
Als die Procureur vermonde
Dat ghy Kettters verwesen zijt
Dat is daerom oorconde
Dat met v is ghedisputeert
Door verscheyden Gheleerden (p. 119)
Mer willens hebt ghy v niet bekeert

Noch aengeueert

Donderwisinge van weerden. //

Hadden wy openbaer mogen fijn

Fol. 45 r°.

Disputeren met v Clercken

Wat sy al voor Gheleerde zijn

Dat hadmen dan mogen mercken

Mijn Heeren, sprack Hans voor den Raet

De Procureur antwoorden

Seggende: Tis nv al te laet

Tis al te laet

Maer sy haer niet en verstoorden.

Sy worden voort geschicht daer nae

Met lacchenden mondt sy gingen

Hans sprack: Tis nv al te laet, iae, iae

Men sachse van vruecht ontspringen

Sy haddent bey fijn ouerleyt

Als voorsichtige Losen

Dat Keescooper met lanck verbeyt

Tis my gheseyt

Wt trecken soude zijn hosen.

Daer en tusschen in dit begaen

Sou Hans het volck wat goets seggen

En also heeft hy ooc ghedaen

Na haren cloeck ouerlegghen

Voorts elck aen een staeck staende daer

Deden sy haer offerhanden

Men schreue vijftienhondert Jaer

En vijftich claer

Wanneer sy te Ghent verbranden.

O Christen v ten strijt begeeft

Eccl. 2.a.1.

Aengrijpt nv Schilt ende Wapen

Eph.6.n.12.

Siet dat ghy voor tBeest niet en beeft

Neemt een voorbeelt aen dees Knapen

Dat ghy met haer vercrijcht het loon

Gheen dinck laet v beletten

Mat.7.b.13.

Dringt door denge poort nae de Croon

Luc.13.c.22.

Dien Godes Soon

4.Es.2.f.43.

Den zijnen sal self opsetten.

Apo.2.b.10.' (p. 117-120)

M 'Een Liedeken van Hans keescooper. Na de wijze. Vanden 29. Psalm. Ofte, Genade ende vrede.

O Heer v wil ick louen

Ghy die v ledekens al

Toesitynt stercheyt van bouen

Psal.20.a.3.

Hier in dit aertsche dal

Dat sy vast staende blijen

Tegen den quaden hoop
Als haer de boose drijuen
Hebben tot v een loop.

Siet doch wat vromer Helden

Verschenen daer te Gent
Hoeseer datmense quelden
Bleuen vroom staen ten ent
Een genaemt Hans keescoper
Die daer was me geuaen
Daer hebben wy een proper
Cleynt lietken af begaen .

Mat.10.c.22.

24.b.13.

Mat.13.b.13.

Sy deden hem voor comen

Luc.21.b.11.

Die Heeren vanden Raet
En hebben scherp vernomen
Na zijn gemoet en daet
Sijt ghy gedoopt, sy vraechden
Ja ick, sprac hy geris
Hoe lang ist dat ghijt waechden
Vier Jaer tgeleden is.

Den Raet

Keescooper.

Sy vraechden zyn gemoede

Van sPriesters Sacrament
Oft niet was God vleysch bloede
Hy antwoorde pertinent
Neen, soud ic dat geloouen
Den disch legt vol vant aes
Sy sullen al van bouen
Stuyuen als icse blaes. (p. 124)

Aldus en zijnt geen goden

Men mach lijfachtich Godt //
Geensins eten als broden
Is dit also v slot

Fol. 48r°

Ja, tot dat sy my wijsen
Een beter met schrift claer
Doen hieten sy hem rijsen
Dat hy sou gaen van haer.

Daer wert geseyt, laet halen

Al v Geleerde voort
Men salse altemalen
Bewijsen met waer woort
Dat sy sijn valsch Propheten
Die dertien hondert Jaer
Hebben door haer decreten
Bedrogen des werelts schaer.

Mat.25.b.11.

O menschen wilt v keeren
Van dese woluen quaet

Die comen in schaeps cleeren Mat.7.b.15.
Binnen zijnde vol haet
Het zijn Antechrists knapen
Die maecken groot getier
Menschen sielen te rapen
Tot dat eewige vier.

Dus wilt sonder vertoeuen
Gaen tot v schepper Heer
Al wat ghy sult behoeuen
Dat vint ghy in zijn leer
Christus sal v recht stueren
Blijft ghy vast by zijn woort Mat.7.c.24.
En ghy sult wel gedueren
Als wint, storm coemt aen boort.

Duysent vijfhondert iaren
Vijftich getelt daer an
Doen sachmen openbaren
Desen dapperen man
En aen een pael staen branden
By zijnen lieuen Broer
Nv zijn sy in Gods handen Sap.3.a.1.
Verlost wt swerelts beroer. // (p. 124-125)

'Een Liedeken van Peter van Weruick. Nae de wijse: Wij willen de Mey ontfangen.

Groot zijn des Heeren crachten
Inden Hemel, en op Aerdt
Alle die op hem wachten Psa.91.a.1.
Mogen wel staen onueruaert
Voor die Duyuelsche nacy
Die comen in Engels schijn 2.Cor.11.b.15.
Der Slangen generacy Mat.3.a.7.
Die wt spouwen haer fenijn. 23.d.32.

Seer listich sy aengingen
Peter van Weruick, te Gent
Om tot afual te bringhen
Maer hy bleef vroom totten ent Mat.10.d.32.
En heeft Gods naem beleden Luc.12.a.8.
Vrymoedich, int openbaer
Die Sophisten met reden
Heeft hy verwonnen aldaer. Act.6.b.10.

Hy doet lieflijck waerschouwen
Den Broeders ende Susters al
Om neerstich tonderhouwen Heb.10.c.25.
Vergadering in dit dal

En om geuen eendrachtich
Malcander onderscheyt goet
Van die Waerheyte seer crachtich (p.192)
Onses Salichmakers soet.

Laet twoort int hert bedlijuen   Mat.7.c.24.
Dat Godt spreeket, en wel verstaet
Op dat ghy vroom muecht blijuen
Als de beproeuinge aengaet
Vroomlijcken en moetmen strijden
Jae al veel stranger certeyn
Dan ick meynde in voortijden
Dit segge ick v al gemeyn.

Lieue Broeders, wilt geuen
Malcander goet onderscheyt //   *Fol.94 v°.*
En besiet hier beneuen
Hoe de wech des Heeren leyt
En des Duyuels, wilt mercken
Welck doprecht dienst vanden Heer
En dienst van dAfgods kercken
Sy na der Duyuelen Leer.

Voortaan om onderscheyden
Op des Heeren kinders siet
En des Duyuels van beyden
Want van de werlt en zijn niet   Joan.17.b.14.
De kinderen des Heeren
Daerom worden sy benijt
En veruolcht met verseeren
Van de verkeerde werlt wijt.

Sy worden als slachschapen   Psa.44.c.23.
Ter dootwaert henen ghebracht   Rom.8.d.36.
Alle menschen haer rapen   Esa.59.b.15.
Als een roof zijnde gheacht
Hebben gheen seecker schuylen   1.Cor.4.b.11.
Sijn versmaet van alle man
Sy weenen ende huylen   Joan.16.b.20.
En de Werlt coemt blijshap an.

Dit Lietken is ten besten
Verhaelt wt Peters vermaen
Die om Gods woort ten lesten
Vroom aen een pael heeft ghestaen
Int Jaer van vijftienhondert
Daer toe tweenvijftich meer
Hy was hier af ghesondert (p.193)
Om doprechte Christen Leer.

Broeders schout Ypocrijten   Mat.7.b.15.

Die altijd hebben gemist
Sy haren tijt verslijten
Met leering des Antichrist
Wilt doch van sulcken keeren
V salicheyt leyter aen
Maer blijft by twoort des Heeren
So sult ghy wel blijuen staen. // (p. 192-194)

M 'Een Liedeken van Adriaen Cornelisz, Na de wijse, Vanden 106. Psalm. Ofte Ghepeyns, gepeyns,
&c.

DAnct Godt, en wilt zijn lof verbreyden   Psa.136.
Wiens wercken zijn by ons openbaer
Adriaen Cornelisz quam tot Leyden //
Om zijn vrienden te besoecken daer   *Fol.110 r°.*
Sijnde in bandt // der liefden brandt   Mat.25.c.37.
Die heeft hier desen iongen
Man vrijmoedelijck toe gedrongen
En Judas was ter baen
Die sprack tot hem met looser tongen
Dat hy te stouter is in ghegaen.

Hy quam by zijn susters gestreecken
Mocht hem daer weynich vermaecken mee
Want Jan van Delft ginc eenen spreecken
Dien hy wat in zijne ooren see
Daer ginc een snel // doen sachmen wel
Hoe Adriaen was geuaren
Door dese twee valsche Dienaren
DOnderschout doen ter tijt
Dien lietmen dat terstont verclaren
Dus is hy daer verschenen subijt.

Adriaen was daer hy moest blijuen
Ende wert daer vast geset met een
Maer een Liet hief hy op met verstijuen
O waerheyt hoe zijt ghy nv vertreen   Esa.59.b.15.
Twas al verstoort // men sloot Stadtpoort
Den Raet quam toe ghelooopen
En tvolck van alle cant met hoopen
Den roep was ouer al
Datter waren van die weerdoopen
Vergadert een dozijn int ghetal
Als sy van hem veel wilden weten
Ende hy haer niet seggen en wou
So werdet onder haer ghesleten (p. 216)
Dat de Hencker hem pijnigen sou

Hy begonst haer // vermanen daer
 Maer Antichrist ghesonden
 Dienaers, die haetten zijn vermonden Sap.2.c.12.
 De Buel Adriaen wt trock
 Op den rug zijn handen ghebonden
 Hinck hy hem aen zijn beenen een block
     Opgehaelt lieten sy hem hangen
 Hebbende een wijndaes daer toe bereyt //
 Doen vraechden sy hem met verstrangen Fol.110 v°.
 Maer hy en dede haer geen bescheyt
 Daer na sy weer // lieten hem neer
 Maer als hy niet antwoorden
 Sy bouen maet op hem verstoorden.
 Een instrument ghevat
 De Buel halende hem op met coorden
 Tradt swaerlijc tusschen zijn beenen dat.
     Het was haer seer pijnlijck om dooghen
 Dat hy haer niet te wille en sprack
 Want sy verbonden noch zijn oogen
 En haelden hem wederom op strack
 Sloegen zijn lijf // met roeden stijf Joan.19.a.1.
 By den hayr sy hem pluckten Acto.5.e.41.
 En by zijnen baerdt sy hem ruckten
 O pijn en smaet vileyn
 Maer die Woluen dat niet geluckten
 Want vant Schaep cregen sy niet certeyn.
     Als nv de vre was gecomen
 Dat hy besueren soude den doot
 Bereyt daer toe gelijk de vromen
 Viel neer op zijn knyen, badt deuoot
 Na Christen aert, // en onueruaert
 Is Gods vrient opgeresen
 En zijn Offer volbracht mits desen
 Gheuende zijnen gheest
 Tot lof end eere Godts gepresen (p. 217)
 Is zijn lijden ende doot geweest.
     Alsmen oueral heeft geschreuen
 Duysent vijfhondert en ten ent
 Noch tweenvijftich daer beneuen
 Doen heeft Adriaen Gods woort bekent
 Tot Leyden stout // voor ionck en out
 Stantachtich van gemoede
 En bezegelt met zijnen bloede
 Vrienden voorbeelt neemt hier

Dat ghy in druck v hout aent goede
Want God staet by in water en vyer. //

Esa.43.a.2.' (p.216-218)

M 'Een Liedeken van Jooskint, Nae de wijse: De Mey staet nv in zijnen tijt.

DE meeste vruecht coemt door Godts woort
Waer door de Christen verquicken
Veel vromicheyts werter gehoort
Binnen der Stadt van Cortrijcken
Vanden gheuangen Jooskint
Die Christum vyerich heeft bemint
En liet zijn leuen vrijmoedich
Bezeglende Gods woort bloedich.

Hy quam voor die Sophisten staen
Segghende, wats v begeeren

Wanneer hebt ghy laetst biecht gedaen?

Ronse.

Wat wilt ghy dat nv voorkeeren?

Joos.

Want dat ghy my dus vangen liet

Alsulcx is ymmers niet geschiet

Ghy wist hoe mijn saecken stonden

Neen wy, sy daer op vermonden.

Van wien coemt ghy, oft wt wat naem?

Joos.

Wy comen van Godes wegghen

Ronse.

Ick gelooft niet, sprac Joost bequaem

Want om weten mijn gelegen

Hebt ghy my geleuert in hant

Maer die de Heer om leeren wt sant

Ten is niet geweest haer seggen

Yemant in banden te leggen.

Noch sprack Joost met eenen afkeer

Van die Prelaten en Staten

Ick gheloof aen Christum den Heer

Die hem voor my heeft dooden laten

Esa.53.a.8. (p.235)

Niemant en isser onder v

Rom.5.a.6.

Tsy Paep, Prochelpaep, Deken nv

1.Pet.3.c.18.

Die zijn leuen soude deruen

Joan.10.a.12.

Ende voor my willen steruen.

Wie leert dat? (daervan bescheyt doet) //

Ronse. *Fol.122 r°.*

Christus, en sey: Een goet Herder

Joos.

Laet tleuen voor zijn schapen soet

Joan.10.a.11.

Maer ghy verstoot my al verder

Verdoemende, blijf ick hier by

Daeromme ist wonder, sprack hy

Dat ghy lieden sult ghehengen

My alduster doot te brenghen.

Na dien ick ben in een propoost	
Waerom men my sal verdoemen	
So laet my gaen West ofte Oost	
Om tot een beter te comen	
Van v willen wy scheen geris	Ronse.
Jae my ouergeuende gewis	Joos.
Stracx voort in des Rechters handen	
Om vast te houden in banden.	
Paulus wel ouergaf Satan	Polet.
Also doet ghy my oock mede	Joos.
Gheeft mij niet in sRechters hant dan	1.Tim.1.c.20.
Paulus doch so niet en dede	
Christus dat niet leert, maer beual	Mat.28.c.19.
Dat Euangely oueral	Act.10.e.42.
Te vercondigen op eerden	
Voor cleyn en groot van weerden.	
Hy geboot niet, die niet en wil	
Gheloouen, int Cot te steecken	
En te leggen in boeyen stil.	
Al die Christo hoorden preecken	
Hebben die selue ghelooft hem	
Oft oock die Apostelsche stem?	
Doen wasser daer een die seyde	
Neen daer op met corticheyde.	
Sijn sy dan al ter doot geleyt	Joos.
Die niet geloofden haer woorden?	
Neen, hebben sy weerom geseyt	Ronse. (p. 236)
Deden syse niet vermoorden	Joos.
Ende ghy voor Steehouders gaet	
Hoe coemtet dan dat ghy bestaet	
Ons lieden aldus te dooden	
Al waren wy (als ghy segt) snooden. //	
En hebt ghy oock ghelesen niet	Polet. <i>Fol.122 v°</i>
Hoe Helias heeft beuolen	3.Re.18.e.40
Baals Priesters te doon met vliet	
Jae ick, en v onuerholen	Joos.
Wt te roeyen, dat faelter noch	
Want ghy dient meer Baals bedroch	
Brast en suypt meer dan sy plegen	
Met Jesabel wel te degen.	
Sy brachten Augustijn by int ent	
Dies zijnde Jooskint tonvreden	
Sprack: Die en is my niet bekent	
En brengt van hem voort geen reden	
Want ick en houd geen leering meer	

Dan der Apostlen van den Heer
En der heyliger Propheten
(Voorseggende Gods secreten).

En die woorden onses Heylant
Ghebracht van des Hemels Throone
Wt den mont zijns Vaders playsant
En heeftse bezegelt schoone
Met zijn preciose bloet dier
Daer voor begeer ick tgaen int vier
Sprack desen Helt stoutelijcken
Sonder eenige beswijcken.

Joan.7.b.16.

12.g.49.

14.a.10.

En als duysent vijfhondert iaer
Drienvijftich wert geschreuen
Stont Joos aen een staeck openbaer
Daer hy gheeynt heeft zijn leuen
Hy heeft den strijt vroom wtgevoert
Als een stout Camper onberoert
Broeders wandelt so met lusten
Dat ghy met Gods vrient muecht rusten.'(p. 235-237)

Een Liedeken van Lenaert Plouier, Nae de wijze: Wel hem die in Godts vreesse staet.

DTestament van Lenaert Plouier
Aen zijne kinders goedertier
Hy heeft in goeder trouwen
Twoort Gods haer voor ghehouwen.

Dat hy gheuanghen wert gheleyt
Tantwerpen, twas om gheen quaey feyt
Maer om tghetuyghenisse
Jesu Christi ghewisse.

1.Pe.4.c.15.

Als een goet Vader totter doot
Heeft zijn kinder wt liefden groot
Vermaent, daer hy lach stille
Het waer wel mijnen wille,

Als ghy tot v verstande quaemt
Dat ghy v salicheyt waer naemt
So Christus onsen Heere
Vermaent heeft in zijn Leere.

Mat.6.d.33.

Daeromme lieue kinder siet
Dat ghy v lieder Moeder niet
Onghehoorsaem wilt wesen
Maer houdtse in eer nae desen.

Want die Schriftuere aldus leert
V Vader ende Moeder eert
Op dat ghy lang muecht leuen

Tob.4.a.2.

Exo.20.b.12.

En v wel gae hier beneuen.	Pro.20.c.20.
Want wie also dat quade soect	
Dat hy Vader oft Moeder vloect	
Die sal daer mee verweruen	
Dat hy de doot sal steruen.	
Oock niet wederspannich en zijt	
Oft wederspreeckend teenich tijt	
Ghy en sult oock niet kijuen	
Maer vriendelijcken blijuen. (p. 371)	
En met luegens niet om en gaet	
Want claerlijcken gheschreuen staet //	
Dat alle luegen monde	<i>Fol. 212^r.</i>
Doot zijn siel door die sonde.	Sap.1.b.11.
Oock uwe handen geerne stuert	
Totten wercke ende labuert	Gene.3.b.19.
Den cost helpt moeder winnen	Eph.4.c.28.
Behulpelijck wt minnen.	
Int spreecken weest oock mee gheschicht	Eph.4.c.29.
Altijt op uwe woorden mict	
Ghelijck dat altesamen	
Goey kinderen betamen.	
Maer als ghy coemt tot v verstant	
Neemt een Testament in de hant	
Siet wat ons is ghelaten	
Van Christo, om te vaten.	
Want alle Schriftuer van den Heer	2.Ti.3.b.16.
Inghegeuen zijn nut tot Leer	
Tot onderwijs, tot straffen	
Tot boet, om recht te schaffen.	
Op dat een mensch volcomen sy	
Tot goey wercken gheschicht daer by	
Want Gods ghenaeij is voorhenen	Tit.2.b.11.
Heylsamelijck verschenen.	
Sy leert ons verloochenen al	
Dongodtlijck wesen in dit dal	
Datmen swerelts lust mije	
En oprecht leeft daer bije.	
De mensch leeft niet by tbroot alleen	Deut.8.a.3.
Maer by elck woort wt Godts mont reen	Mat.4.a.4.
Siet, dats der sielen spijs	
En leeft in soo een wijse.	
Plouier heeft zijne kinder teer	
Behaluen dit vermaent veel meer	
Als hy was int bereyden	
Om van aerden te scheyden.	

Souden wijt stellen al in sanck
Tliedt soude vallen veel te lanck
Dit is voor zijn cleyne wichten
En om yeder te stichten. // (p. 371-372)

M 'Een Liedeken van Gielis Bernaerts. Nae de wijse: Van den 103. Psam. Ofte, Languer me fault.

GEbenedijt God in des hemels pleyn Tob.12.c.20.

Verbreyt zijn wercken goet

Gielis Bernants lach geuangen op den steyn

Tantwerpen wel ghemoet

Het was des Heeren gheest

Die hem verstercte meest (p. 390)

En gaf hem sulcken cracht

Dat hy des viants macht

Ter neder heeft gheuel //

Al deedt onsacht

Haer torment met geweld Fol. 224v°

Hy streedt door als een Helt.

Als hy ouer geleuert was in bant

Int eerst quam hem die reys

Seer grooten troost ende vruechde ter hant 2.Cor.1.a.5.

Hoe wel nochtans het vleys

Veel ghedachten vernam Gala.5.c.17.

En ghepeynsen aenquam

Soo was hy noch verhuecht Mat.5.b.12.

Om Godes naem vol duecht 1.Pe.4.b.13.

Te lijden op dat pas

En was veruruecht

Dat zijn vleysch broos als glas

Daer toe vercoren was.

Ten tweeden als hy beleden had weer

Tgheloof voor dOuerheyt

En was oock in zijn lijf ghepijnicht seer

En voelde met bescheyt

Godt met hem tzijn vereent 2.Ti.4.b.17.

Die groote cracht verleent

So wat torment oft leedt

Dat hem de mensch aendeedt

Sy creghen niet met al

Van hem gheseet

Dan twas tot Gods lof al

En zijn salich gheual.

Sy ontsteken zijnde met gramschap dus

Hebben sy hem gheuraecht

Ofte hy niet seggen en wilde sus
 En spraecken heel onsaecht
 Tvermoghen hebben wy
 V te pijnighen vry
 Alle daech alst ons lust
 Hy sprack tot haer gherust
 Mijn vleysch te voren is
 Vwen moet blust Jere.26.c.14
 Doen verureuchden Gielis (p. 391)
 Noch veel meer, en bleef fris. //
     Gods lof hy niet genoeg mocht spreken wt *Fol. 226°.*
 Noch te vollen met stem Eccl.43.d.43.
 God dancken van zijn genadich virtuyt
 Dat hy weerdich was hem Act.5.e.42.
 Te lijden voor zijn naem
 En met zijn bloet bequaem
 Te bezeglen Gods woort
 Litteyckens zijn ghespoort Gal.6.b.19.
 De welck hy doen ontfinck
 Tot tlaetst termijn
 Dat selue hemaenhinck
 In zijnen vleysch gherinck.
     Des doots vonnis ontfaen, noch schreef hy een brief
 Bewijsende int ent
 Als dat hy wt reynder herten had lief
 Sijn vriendekens bekent
 Hem dreef de liefde groot
 Om te schrijuen ter noot 1.Pet.1.a.1.
 Aen die verstroyde schaer
 O ghetrouwe Dienaer
 Vergat oock niet zijn vrou
 Troostende haer
 Om hem zijnde int benou
 Want hy had gheenen rou.
     Duysent en vijfhondert heeftmen verbreyt
 Neghenenvijftich mee
 Wanneer Gielis Bernts ter doot wert geleyt
 Tantwerpen binnen Stee
 Hy tradt aen onuersaecht
 Den strijt heeft hy gewaecht
 Volbracht zijn offerhant
 Ter eeren Gods playsant
 Vrienden dit is het padt
 Nae tbeloofdt Lant

Siet dat ghy Gods woort vat
Het wijst ter rechter stadt. //

Ps.119.n.105.' (p. 390-392)

'Een Liedeken van Jan Geertsz, Na de wijze: Wilt ghy wesen een oorlochs man.

Tis een periculose tijt

Die goede Heer moet ons bewaren

Satans dienaers beuaen met nijt

Veruolgen strenglijck Gods dienaren.

Joan.15.c.20.

Een Christen heeft te strijden niet

Eph.6.b.12.

Met vleesch en bloet, na Paulus schrijuen

Maer tegen swerelts Vorsten met vliet

En geesten die in die locht drijuen.

Daer was een oprecht Christen man

Geheten Jan Geertsz met name

In den Haech brachten sy hem an (p. 408)

Geuaen, als een van quader fame.

Hy had veel strijts met eenen Paep

Die was van grooter estimacy

En achte cleyn dat Christen schaep

Nochtans seer begaeft met Gods gracy.

Als Daud ende Goliath

1.Reg.17.

Den strijt eertijts met een aenueerden

By dees twee gelijkken wy dat

Die hier strijden met ander sweerden.

2.Cor.10.a.3.

De Paep heeft op zijn const betrouwt

Want hy een Meester was van velen

Op den naem Rabbi was hy stout

Als oft hem niet en mochte felen .

Hy heeft Daud gheeytscht te velt

So lang, dat hy hem eens bereyde

Die welc den hooch beroemden Helt

Doort scherpe Sweert Gods woort neer leyde.

Heb.5.b.12.

Ghy verlaet v op schilt en speer

Apo.1.b.16.

Sprac hy, en coemt so tot my strijcken

Maer doort betrouwen op den Heer

In den naem Gods Israels salt blijcken,

Dat ic geue huyden v vleys

Die Vogelen des Hemels teten //

En met v eygen sweert dees reys

Fol.236r°.

So sult ghy worden doot gesmeten.

Want v schriften dienen my meest

V touerwinnen en te sleyten

Niet door der hoger scholen geest

Ofte der Vniuersiteyten.

Mer door Gods woort van groter cracht
En dat met mijnder moeder tale
Tot zijnder eeren hooch geacht
En tot uwer schant altemale.

Want duer dat stomme lastbaer dier
Sal v sotheyt zijn ghebleecken
Met slaen bracht ghy Balaam fier
My arme Ezel tot het spreekken.

Nu.22.c.27.
2.Pet.2.b.16.

Ghy noemt my v broeder bequaem
Daer wy int geloof zijn verscheyden
Souden wy broeders zijn te saem (p. 409)
Tmoest zijn na Gods Geest en leer beyden.

Int gebruyck moesten wy zijn een
Van eenen geest zijnde gedreuen
Dat nv veel scheelt tusschen ons tween
Na leer der Apostlen beschreuen.

Ghy beroemt v een Christen fijn
Verwerpde my als beladen
Met valscher opiny te zijn
Dus doet ghy onrecht qualijck beraden.

Coemter yemant teniger stont
Tot v met vreemder leer behangen
Dien sult ghy niet groeten met mont
Noch ooc niet in v huys ontfangen.

Rom.16.b.16.
2.Joan.b.10.

Want so wie hem groetende is
Heeft gemeynschap met zijn quay wercken
Dat maect ons Joannes gewis
In den tweeden brief tot verstercken.

Vrienden voort sluyten, merct doch aen
Hoe dat die Schriftgeleerde dolen
En dat sy niet mogen bestaen
Tegen die waerheyten onuerholen. //

Luc.21.b.14.
Act.6.b.10.' (p. 408-410)

M 'Een Liedeken van Hans vander Maes, Nae de wijse, Vanden xij. Psalm. Ofte, Tyrannich werck vol archs ghedronghen.

Tyrannich werck spoortmen nv alle weggen
Waer ghy ter werelt wilt keeren oft gaen
Alsulcx versocht Hans van der Maes ter deggen
Als hy op de pijnbancke was gelaen
Wat grooter smert en pijn ter baen
Heeft hy ontfaen
Sijnde in handen van die wreden
Daer hy die waerheyten vroomlijck heeft beleden.

Waerom hout ghy dEuangely warachtich

Vrag.

Hy heeft geantwoort: Om dat alle woort	Antw.
Staet in den mondt van twee oft drien crachtich	Deu.17.b.11.
Vier Euangelisten zijnder ghehoort	Mat.18.b.16.
Mattheus, Marcus, Lucas accoort	
Joannes voort	
Die al ghetuychenisse gheuen	
Van eenen Messia en Christo verheuen.	
Sy seggen alle, dat hy is Gods soone	Mat.16.c.16.
Een Godt isser, te mercken ist aen dien	Rom.1.c.20.
Als aen de scheppinge der werelt schoone	
Teeckenen en wonderen die geschien	
Als coorn, gras, appelen doen groeyen	
Soomen mach sien	
Noch machment mercken oock by desen	
Dat welck ghesproken heeft Christus gepresen. (p. 364)	
Salich zijt ghy, wanneer als v versmaden	Mat.5.a.11.
De menschen, en seggen van v alle quaet //	Luc.6.c.22.
Om mijn Naem, en met luegens v beladen	
Ghy sult oock worden van allen ghehaet	Fol. 208r°.
Doen ickt las, geloofde ick soot staet.	
Beuijn de daet	
Aen my en ander waer te zijne	
En geloof dEuangelium ten fijne.	
Tsacrament datmen gebruyct inde Misse	Vrag.
Na dat de Priester heeft geconsacreert	
Is dat niet tlichaem Christi ghewisse	
In vleesch en bloedt, sooment ter Kerck vseert?	
Hoe sou dat zijn? Lucas gheeert	Antw.
In Actis leert	
Int eerste met een schoon verclaren	
Als dat Christus ten Hemel is geuaren.	Acto.1.b.10.
Wat hout ghy vanden dienste inde kercke	Vrag.
Voor groote grouwelijcke Afgodery	Antw.
Houdt ghijt voor die Hoere van Babels wercke?	Vrag.
Jae, ghelijck alst staet in Apocalipsy	Antw.
Niet connen betoghen sult ghy	Vrag.
Dat gheweest sy	Apo.13.a.4.
Bouen veertich Jaren, te weten	
V lieder Kercke, herdoopers gheheten.	
Wy en settense in geen Register boecken	Antw.
Ghelijck als is der Roomscher Kercken aert	
Want elck om te niet te doen haer soecken	
Heeft niet te hulp den Keyser hooch verclaert	
(Als de Roomsche) oft Prins vermaert,	
Elck haer aenvaert	

Maer sy ist af van Christus tijden
Den steen des Fondaments wy hem belijden.

Wilt ghy oock de Ouerheydt obedieren
Ja, alst niet is teghen tgebodt deuijn
(Sprack hy) mijn heeren in alle manieren
Wilt ghy oock sweeren voor de heeren fijn //
Want ghy moet onderdanich zijn
DOuerheydt dijn
Petrus en Paulus bey so leeren

Neen, Christus seyt: Ghy en sult gheensins sweeren.
En behoort ghy niet de waerheydt te segghen?
Ja wy wel, heeft Hans tot haer geseyt
Van v meegesellen wilt ons wtleggen
Daer op heeft hy geantwoort met bescheyt
Datmen den naesten schult opleyt
Dats gheen waerheydt
Christus hout ons sulcx niet te voren
Doen hebben sy hem sterckelijc besworen.

Hans sprack: V besweering ick niet en achte
Dat selue is der toouenaren werck bloot
Daer vielen die fel honden aen onsachte
Met pijnen en tormenten swaer en groot
Maer zijnde in alsulcken noot
Dat Godt gheboot
Daer heeft hy niet af willen wenden
Maer bleef daer vast by als een Heldt ten enden.

O ghy Regenten der stadt van Waesten
Wilt opmercken, en siet wat dat ghy doet
Betert v leuen doch met grooter haesten
Want ghy stort dat onnosel Christen bloet
Doet als die van Niniue vroet
Oprechte boet
Siet, den dach des Heeren sal naken
Dan moet ghy reeckening doen van v saecken.

'Een Liedeken van Peter metselaer. Na de wijse, van den lxxv. Psalm. Oft, Trueren moet ic nacht ende dach.

KErmen is ter werlt en geclach
Druck coemt van alle zijden
In stilheydt men niet leuen mach
Duer Satanas benijden
Maer dit geschiet so Christus seyt
Den gerechten tot salicheyt
Dus wilt hier in verblijden.

Mat.16.c.18.

Act.4.a.11.

Vrag.

Antw.

Vrag.

Fol. 208v°. Rom.13.a.1.

1.Pet.2.b.13.

Antw. Mt.5.d.34. (p. 365)

Vrag.

Antw.

Vrag.

Antw.

Mt.26.f.62.

Jaco.5.a.6.

Jone.3.b.5.

Mat.12.d.41.

Joel.2.a.1.

Seph.1.c.14.' (p. 364-366)

e.25.Joan.16.c.20.

Mat.5.a.10.

1.Pet.3.b.14.

Daer was een man van goeder faem
Vredich met zijnder vrouwen
Peter de metselaer met naem
Die zijn broot wan in trouwen
Nochtans hebben sy hem gesocht
In die geuanckenis gebrocht
En tegen recht gehouwen.

Als hy stont voor die Heeren blent
Heeft vrymoedich beleden
Van biecht doop ende sacrament
Na Gods gerechticheden
So Christus getuycht in zijn leer
Doen moest hy in den kelder neer
Daer was hy wat beneden.

Mar.16.c.16.

Mat.26.e.25.

Alst was ontrent een huer geleen
Quam hy weer voor de staten
Peter ghy zijt verleyt, sprack een
Wilt ghy v niet leeren laten
Ja ick geern, hy ter antwoord gaf
Sij zijn onsalich, die de straf
En onderwijsing haten.

Eccl.21.a.7.

Neemt ghy een Testament ter hant
En wilt my onderrichten
Wy zijn geen Leeraers vailliant
Wilt ghy niet om te stichten
Hebben, de welcke Priesters zijn //
Godt is de beste Priester fijn
Die sal my wel verlichten.

De Heeren.

Fol. 254r°.

Psa.110.a.4.

Daer na brachten sy hem ter banck
Pijnichden hem verueerlijck
Hy wert aldaer geredt seer lanck
En wtgewonden deerlijck
Jammerlijcken is hy mismaect
Maer tgelooft heeft hy niet versaect
Maer beleet Gods naem heerlijck.

Heb.7.c.16. (p. 441)

Dus heeft hy sdoots vonnis ontfaen
Na des Keysers statuyten
Ter galgen waert moest hy heen gaen
Lijden versmaetheyt buyten
Met Christo zijnen heylant soet
Maer want sy mercten tvroom gemoet
Deden hem den mont sluyten.

Joa.19.b.18.

Hebr.13.b.3.

Als hy so aen den pale stont
In smerten ende pijnen
Met eenen bal in zijnen mont

Sprack noch in sulcker schijnen
 Ick bant my selfs doen ick ionck was
 Wandelde werwaert my gaf pas
 Maer out my ander bijnen .
     Dus heeft hy Godt al aen den staeck
 Seer hoochelijck ghepresen
 Voelde in hem der liefden smaeck
 Deedt zijn offer midts desen
 Zijn geest in sVaders hant beual
 Als vijftienhondert int getal
 Vijftich drie wert gelesen.
     Dus is onsen vrient inden Heer
 Soetelijcken ontslapen
 Zijn voorbeelt laet v zijn een leer
 O alle Christen knapen
 Wort ghy geuangen of veriaecht
 Lijdsamelijck v cruyce draecht
 Sterct v met sHeeren wapen.

Joan.21.d.18.
 Act.7.g.59.

Luc.23.e.45.
 Act.7.g.50.

Act.7.f.60.

Ephe.6.b.11.' (p. 441-442)

M 'Een Liedeken van M. Gielis Mathijsz, Na de wijse: Rosina hoe is v ghestalt.

Mijn iock is soet, mijn last is licht
 Sprack den Herder der Schapen
 Vriendekens zijt hier door gesticht
 Die vruecht in Gods woort rapen
 Wanneer dat lijden ende druck ontmoet
 Weest niet versaecht // mer den strijt waecht
 God sal v bystaen al metter spoet.

Joa.11.d.30. (p. 475)
 Eze.34.c.23.
 Joa.10.b.11.

Esa.41.b.10.

    Te Middelborch binnen der Stadt
 Waren Christen gheuangen
 Die beleden de waerheyt plat
 Na huys was haer verlangen
 Een onder haer Meester Gielis met naem
 (Dien God de Heer // begaeft had seer)
 Was dander een voorganger bequaem.

2.Cor.5.a.8.
 Phil.1.c.23.

    En hy heeft zijn ontfanghen pont
 In daerde niet versteecken
 Oock in banden met schrift en mont
 Leerde hy onbesweecken
 Gods woort heeft hy seer trouwelijck verclaert
 Alst aen den dach // wel blijcken mach //
 Aen den genen die hy heeft ghebaert.

Fol. 276r°.

    Al moest hy sitten langhen tijt
 Ten heeft hem niet verdrotten
 Verwachtende dagelijcx strijt

Met zijnen Bontgenoten
 Van dat subtijl bedriechelijcke zaet
 Der ouder Slang // die met verstrang
 Als Leeuw den Heyrleger Gods omgaet. 1.Pet.5.a.8.
     Maer hy stont tegen als een Helt
 Dat hem niemant mocht schaden
 En heeft altijt behouden tvelt 2.Cor.2.b.16.
 Door des Heeren ghenaden
 Die hem seer crachtelijck heeft by ghestaen 2.Ti.4.b.17.
 Door zijnen geest // dat minst en meest
 Al verwonnen moesten van hem gaen.
     Als die Baeliu hem had geseyt
 Bereyt v tegen morgen
 Dien bewees hy doen vriendlijcheyt Mt.5.e.44.
 Comende wt thert verborgen
 Sijn gemoet was gansch vrolijck en verhuecht (p. 476)
 Nemende een can // brochtet den man
 Willende hem geern raden ter duecht.
     Den geest was hooch verblijt die reys
 Dat zijn tijt was ghecomen
 Verlost te worden wt den vleys Mat.10.c.22.
 En reysen met den vromen Apo.2.b.11.
 Na dat vermaerde schoon lustige Lant 2.Ti.4.a.7.
 Belooft van Godt // tot eenen lot
 Die houden ten eyndt zijn woordt playsant.
     Nv is tgheloof behouden ient Apoc.6.a.9.
 Den strijt die is ghestreden
 Den loop is ridderlijck gheent
 Nv rusten sy in vreden
 Met die saligen onder dAltaer
 Diet heerlijk loon des // leuens croon
 Daer verwachtende zijn alligaer.' (p. 475-477)

M 'Een Liedeken van Clement Henricksz, Na de wyse: Te Munster staet een steynen huys.

SO wie op den Steen Christum bout Mat.7.c.24.
 Diens timmering mach blijuen Luc.6.e.47.
 En totten eynt beclijuen
 Dus wie ghy zijt, v daer aen hout
 Al soutmen v ontlijuen.
     Een Jongelinck tot Amsterdam
 Clement Henricks geheten
 Wert int geuanck gesmeten
 Daer hem seer veel strijts ouerquam
 Van die valsche Propheten.

Dat tweesnijdende sweert Gods woort
Nam hy tot zijn verstercken
Verwan Papen en Clercken
God gaf hem sterckheyt en confoort
Tegen des Duyuels wercken. (p. 481)

Eph.6.b.17.
Heb.4.b.12.
Apo.1.b.16.

Siet wanneer als men hem ontboot
Morgen so sult ghy steruen
Sachmen hem vruecht verweruen
Verblijdende seer totten doot
Dat hy de Croon soud eruen.

4.Esd.2.e.43.

Ick had (sprachy) noyt blijder huer
De tijt van al mijn leuen
Dan God my nv heeft gegeuen
So stercket God de creatuer
Van zijnen Geest gedreuen.

2.Ti.4.a.8.

Apo.2.b.10.

De Schout die heeft ter laetster stont
Clement seer aengeuallen
Om hem noch te becallen
Quam voort met zijnen losen vont
Doende het woort voor allen.

Aelbert Marcus van cloeck beuroen
En meer wijse van sinnen
Die daer by waren binnen
Hadden met Clement veel te doen //
Maer sy mochten niet winnen.

Fol. 279r°.

Dus wachten sy opt Clocken geclanck
Om dat volck te verdouen
Die den Raet mochten louen
Als sy niet hoorden spraeck oft sanck
Van Clement so verschouen .

Met tclocken geclanck quam hy wt
Seer vrolijcken getreden
Met lieffelijcke seden
Maer weynich bescheyts gaft geluyt
Door tgewelt dat sy deden.

Tyrannich dreuen sy hem an
Met trecken ende stoten
Dat velen heeft verdrotten
So deerlijck is den Christen man
Ras aen den pael gesloten. (p. 482)

Die Diefhencker nijdich en fel
Nam hem haestich het spreekken
Met worgen ende breecken
Hem docht hy hadt gemaect seer wel
Dat Clements sanck bleef steecken.

Men hoorde een geluyt aldaer
Onder dat volck vermeerden
Hy is in de rust des Heeren
Dit geroep was onder de schaer
Wie sou sulcx mogen keeren?

Dus is Gods vrient in God ten ent
Aen den staecke ontslapen
Die Monicken en Papen
En hebben niet meer aen Clement
Sy mogen wel staen gapen.

Act. 7.g.60.

Broeders ten sal ons baten niet
Een Christen naem te dragen
Maer te zijn onuerslagen
In banden, lijden en verdriet
Dat sal God wel behaghen.' (p. 481-483)

Veelderhande Liedekens, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, wtgelsen ende vergadert wt verscheyden copien, Oock zijn hier by gevoecht veel nieuwe Liedkeens, by verscheydē Historien des oudē Testamēts, met veel andere, die noyt in druc en zijn geweest, eñ zijn in ordeninge vandē B.B.C. gestelt. 1569.

'Na de wijse: Genade ende vrede.

DGod wilt ons salveren
Het lijden coemt ons aen
Waer wy ons henen keeren
Tvervolch is op de baen
Antechristus gesellen
Doen u Bruyt overlast
Met dooden ende quellen
Sy is des lijdens gast.

Van Jan Schut ghedoot
Te Dreden

4.Esd.16.g.72

Mat.5.a.10.

Ter stadt Dreden geheeten
In dat Munstersche sticht
Was een vroom man geseten
In die schrift wel bericht
Jan Schut, welc heeft geloove
Beleeft aen tselve oort
Den Vorst en zijnen Bove
Had hy bekent Gods woort.

Mat.10.d32

Daer op was hem gegeven
Int selve sant geley
Siet om zijn vrome leven
So quam daer een geschrey
Dus wert hy daer gevangen
Gevoert Tooxhuys opt slot
Gereckt ende gehangen

Luc.9.c.26.

esd.59.b.14

2.Ti.3.v.12. (fol. 157v.)

Gepijnicht en bespot.

Sy bestonden te vragen
Scherpelijck na zijn geloof
Hy sprack vry onverslagen
Men soude vragen te Hoof
Daer had hy claer beleden
Al lange voor dien dach
Geloof, leven en seden
Soo hy te leven plach.

Daer op was hem gegeven
Beley int selve lant
Sijn geloof te beleven
Maer sy sloegent van hant
Hieten hem een weerdooper
Wt grooter haet en nijt
Mer hy was een naloper
Christi benedijt.

Sijn doop heeft hy bewesen
Marci sestiene claer
Meer saecken daer geresen
Met schrift bewees hy haer
Als vant Nachtmael des Heeren
En zijn menschwerding sent
Sy wildent anders keeren
Maer Schrift verwan ten ent.

Mat. 28.c19

Mar.16.b16

Mat 26.c.25

1.cor.11.c.22.

Joã.1.b14.

Rom.1.a.3.

Maer gewapende mannen (fol. 158r.)
Verschenen daer ter tijt
De vierschaer wert gespannen
De Recther sprack subijt
Blijft ghy noch by u woorden
By al sta ick gemoet
Tgeen dat ghy van my hoorden
Te verseglen mit bloet.

Daer wert Jan Schut vershonen
Van doverheyt versmaet
Hy sloech dogen na boven
Tot Godt zijn toeverlaet
De hencker soud hem leyden
En wilt hem vinden vast
Maer daer wasser die seyden
Laet staen ten is gheen last.

Act.7.f.55.

Jan Schut stack wt zijn armen
Sprack hier ben ick bereyt
U wil sonder ontfermen
Doet, want ick acht geen leyt

Act.20.c.24

Ick wil u niet ontlopen
En siet daer is mijn hant
De Rentmeester op hoopen
Deed hem gaen sonder bant.

De Rechter hoort hoe sijne
Dat hijt opt selve pas
Gemaect heeft eenen schijne
Want hem groot oneer was
Dat hy sou doen vermoorden
Den man van goeder faem
Daermen niet af en hooren (fol. 158v.)
Van eer en deucht bequiem.

Hoort toe sprack hy voor allen
En merct op mijn bevel
Hier af moet niemant callen
Seggen, wy doen niet wel
Spreect daer yemant so coene
Toordeel is niet gegaen
Recht, so sal hy misdoene
Soo veel Schut heeft misdaen.

Jan sprack, adieu, den Heeren
Reyckende haer zijn hant
Hy dee Gods lof vermeeren Heb.13.c.15.
En tlijden zijns Heylant
So tradt hy op den wagen
Met eenen blijden moet
Het ginck na zijn behagen
Den druck wert hem versoet. Joã.16.c.20

Om zijn naesten te bouwen
Had hy een liet gemaect
Van twee lieve Jonckvrouwen
Sijnde gebrant, geblaect
Dit heeft hy sijn ghesongen
Als hy den Berch op liep
Van vreucht ist hert ontsprongen
Int openbaer hy riep.

De ionger moet de paden mat.10.c.23.
Die zijn meester voorginck Joan.13.b16
Oock treden zijn gewaden
Wt treckende gerinck
En heeft met groot begeeren (fol. 159r.)
Vermaent tot bidden soet 2.Tim.2.a.1.
Op dat niet meer de Heeren
Storten tonnosel bloet.

Hy is neder gevallen

Riep God aen op het meest
 Vadersprack hy voor allen
 In dijn handen mijn Geest Luc.23.d45
 Beveel ick, en midts desen
 Ontsliep hy inden Heer Act.7.f.60.
 Laet dit een spiegel wesen
 O Christen leden teer.' (fol. 157v.-159v.)

'Na de wijse: De Mey staet nu in zijnen tijt.

V Dy brengent nu aē dē dach clær
 Hoort vriendekens gepresen
 Hoe int Vijfthienhonderste iaer
 Tweentsestich is geresen
 Vervolch over tCuddeken cleen
 Gebouwet op Christum den steen Mat.7.c.24
 Binnen Utrecht ter steden 15.c.18.
 Daer twoort Gods wort vertreden Esa.28.c16
     Daer was een man recht ende slecht mat.21.e.42
 Ter selver stadt geseten Acto.4.a.11
 Een cleermaker, Godvresend knecht 1.Pet.2.a.6 (fol. 235v.)
 Henrick met naem geheten
 Dien lieten sy daer setten vast Luc.21.b11.
 En deden hem groot overlast
 Antechristus gesellen
 Quamen hem daer seer quellen.
     Maer hy doprecht geloof belee
 Bleef daer oock by stantachtich mat.10.c.22.
 De pijnbanc moecten sy geree mar.13.b.13.
 Men ginch hem aen onsachtich
 Die Wolven toornich ende fel
 Haelden hem op met groot gequel
 Dat hy na haren wille
 Soud spreecken, maer sweech stille.
     Daer na een Monick met een Paep
 Quamen om te verbreyden
 Haer deesem voort eenvoudich schaep
 Die hem niet liet verleyden
 Maer hy heeft haer so geantwoort Luc.21.b.14
 Dat sy gingen van hem gestoort
 En mostent laten leggen
 Coemt niet weer, was zijn seggen.
     Die Papisten waren zeer gram
 Dat haer waer niet mocht gelden
 Maer als des doots sentency quam
 De Wolf hem by tLam stelden

Dacht wat te verwerven int leest
Sprac hem van biechten op zijn best
Heruick van geoder meene
Die biechte God allene.

De Monick zijnde toegherust (fol. 236r.)

Ghinck hem daer ter Mis maecken
Maer Henrick had daer toe geen lust
Hy hadt wel mogen staecken
Die Paep gaende lijckwel zijn ganck
Boot onsen vriend dē brootgodt cranc
Die tot Gods lof vermeeren
Sprac vant Nachtmael des Heeren.

Mat.26.c.25

Een oordeel gaf dien Monick stout

mar.14.c.22.

Dat hy ter Hel sou coemen

Luc.22.b.19

Henrick sprack tot hem onverstout

1.Cor.11.c22

Dat hy niet soud verdoemen

mat.7.a.1.

Opdat hy niet met werde verdoemt

Luc.6.d.37.

(Het oordeel den Heere toecoemt)

Die Monick stijf van sinne

Bleef by tzijn van beginne.

De dienaers boden hem den wijn

Na de gewoont te schincken

Mer Henrick weygerde dat fijn

Hy hoopte corts te drincken

Mat.26.c.28

Doprechten dranck in sHemels troon

Als hy te kennen gaf seer schoon

By zijn Hemelschen Vader

Trooster, en sdreuxc Ontlader

Opt schavot ontsloot hy zijn mont

Vermaende int generale

Dat sy boet souden doen terstont

Mat.3.a.2.

Oudt en ionck altemael

4.b.17.

Dit is (sprack hy) de rechte baen

Act.2.d.38.

Door den welcken zijn al gegaen

4.es.2.f.45

Godes vrome getuygen (fol. 236v.)

2.Tim.3.b12

Mits dien ginck hy hem buygen.

Dus vallende neer int gebet

Na Christenen betame

Die quade Buel deed hem belet

Tastende hem aen onbequame

En tooch den Caesiack van zijn lijf

Daer nae noch by zijn hemde stijf

Dus ist Schaep opgeresen

Heeft tvolck noch onderwesen.

De waerheyt leyt nu opter straet

Esa.9.b.15

En al die vant quaet scheyden 2.Ti.3.b.12
 Moeten zijn een roof ter werlt quaet
 Gevangen sy ooc leyden
 De waerhey, dat louter en claer
 Mach niet comen int openbaer
 Na Esaias seggen
 Dit ginck hy tvolck voorleggen.
     Stellende hem rustich aen den staeck
 Heeft noch so lang gesproocken
 Datmen niet meer verstont zijn spraec
 De ooghen zijn geloocken
 Siet hoe de Heer door een slecht man
 Sijn wonderdaden wercken can
 En geeft de cleyn van rade Pro.11.8.2.
 Wijshey, door zijn genade. Luc.10.c.21.
     Dus ist Lã verworcht, en versmoort
 Door roocken ende branden
 U Utrecht is beruycht Gods woort Esa.1.c.16.
 Wascht u bloedige handen
 Dat ghy Gods streng oordeel ontgaet (fol. 237r.)
 Bidt Godt om genaey vroech en laet
 Ghy hebt (tis openbaerlijck)
 Hier gedoot Gods vrient claerlijck.
     Vrienden hier me sluyten wy tliet
 Hebt God altijt voor oogen
 De welck en laet de zijne niet 1.cor.10.b.13
 Lijden boven tvermogen
 Christus de trouwe herder goet Ezec.34.d23
 Sijn schaepkens hy so wel behoet Joan.10.a11
 En brengtse door het lijden Heb.13.d.20
 Tot dat eewich verblijden.' (fol. 235v.-237v.)

Een nieu Liedenoock, van alle nieuwe ghedichte Liedekens, die noyt in druck en zijn gheweest, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, nu eerst byden anderen vergadert, ende nieus in Druck ghebracht. 1562.

'Nae de wijse, O menschen wat moecht ghy bedincken.

HOort toe ghy Christen scharen
 Ick sal u singhen een Liet
 En daer by openbaren
 Dat cortelijck is gheschiet
 Daer zijn twee Christen Broeders verbrant
 Te Haerlem gheschiede dofferhant (fol. 80v.)
 God hadse daer toe vercoren Eccli.1.c.10.
 Eer datse waren gheboren. Joan.13.b.18.

Wilt u hier in verblijden	15.b.16.
Ghy Christenen allegaer	1.Cor.1.d.25
Wilt u gehloof belijden	Gala.i.c.15.
En vreest toch niet een haer	Ephe.1.a.4.
Neemt exempelaen Joziaen en clement	2.Tim.1.b.9.
Sy bleven volstandich totten ent	
Al op Gods woort ghepresen	
Nu sullen sy salich wesen.	
Wilt Christo hooch verheven	Apoc.4.b.11.
Nu gheven alleen die eer	5.c.9.d.12.
Dat sy volstandich bleven	19.a.1.
Dat quam al van den Heer	
Ten is gheen werck van menschen bloot	
Om tgheloof te sterven soo swaren doot	
En soo te martiliseren	
Dattet veel menschen mochte deren.	
Al zijnder nu twee ghestorven	
Daerom is Gods Woort niet doot	
Christus heeft wederom verworven	
Veel voor weynich, verstaet dit bloot	
Die tgheloof nu hebben aenghetast	
Sy staen op Gods woorden alsoo vast	
Sy willen dat niet verlaten.	
Al soumen haer daerom haten.	
Hadden zij noyt begonnen	
Ten waer certeyn niet quaet	
Wat hebben sy nu ghewonnen	
Mer al der Monicken raet	
Sy vergheten den raet van Gamaliet	Acto.5.e.35.
De asschen zijn ghevloghen soo fel	
Sy hebbender veel bestooven	
Als Babel met haer onghelooven.	
Al ghingen sy haer vernielen	
Met groot tormente swaer	
Wy weten dat haerlien sielen	Apoc.6.b.9. (fol.81r.)
Sijn ghelegghen onder den Outaer	
By hen (verstaet de reden mijn)	
Die om Christo ghestorven zijn	
Nu dorven sy niet meer vresen	
Als wy in de Schriftuer lesen.	
Tis beter hier te branden	
Dan hier nae in deewighe pijn	
Al achtet de werelt voor schanden	
Het is des Heeren wijn	
Hy schenct zijn vrienden ter werelt ver[?]	Dent.8.a.2.

So maect hijse salich, en twijfelt niet	13.a.3.
De Apostelen, Propheten	2.Pa.32.f.31
Die latent ons oock soo weten.	Psa.34.c.20.
Ghy menschen wilt God toch prijsen	66.a.10.
En niet op u selven staen	Pro.17.a.3.
Laet u toch onderwijsen	Sapi.3.a.3.
Wilt u met God beraen	Eccli.2.a.5.
Gaet ondersoeckt des Heeren woort	Act.14.d.22.
Besiet oft het niet alsoo en behoort	2.Ti.3.b.12.
Christus heeft selfs gheleden	Mat.27.
En voor de quade ghebeden.	Luc.23.c.33.
Sy meynden Gods woort te verdrucken	
Maer hoort toch hoe dat voer	
Ten woude niet ghelucken	
Daer gheschiede een rumoer	
Sy wouden de Boecken int vier slaen	
Maer doen dofferhande was ghedaen	
Sachmen de Boecken wech wayen	
Dus cant de Heer verdraeyen.	
Oock meynen sy wt te rooden	
Gods volck, hoort nae tbescheyt	
Met vervolghen en met dooden	
Sy doen al verloren arbeyt	
Hemel en Aerde sullen vergaen	Esa.40.a.8.
Maer Gods woorden blijven eewelijcaen	Mat.5.b.18.
Alsoo ons Christus leeren	24.c.35.
Niemant alst moghen keeren.	1.Pet.1.d.25 (fol. 81v.)
Die daer keeren van den boosen	
Die worden nu Kettters ghenoeemt	
Al van de Goddeloosen	
Worden sy verdoemt	
Sy schamen niet, te oordeelen siet	
Dat wel dat God almachtich verbiet	
Heft valsche Ypocrijten	
God salt haer noch verwijten.	
Sy pocchen ende blasen	
Sy weten niet wat haer deert	
Sy staen op den stoel en rasen	
Sy zijn soo seer gheturbeert	
Sy zijn by nae wt haren sin	
Daer wasser te Paesschen seer veel min	
Dan tJaer, hoort ons ghewaghen	
Dat staen sy op den stoel en claghen.	
Sy willen de menschen dwinghen	
Tot haer goeden met ghewelt	

Maer dat het de lieden ontvinghen
En gaven daer voor gheen ghelt
Sy sonden de lieden daer self af raen
Nu ist al te mael om tghelt ghedaen
Dat sy in Babels tempel pleghen
Hoe hevet de Heer verdreghen?

Nu sien wy claer voor ooghen
Dat wy deerlijck waren verleyt
En schandelijcken bedrooghen
Verkeert van de waerheyt
Met loghen hebben sy ons ghequelt
Sy vercoopen haer waer wel dier om ghelt
Men macht wel aen haer merkcken
Ten zijn niet dan Babels clercken.

O Heer, wilt haer verquicken
Die nu soo seer zijn verblent
Uwen Gheest wilt in haer schicken
Maeckt haer uwen wille bekent
Dat sy de handen niet mer en slaen (fol. 82r.)
Aen u erfdeel, om moorden oft vraen
Wilt soo haer herte raecken
Dat sy u woorden moghen smaecken.

Die daer ghevanghen laghen
Te Haerlem op de poort
Sy ghingen ons ghewaghen
Dat Goddelijcke Woort
De Schrituer hebben sy ons verbreyt
En sonder valscheyt wtgheleyt
De Goddelijcke crachten
Dat wy ons voor Babel souden wachten.

Ten heeft haer niet verwondert
Al zijn sy door tvier beproeft
Tgheschiede int duysent vijfhondert
Sevenvijftich Jaer, onverstoeft
Worden sy aen den staeck verbrant
Den sessentwintichtsen April op sant
Torf en hou wilden sy niet sparen
Om dander daer me te vervaren.

Prince God verheven
Ontfermt u over dees Heeren bient
Dat syt moghen worden beschreven
Int Boeck des levens ient
Slaetse met Paulo in den wech saen
Dat sy tvervolghen moghen afstaen

1.Pe.4.b.12

Acto.9.a.4.

En segghen wat hebben wy bedreven
Dat wy sulck vonnis hebben ghegheven. (fol. 80v.-fol82v.)

Een nieuw Sangh-Boeck, Inhoudende eenighe Psalmen, Lof-sangen ende Geestelijcke Liedekens, seer stichtelijck om te singhen voor ende nae de Predicatie. Doccum, Klaes Janssen (1650)

'Op de wijze: Van den Coninck van Vranckrijk.

1.

Hoort toe Godts wonder wercken,
Diemen klaerlijck mocht mercken
Doen men schreef vijfthien hondert Jaer,
Ende seven-en-twintich klaer,
Weert leenaert Keyser ghevangen,
Ten vier veroordeelt stranghe,
Om dat hy Christus volghde na.

2.

Tot Sohrdingh in beyer-lande (p. 484)

Sach men des wraecke schadich,
Door den Bisschop al van passou,
Met papen en dom-heeren slou,
Die seer nijdich beladen.
Diet uyt-rechten als quaden
Maer op Godt stond al syn gebou

3.

Doen sy hem souden rechten,
Op een Kar most hy slechten,
Die Papen ginghen met hem heen,
Sy spraken int latijn haer reen
Maer hy als de onghestoorde,
Haer al in duyts antwoorde,
En dat om des volckx willen alleen.

4.

Als hy het vier nu naeckte,
Hy ter zijden af raeckte,
En pluckte een Bloemeken soet,
Doen sprack hy Heere rechter goet
Soo ghy my kondt verbranden,
Met die Bloem in mijn handen (p. 485)
Soo is uwen Oordeel goedt.

5.

Maer so ghy het niet kont doene
Soo denckt u wercken koene,
Ende doet boete en berou,
Maer dit verstondt de rechter nou,
Heeft met drie Beuls vermeten,
Veel houdt int vyer gesmeten,

Meerder van 't anders wesen sou.

6.

Om hem hier door met schanden,
Tot pulver te verbranden,
Maer als dit vyer nu was ge-endt
Lach syn lichaem heel ongeschent,
Doen namen sy wilt hooren,
Meerder nieuw houdt als vooren,
En maeckten eenen groot vyer Jent.

7.

Alst houdt ten tweeden male
Was verbrandt ghegenerale, (p. 486)
Veechtmen die assche van hem wat
En vonden 't Lichaem klaer en gladt,
Alleen versenght syn hare,
En syn nagels bruyn ware
Maer dat bloemken vondtment soo radt.

8.

Doch in syn handt vol weerde
Onverwelckt en niet deerde,
Want het en was gansch niet vergaen,
Doengingmen 't lichaem stucken slaen,
En een nieu vier bereyden,
Daer sy die weer in leyden,
Maer 't was al te vergeefs gedaen.

9.

Als sy ten derden stonden,
Die stucken in de as vonden,
En waren gansch niet verbrandt, (p. 487)
Doen namen sy de stucken want,
Die sy int water smeten,
'T welck Jesus was gheheeten,
Maer sijn ziele rust in Godts hant.

10.

Lof Heere groot van machten,
Ghy syt seer sterck van crachten,
Die uwen dienaer dus verhoort,
Ende bevesticht uwe woort
'T is recht dat wy u prijsen,
En alle eer bewijsen,
Op dat u lof verkondicht wert,' (p. 484-488)

Mander, van K., 'Eylaes hoe mach gheschieden.' In: Gregory, B.S. (ed.), *The Forgotten Writings of the Mennonite Martyrs*. Leiden 2002, p. 376-380.

M 'Een nieu Liedeken, waer in verclaert wort de geschiedenis van Christiaen Rijcen, hoe hy met veel versoeck door-gestreden heeft, Op de wijse: Adieu bloemken Rosiere.

[1] EYlaes hoe mach gheschieden

Dat eenen Christen goet
Hier eenen spot der lieden
Ter weerelt wesen moet
Die niemant en misdoet
Noch Coninghen noch Vorsten
Hoe moghen sy dus dorsten
Na het onschuldich bloet.

[2] Hoe mochten d'Edomijten

Opstaen met sulck ghewelt
Teghen d'Israelijten
Sonder reden ontstelt
Daer sy wilden met gelt
Haer drinck-water betalen
Om moghen door haer palen
Trecken vry onghequelt

[3] Alsulc gheschiet noch heden

Die in Gods wech gaen voort
Die en moghen met vreden
Niet woonen onverstoort // (139)
Oost, West, Zuyt end Noort
Maer worden van Tyrannen
Ghedoot, vervolcht, ghebannen
Och t'is wel Christus woort.

(p. 376)

[4] Ghy sult ter weerelt wesen

Om mijnen Naem versmaet
Ghelastert en mispresen
Van alle man ghehaet
Want wie van t'quaet af laet
Die wort elck eenen rooue
Aen Christum het ghelooue
Lijden en strijdt vervaet.

[5] Den oprechtighen leecken

Die moet wesen belacht
Hy staet voor een licht teecken
Nochtans wort hy veracht
In der stouten ghedacht
Aen hem sy haer vererghen
Sy duruen Godt wel terghen
Verstoorders cleyn van cracht.

[6] Dat is noch wel ghebleken

Onlancx in Vlaenderlandt

Al eer daer was gheweken
Die straffende Gods handt
Om d'oude zonden, want
Den ooch-appel des Heeren
Hebben sy gaen verseeren
Noch op een nieu met brant.

[7] Cains wreede complijcen // (140)

Die zijn vol nijt eenpaer
Dat wert Christiaen RIjcen
Te Hontschote ghewaer
Doen hy was comen daer
Wt Hollandt, ende meende
t'Gheen dat hem Godt verleende
Deuchdich ghebruycken, maer.

[8] Ten mocht niet langhe dueren

Want die Woluen bloetgier
Willen altijd verscheuren
De Schaepkens goedertier
Die nae Christen manier
Sonder yemant te deeren
Haer soecken te gheneeren
Met haeren arbeyt hier.
(p. 377)

[9] Want die ons saem bederuen

Moeten bekennen ront
Dat sy hebben doen steruen
Die haer niet en wederstont
Dan met Schriftueren gront
Want Crijch wy niet en voeren
Noch menschen en beroeren
Dat is de werelt kont.

[10] Met zijn hant-werckken reyne

Was besich Christiaen
Voor Wijf en Kinders cleyne
t'Heeft den Bailju verstaen
En hy nam hem ghevaen
Men ginck sonder cesserer // (141)
Hem daer examineren
Van zijn gheloooue saen.

[11] Doen beleet hy vrymoedich

Den Pape was daer by
Den Kinder-doop onvroedich
Wilde bewijsen hy
Om datter staet, dat wy
Om te wesen vercoren

Al moeten zijn herboren
Wt water en geest vry.

[12] Den Bailju sonder mijden

Riet hem tot afval grof
Hy soude hem bevrijden
Maer af staen most hy of
Dan verwachten van t'Hof
Sulck advijs als men brochte
Maer Christiaen en sochte
Niet dan des Heeren lof.

[13] Wt t'Hof gheen goede maren

En bracht den Greffier t'huys
Want sulcke lieden waren
Alle landen refuys
t'Archste Secten ghespuys
(p. 378)
Onder alle sHemels tenten
t'Concilie van trenten
Heeft besloten sulck abuys.

[14] Als nu tot zijnder baten

Gheenen troost meer en was
t'Gheloof en most hy laten // (142)
Gods troost hem doen gheuas
Den Paep hem seer belas
Dat hy soude versaken
Hy soude hem los maken
Van der ghevanghnis ras.

[15] Maer Christiaen is bleuen

By zijns gheloofs tresoor
Al wilden sy hem gheuen
Zijn leuen vry daer voor
Greau Broere noch Pastoor
Wat sy dreychden of baden
Hy en vant niet gheraden
Haer te gheuen ghehoor.

[16] Sweerelts rijcken seer schoone

Als boden van Sathan
Stelden sy hem ten thoone
Wild' hy daer wijcken van
Hy soude zijn een Man
Met eeren sonder blame
En daer woonen bequame
Met haer in vreden dan.

[17] By v lieden te woonen

Dat begheer ick seer wel

En zijnder dan die conen
Ouer my claghen snel
Doet my dobbel ghequel
Bouen ander misdadich
Sprack Christiaen ghestadich
Vierich in Gods bevel. //(143)

[18] Dus ghevanghen in smerten

Meer dan vier maenden lanck
Wt zijnen schat des herten
Met brieuen en ghesanck
Tot sHeeren prijs en danck
(p. 379)

Schank hy voor Medecijne
Traenkens van soeten Wijne
Wt der Perssen bedwanck.

[19] Als t'Schaep voor zijnen scheerder

Sachtmoedich ende stil
Volchde hy zijnen Herder
Den seuensten April
Om den Naem Christi wil
Verbrant gheheel tot asschen
Maer zijn tranen afwasschen
Sal Godt vry van gheschil.

[20] Want Jacobus verhalich

Die segt, o Broeders mijn
Siet wy achtense salich
Die verdreghen hebben fijn
Want al die int ghepijn
Volghen sHeeren voetstappen
Sullen met hem heerschappen
Eeuwich in vreuchden zijn.

[21] Maer Godt die sal vergelden

Droefheyte, die met droefheyte
Alhier de zijne quelden
Dus Christiaen voorseyt
Heeft ghemaect zijn afscheyt //(144)
Tot saligher ghedachte
t'Jaer tachtentich en achte
Die Croon by nu verbeyt, Amen.
Een is noodich.
FINIS.' (p. 376-380)

Ayssez van Olderboorn, R., 'Sommige belijdingen, schriftlijcke sentbrieuen, ende Christelicke vermaningen.' In: Gregory, B.S. (ed.), *The Forgotten Writings of the Mennonite Martyrs*. Leiden 2002, p. 263-325.

M 'Hier nae volcht een Liedeken van Douwe Eewezoon, die ooc tot leeuwerden is om gebracht, ende gaet op de wijze: Het daget wt den Oosten. // (M5)

[1] Ick mach wel droeuch singen
in desen ellendigen tijt
want die gods woort volbringen
die worden so zeer benijt

[2] Al van des werelts geleerden
die geestich willen zijn genaemt
(p. 320)

en heeren heeten opter aerden
maer sy worden van het lam beschaemt.

[3] Al somen mach aenschouwen
in vrieslant van dit geslacht
hoe dat gods kinderen vol trouwen
worden gedoot by nacht.

[4] Alsmen schreef vijftienhondert
ende daer toe tseuentich iaer
was menich mensche becommert
ouer Douwe Eewezoon voorwaer.

[5] Als leeuwen ende woluen wrede
quamen sy met groot gewelt
en vingen dit schaepken vol goede vrede
den derden Januarij ghetelt.

[6] Sy deden hem daer leyden
tot Leeuwerden op het huys
van vijf cleyne kinderen most hy scheyden
en latens alleenich int huys.

[7] Hy worde daer henen gestooten
by den quaetdoenders een paer
daer lach hy lange tijt beslooten
in doncker putten ontclær.

[8] Hoe wel het lange moest dueren // (M5v)
was hy verduldich int lijden swaer
hem verlangde tot allen vren
na zijn offerhande voorwaer.

[9] Den Bisschop hoge verheuen
met die zijne die connen quaet
om dit schaepken te brengen in sneuen
bedochte so menigen raet.

[10] Sy gingen hem ondersoecken
na zijnen gelouetent
hy woude niet verbergen in hoecken
maer hy heeftet vrimoedich bekent.

[11] Sy pronckten voor hem zeer schoone

des Paus cremery
die mochte gelden niet een boone
tegens die waerheyt vry.
(p. 321)

[12] Godts geboden zijn seer crachtich
die moeten wy volgen naer
en niet menschen Wetten onwaerachtich
heeft hy beleden voor haer.

[13] Hy heeft haer claerlijck bewesen
dat haer getijden en Missen saen
haer formen smeren en belesen
met Godts woort niet mach bestaen.

[14] De Heere holp hem strijden
gaf hem een vrijmoedigen geest
dat hy tot geender tijden
voor haer dreygen was bevreest.

[15] Doen hy nv hadden beleden
voor haer zijn gelouue goet // [M6]
hy heeft haer allen gebeden
met eenen blijden gemoet.

[16] Och laet my doch met vreden
nv ghy mijn gelooue verstaet
vercort mijjn lijden en swaerheden
doet met my na uwen raet.

[17] Ten sal my niet verdrieten
om die gerechticheyt
mijn leuen te vernieten
dan is my de Croone bereyt.

[18] Die Bisschop moeste falen
al wat hy brochte ter hant
sijn Diakens en Officialen
die moesten wijcken met schant[.]

[19] Die waerheyt onveranderlijck
heeft daer behouden het velt
al ist die werelt nv niet kennelijc
voor God ist anders gestelt.

[20] Dat heeft den bisschop verdroten
dat het schaep bleef onbeschroemt
hy heeft die sentencie gesloten
en hem als een ketter verdoemt.

[21] Hy heeft hem ouergegeuen
al in des Conincx raet
om hem te straffen aen het leuen
als een Ketter opstinaet.

(p. 322)

[22] Die heeren moesten verkiesen
en een van tveen beuroen
haer officie te verliesen // [M6v]
oft des Bisschops wille voldoen[.]

[23] Den twelten dach in october
int eenentseuentichste iaer
zijn de heeren gecomen te samen
op thuys in des Maerschalcx sael[.]

[24] Daer hebben sy lieuer vercoren
ist niet een dwaesheyt perfect
een onnosel Christen te versmoren
dan sy wouden zijn suspect.

[25] Sy lieten hem het vonnis horen
dat hy den seluen nacht
int water moste versmoren
daer op was hy wel bedacht.

[26] Hem was voor den doot niet bange
als een Kuese int geloof ydoon
hy hadde grote verlangen
na tnieu Jerusalem schoon[.]

[27] Inde stoof met blooten hoofde
sat hy den gantschen nacht
zijn vader hy dancte en loofde
tot dat zijn vre was volbracht.

[28] Doen alle dinc was gereede
hebben sy hem heen geleyt
vrymoedich heeft hy getreden
inden sac daer to bereyt.

[29] Inden sack staende gebonden
dit liedeken hief hy aen
te singen, maer in corter stonden
was zijn leuen al wt gedaen. // [M7]

[30] Ic arm Schaepken aen groen heyde
waer sal ic henen gaen
van vrienden ende magen moet ic scheyden
ende alleen op Christum staen.

(p. 323)

[31] Veel die daer by hem waren
presen hem en ghetuychden saen
dat hy waer sonder beswaren
om te steruen seer wel beraen.

[32] Dus is hy vrolijck gescheyden
wt alle droefheyt swaer
om zijn mede genoten te verbeyden
rust hy nv onder den altaer[.]

[33] Och broeders wtvercoren
ontfangt dese blijde maer
stelt v dit exempel te voren
oft ghy hem sout volgen naer[.]

[34] Wilt de menschen doch niet vreesen
die maer tlichaem dooden hier
vrees hem die de siele gepresen
mach werpen int eewige vier.

[35] O heer in druck en lijden
wilt ons doch altijd bystaen
oft wy voor die waerheyt souden lijden
als Douwe Eeweszoon heeft gedaen[.]

[36] Die ons die liedeken dichte
die heeftet wt liefden gedaen
oft hi yemant daer mede stichte
om na die waerheyt te staen.

FINIS.' (p. 320-324)

Vrouwen:

'Het offer des Heeren' (1570). In: Cramer, S. (ed.), *Bibliotheca Reformatica Neerlandica, deel II*. Martinus Nijhoff, Den Haag 1904.

'Een Liedeken van Anneken van Rotterdam, Na de wijze: Vanden 48. Psalm. Ofte, Geen meerder vruecht ter werelt en is.

EEn groote vruecht ist int gemeyn	
Dat douders hare kinder cleyn	Pro. 22. A. 6
In Gods vreesse opuoeden	Eccl. 7. C. 25.
Met onderwijsing in den Heer	Eph. 6. A. 4.
Neerstich voorhoudende Gods leer	
Sparen daer toe geen roeden.	
Hoort hoe Anneken oorlof nam	Pro. 13. C. 24.
Aen haren soon te Rotterdam	
Als haer de doot aenstonde:	
Esaia ontfangt v testament	
Wilt hooren na de reden ient	Prou. 1. A. 8.
Die gaen wt mijnen monde.	4. A. 1.
Siet der Propheten wech ick gae	
Apostlen Martelaren nae	
Drinck mee den Kelck ter stede (p. 75)	Mat. 20. C. 22.
Dien sy gedroncken hebben voor	
Christus self trat desen wech door	Luc. 24. C. 25.
Dranck oock den Kelck mede.	
Desen wech zijn door gepasseert	
Die Conindlijcke Priesters weert //	1. Pet. 2. A. 9.
Die vanden Oosten quamen	<i>Fol. 16 v°</i>
En zijn de tijt der eewicheyt	
Ingegaen door den wech bereyt	
Droncken den kelck altsamen.	
Sy gingen oock door desen pat	
Die dooden die daer leggen plat	Apoc. 6. A. 9.
Onder dAltaers behoede	
Die roepen en seggen: O Heer	
Du warachtighe Godt, wanneer	
Wreect ghy ws Dienaers bloede.	
Hier door gaende met vroom gemoet	
De vierentwintich Ouders goet	Apo. 4. A. 4.
Staen voor den Stoel des Heeren	
Sy werpen af haer Croonen fraey	
Voort Lam, en hare Herpen draey	
Vallen neer Godt ter eeren.	
Door dien wech gingen si gemeyn	
Al diet teycken Thau hadden pleyn	Ezec. 9. A. 6

In haer voorhoofd ontfangen	Apo. 7. A. 3.
Vercoren zijnde wt alle saet	
Der menschen, en so waert Lam gaet	Apo. 14. A. 14.
Volgen sy zijne gangen.	
Siet dese moesten in dit dal	
Drincken den bitteren Kelck al	Mat. 20. C. 2..
En so watter noch faelde	
Aent getal Syons des Lams Bruyt	
Dat wort Jerusalem beduyt	Apoc. 21. A. 2.
Die van den Hemel daelde.	
Waer dat ghy van een hoopken hoort	Luc. 12. D. 32.
Arm ende slecht, gestoten voort	
Van die werelt verschouen	Joan. 15. B. 19.
Daer wilt v altijt voegen by	17. B. 14.
En waer ghy hoort dat Cruyce sy	
Daer is Christus van bouen.	
Vreest geen menschen, v leuen strijct	Mat. 10. D. 28. (p. 76)
Eer dat ghy vander waerheyd wijct.	
V lijf gemaect van eerde	
Al ist dat ghy verlieset dat	Mat. 10. 3. 39.
V heeft bereyt een betervat //	
God des Hemels van weerde.	<i>Fol. 17 r°</i>
Heylicht v den Heere mijn soon	Leui. 20. A. 7.
En heylicht uwe wandelschoon	
Met den Heere te vresen	
Eert uwen Godt aen allen cant	1. Co. 10. D. 31.
In al de wercken uwer hant	
Sijn Naem laet zijn gepresen.	
Deylt me v broot die honger heeft	Esa. 58. A. 7.
Met wtgestorter herten geeft	Tobi. 1. C. 17.
Cleet naecten sonder toeuen	
Tot eeniger tijt vertrect niet	
Datter tweeuout by v sy yet	
Altijt zijn diet behoeuen.	Mat. 26. B. 10.
Al dat v die Heere toeleet	
Bouen nootdruft vant aensichtsweet	Gen. 3. B. 18.
Laet Gods volc daer af leuen	
En verbeyt niet tot morgen toe	
V wercsal God vermeeren soe	Psa. 5. B. 13.
Den segen sal hy v geuen.	115. B. 13.
Alsmen duysent vijfhondert iaer	
Negenendertich schreef daer naer	
Liet Anneken haer Leuen	
Sy is geweest een schoon voorbeelt	

Dat welcaen veel Christenen feelt
Die haer tot God begeuen.' (p. 75-77)

'Een Liedeken van Elisabeth, Na de wijse vanden tweeden
Psalm, Ofte: Roosken root seer wijt ontloken.

Twas een maechdeken van teder leden
Elisabeth dat was haren naem
De welcke was woonachtich ter steden
Van Leeuwerden een Stede bequaem.

In Januario wert sy geuangen
Het was int vijftienhonderste Jaer
Negenenveertich, sy had verlangen
Nae Christum, dien sij beleet aldaer. Mat. 10.d.32.

Men brachtse opt Blockhuys in corter wijle
Daer hebben sy haer ghedrongen an
By haer eedt te seggen, na s Wets stijle
Ofte sy niet hadde eenen Man.

Sij heeft geantwoort, als sy dit hoorden
Te sweeren ons geensins betaemt //
Ja ia, neen neen, sullen zijn ons woorden Fol. 28. v°
Ick en ben met geen en man versaemt.

Men seyt als dat ghy verleyt veel lieden Den Raet.
En dat ghy ooc een leeraersse zijt
Dus wilmen dat ghy sult bedieden
Wie ghy geleert hebt in v tijt.

Och neen mijn Heeren laet my met vreden Elisabeth.
Van desen, en vraecht na mijn geloof
Geern wil ick v daer van geuen reden
Heeft sy gesproocken voor blint en doof.

Mer wat ist dat ghy hout van die misse Den Raet.
Ende dat hoochweerdige sacrament
Van sulcx en las ick noyt yet gewisse Elisabeth.
Mer wel van sheeren Auontmael ient. Mat.26.b.25.

Sy sprac so veel schrifts ter seluer stonde 1. Cor. 11.c.22.
Dat sy aldaer seyden int gerecht
De Duyuel die spreect wt uwen monde
Ja niet meer dan zijn Heer is de knecht. Elisabeth. (p. 95)

Segt den kinderdoop mach die niet vromen Den Raet.
Dat ghy v wederom doopen liet Joan.13.b.16.
Neen niet weer ben ick daer toe gecomen Elisabeth.
Alst eens op mijn geloof was geschiet. Mar.16.b.15.

Mogen die Priesters oock sondt vergeuen Den Raet.
Neen sy, hoe soud ick geloouen soo Elisabeth.
Christus deenige Priester verheuen Heb.7.c.24.

Die alleen reynicht ons van sonden snoo.	1.Joan.2.a.1.
Daer na sonder lange te verbeyden	
Brachten sy Lijsbet weer voor den Raet	
En mits dien lieten sy haer doen leyden	
In den pijnkelder voor den Hencker quaet.	
Wy hebben v noch alleen tot huyden	Den Raet.
Niet dan met goedicheyt aengegaen	
Mer wilt ghy ons vraghen niet beduyden	
Met hardicheyt willen wy bestaen.	
Sy lieten haer twee duym ijsers setten	
Als sy niet wilde lijden in lanck	
So dat sy duym en vingeren pletten	
Datter tbloet ter nagelen wt spranck.	<i>Fol. 29 r°</i>
Och ick en macht niet langer verdragen //	Elisabeth.
Belijdt, men sal verlichten v pijn	Den Raet.
Helpt my o Heere, sprac sy met clagen	Elisabeth.
Want ghy zijt eenen noothelper fijn.	Judit.9.a.3.
Belijdt, belijdt, riepen sy ter zijden	
So salmen v doen verlichten wel	
Want wy seggen v van te belijden	
En niet van te roepen tot God snel.	
Maer sy hielt al aen tot God seer vuerich	
Die haer verlichte, en sy sprac coel	Esa.43.a.2.
Wilt my nv vry voort vragen geduerich	1.Co.10.b.13.
Want ick als voren geen pijn en voel.	
Noch twee scroeuën setten si op haer schenen	
Beschaemt my niet, heeft sy doen geseyt	
Want van eenich mannen my noch genen	
Sijn hant aen mijn bloot lijf heeft geleyt.	
Mits dien beswijmde sy onder de handen	
Datmen seyde sy is doot by geual	
Mer sy ontweect zijnde in de banden	
Sprac, ic ben niet doot maer leef noch al.	
En wilt ghi dat noch niet spreecken tegen	Den Raet. (p. 96)
Het welc ghy voor ons bekent hebt hier	
Neen ick, sprac sy tot haer onuerslegen	Elisabeth.
Mer wilt met mijn doot besegele fier.	Apo.2.b.10.
In Martio in den Jare voorsproocken	
Gaf ouer haer een oordeel den Raet	
Met drencken hebben sy haer ghewroken	
Aen dat lief Schaeppen, die Woluen quaet.	
Och laet ons aenmercken metter herten	
Elisabeths mannelijck gemoet	
Wanneer sy ter noot leet pijn en smerten	
Heeft aengeroepen den Heere goet.	Psal.3.a.5, 120.a.1.' (p. 95-97)

V 'Een Liedeken van Claesken, Na de wijze: Een Liedeken met vrucheden ghoet.

EEn Liedeken met vrucheden goet

Verhalen wy met sangen

Van die vroom vrouwe Claesken soet

De welcke in voortijden lach geuangen

Te Leeuwerden ter stadt

Sy quam voor die Sophisten

Marc.13.b.9.

Daer dInquisiteur sat

Luc.21.b.11. (p. 339)

Die na haren gront visten

Maer sy beleedt de waarheyt plat

Liet haer niet vangen met bedroch of listen.

Na haren doop heeft hy getaelt

Sy heeft sonder te buygen

De schrift vrymoedelijc verhaelt

Dat van een nieu leuen en boete tuygen

Johannes en Christus claer

Boet eerst den volck aenwesen

Mat.3.a.2. 4.b.17.

Ooc dApostelscheschaer

Marc.1.a.4.b.15.

En dan den doop gepresen

Mat.28.c.19.

Souden sy ontfangen daer naer

Dus had sy gedaen na de leer van desen.

Gelooft ghy oock dat Christus Godts Soon

Kett.

Int broot coemt doort sacreeren

Neen, want hy sidt in sVaders troon

Claes. Mar.16.c.19.

In tanden om verteren

Act.7.g.55.

En coemt hy nemmermeer

Blijft ghy also geloouen

Kett.

Ghy moet ter hellen neer

Eewich van Godt verschouen

En dit is aller kettters leer

Ghy zijt verleyt, voort sprachi daer en bouen.

Als Christus met dApostlen at

Lieflijck zijn Auontmaele

Sijn vleysch gaf hy haer niet teten dat

Mat.26.c.25.

En zijn bloet te drincken int generale?

1.Cor.11.c.23.

Hy gafse broot en wijn //

Claes.

Maer tlichaem tot beuryen

Fol.193 r°.

Heeft dus d'Auontmael fijn

Hier ghelaten ons lyen

Dat wy sullen ghedachtich zijn

Sijnen bitteren doot tot elcken tyen.

Claesken creech de mare subijt

Dat sy van aerdt soud scheyden

Doen was sy also seer verblijt

Dat sy die groote blijfchap moest verbreyden
Want sy by haer alleyn (p. 340)
Alsulcx niet mocht behouwen
Maer gaft te kennen pleyn
Met schrift wt goeder trouwen
Haer vrienden van beyde ghemeyn
Naden vleysch, en die geestelijcken bouwen .

Sy danckte so grootlijck den Heer

Dat al die heeren hoorden
Sy susten haer, maer euen seer
Riep sy, en sprack vrymoedich met claer woorden
Ouer trechtueerdich bloet
Hebt ghy oordeel ghegheuen
Haer man sprack oock seer soet
En Jacques daer beneuen
Al was bereyt die wateruloet
Men sach aen allen gheen schromen noch beuen.

Inden vijftienhonderdsten Jaer

Daer toe vijftich en negen
Sijn dees lieue Schapen eenpaer
Te Leeuwerden een Stadt in Vrieslandt ghelegghen
Inden water verdrenct
En schandelijck versteecken
Maer Godt zijn volck ghedenct
Die op zijn tijt sal wreecken
Sijn wtuercoren hier ghecrenct
O menschen vreest God, hout op van ghebreecken. // 4.Wase.16.g.68.' (p. 339-341)

Susan.f.49.

Jaco.5.a.6.

Deu.32.e.34.

Rom.12.c.19.

'Een Liedeken van Mayken Boosers, Nae de wijse: Het daghet in den Oosten.

Die op den Heer betrouwen
En quamen noyt ter schandt
Tsy ionck of out, mannen of vrouwen
Godt stercktse metter handt.

Psal.25.a.3.

Esa.49.c.23.

Eccl.2.b.12.

Rom.9.d.33.

Daer was een vrou hiet Mayken

Boosers, die wert gheuaen
Sy heeft getreden denge payken
Ter rechter stadt waert aen.

4.Esd.7.a.7.

Mat.7.b.13.

Tot haer so is gecomen

Der Kercken Prochelpaep
En heeft naet gelooue vernomen
Van dat eenuoudich Schaep.

Want sy was niet verschenen

In zijne Kerck in lang
Dus maecte hy hem op de benen

En nam tot haer den gang.

(Die vrou had haer gehouden

Stillekens in haer huys

Het welchaer niet en berouden

Al quam daer door het cruys.)

Waer is v Kerck (wast seggen)

Bekent is sy v niet

Want wist ghijt, sout daer op toeleggen

Dat ghyse in vree niet liet.

Wilt ghy oock wel gelouen (p. 419)

Heeft hy gesproocken fijn

Dat alle Heyligen hier bouen

Int Hemelrijcke zijn.

Sy had sulcx niet gelesen

Gaf sy te verstaen soet

Maer gelesen had sy van desen

Int boeck der wijsheyt goet.

Der gerechtiger sielen

Sijn in des Heeren hant //

Sdoots pijn sal haer niet om vernielen

Roeren aen eenich cant.

Veel quamen haer beuechten

Met menigherley list

Weerlijck en geestelijcke knechten

Loos Vossen Antichrist.

Maer sy stont haer vianden

Tegen, als een Heldin

So dat sy al quamen terschanden

Die tot haer wilden in.

Monsiuer Massaert, met Schepen

En noch een weerlijck man

Hebben de saeck ooc aengegrepen

En streden Mayken an.

Dat sy waer van die quaetste

Sect, die ter werelt was oyt

Maer sy swichten voor haer int laetste

Door Godes woort gedoyt.

Het is claelijck gebleecken

Dat sy schreyden een paer

Ja dat sy nau meer conden spreecken

Sijnde verwonnen gaer.

Dus zijnse int laetst ghescheyden

En ginghen vrientlijck heen

Want daer langer niet te verbeyden

Was, dan oneer alleen.

Vrag.

Antw.

Deut.33.a.3.

Sap.3.a.1.

Fol.242v°.

Psa.31.b.19.

Act.24.a.5.

Act.6.b.10.

Broeders looft, prijst Gods wercken
Sonder ophouden seer
Die dus wonderlijk coemt verstercken
Sijne Ledekens teer.' (p. 419-420)

Psa.103.a.2.
Tob.12.c.20.

V 'Een Liedeken van Weynken Claes dochter, Na de wijse: Het was een Joden Dochter //.

DE Heer moet zijn ghepresen
Van zijn goedertierenheyt
Dat hy altijt wil wesen
By die nieu zijn verresen
En hebben tquaet afgheleyt.
Dit machmen claelijck sporen
Aen die vrouwe Weynken Claes
Wt God zijnde gheboren
Wiens woort sy had vercoren
Tot haerder troost ende solaes.
Geuaen lietmen haer bringen
In den Haech voor dOuerheyt
Met vragen sy haer aenginghen
Of sy bleef by die dingen
Die sy voor heen had gheseyt.
Tgeen dat ick heb gesproocken
Blijf ick vast by, heeft sy verclaert (p. 427)
Sy mochten tvyer wel stoocken
Om branden ende roocken
Sy was daer niet voor veruaert.
Een wasser die daertaelde
Vraechde noch vant Sacrament
Daer op Weynken verhaelde
Dat meel was datmen maelde
En tbroot eenen Duyuel blent.
Hy seyde: Ghy moet steruen
Ist saeck dat ghy hier by blijft
Maer om tRijck Gods te eruen
En die Croon te verweruen
Was sy door Gods cracht gestijft.
Dus ist oordeel gegeuen
Dat sy sou worden verbrant
Maer duer Gods geest gedreuen
Gaf sy willich haer leuen
Ouer in des Heeren hant.
Die Monick sachmen loopen
Om die vrouwe met zijn cruys
Die lueghenen met hoopen

Rom.6.a.4.
Coll.3.a.1.
1.Joan.3.a.9.
Ps.119.1.103.

2.Ti.4.a.8.
Apo.2.b.10.

Ginck hy aldaer ontknoopen //
Om haer brengen tot confuys.

Fol. 247r°.

Hy haer also seer quelden
Dat iammer was en verdriet
De Buel dies oock ontstelden
Moeder (was zijn vermelden)
Laet v van Godt trecken niet.

Sy halp den puluer steecken
Selfs tot haren bosem in
Siet wat daer is gebleecken
Van selfs is sy ghestreecken
Totten pael als een Heldin.

Sprack: sal ick niet afuallen
En staet de bancke oock vast
Daer ginck de Monick rallen
En had met zijn loos callen
Die vrouwe noch geern verrast.

Mer sy ginc haer selfs voegen
Seer blijdelijc aen den pael (p. 428)
Wel ginct na haer genoegen
Maer die Sophisten wroegen
En Godloosen altemael.

De Buel trat aen om worgen
Doen sloot sy haer oogen fijn
Hebbende int hert verborghen
Een trooster niet om sorgen
Verlangende thuyse te zijn

2.Cor.5.a.8.

Phil.1.e.26.

Act.7.g.60.

Dus lieffelijck ontslapen
Is Wendelmoe in den Heer
Maer Monicken en Papen
Die naet Christen bloet gapen
Versaet worden sy nemmermeer.' (p. 427-429)

'Na de wijse: De Mey staet nv in zijnen tijt.

Droefheyt wil ick nv laten staen
En singen met verblijden (p. 509)
Van Mary van Beckom hef ick aen
Die om Gods woort moest lijden
Haer moeder dreefse ten huysen wt
Het quam int sticht van Vtrecht ouerluyt
Den Stadthouder ginckment vermonden
Dus heeft hy na haer gesonden.

Van twe Joffrouwen van
Beckom, genaemt Mari ende Yrsel,
te Delden verbrandt, Int Jaer.
1544. In November.

Gosen van Raesvelt quam gedraeft
Om dees Jonckvrouwe te vangen

Met veel mannen gestoct gestaeft En grooten prael behangen Op Beckoms huys daer Mary was Sy moest opstaen vant bedde seer ras En met Raesvelt heen trecken Sy was bereyt sonder schrecken.	Mat.26.e.46.
Sy siende daer menich man subijt Sprack aen haer broeders vrouwe Wilt ghy mede reysen nv ter tijt En my geselschap houwen Vrsel daer op antwoorde vry Ick wil geern trecken met dy Wil Jan van Beckom dat lijden Wy willen in den Heere verblijden.	Act.21.b.13.
Als Mary dat van haer broeder begeert Gaf hy consent in desen (p. 510) Dus heeft Vrsel die vrouwe weert Trou aen haer suster bewesen Hier was de liefde int herte groot Stercker dan die bitter doot Ja vaster dan die Helle O lieffelijck versellen.	Phil.4.a.4.
Haer moeder tot haer gecomen was Wt Vrieslant seer verre gelegen Met hare susters op dat pas Dit en mocht haer niet bewegen Sy heeft genomen haer afscheyt Van haer moeder sonder verbeyt Sy vercoos ongemack te lijden En tooch met haer suster ten strijde.	Fol. 6r°.
Sy zijn geuoert na Deuenter waert Voor de blinde Sophisten Smenschen geset na haerder aert Brachten sy voort met listen Wy houden aen Gods woort met vliet Op sPaus geset achten wy niet Want daer door (sonder falen) Die gantsche werelt dwalen.	Cant.8.a.6.
Broer grouwel is ooc gehaelt daer by Hy wildese vele leeren Maer na tbetaem en conde hy Tzijn niet schriftelijck beweeren Doen hyse niet ouerwinnen en cont De Duyuel spreect wt uwen mont Sprack hy ter seluer vre	Heb.11.c.25.
	Joan.8.e.48.

Heen wech, heen wech na den vuyre.
 Sy hebben haer hoochlijck verblijt Act.5.e.42.
 Dat sy weerdich waren beuonden
 Te lijden met Christo gebenedijt
 Sy loofden Godt ten dien stonden
 Seggende: Nv is ons geschiet
 Dat sy van Christo hebben bediet
 Hy moest een inhebber wesen Joan.8.e.48.
 Des duyuels, so wy lesen. (p. 511)
 Daer na brachtmense op dat huys
 Te Delden hooge van mueren
 Om af te trecken met confuys Fol. 6v°
 Bedreuen sy veel cueren
 Dies hadden sy seer cleynen lof
 Sy deden wt tBorgoensche Hof
 Een Commissarius daer comen
 Om die vrouwen te ontvromen.
 Doen hy gecomen was daer by
 Dede hy voort seer schoone
 Maer dopgeproncte cremery
 Mocht gelden niet een boone
 Van Missen was zijn fundament
 Des Paus statuyten sonder ent
 Daer mede cond hy niet halen
 Tegens de Schrift, hy moeste falen.
 Voort heeft hy haer geuraget snel
 Oft sy wederdoopers weeren
 Neen seyden sy, wy zijn eens wel
 Gedoopt na Christus leeren
 Want den geloouigen de Heer Mat.16.c.16.
 Dat beuolen heeft na en veer
 So deden dApostelen hier op aerden Act.2.c.41.
 Na tbeuel Christi van waerden. 8.d.37.
 Daer mach maer zijn een doope recht Eph.4.a.27.
 Als de schrift ons tuycht seer schoone
 So wie hier mede is beweecht
 Heeft aengedaen Christum ydoone Gala.3.c.27.
 Onstraffelijck in leuen en leer
 Door den heyligen Geest van den Heer
 Dits haer consciency een vast verbonde 1.Pet.3.c.21.
 Waer door sy staen op Christus gronde.
 Hy vraechde oft sy int Sacrament
 Oock eten Godt geheele
 Hoe moecht ghy vragen doch so blent
 Vant Auontmael houden wy vele Mat.26.c.25.

God en wil hebben geen gelijk	Exo.20.a.4. (p. 512)
Op aerden noch in hemelrijck	
Ick bent, ick bent, anders geen meere	Esa.43.b.11.
Spreeckt hy door des Propheten leere.	46.a.8.
Oock vinden wy beschreuen fijn	
Hoe Christus heeft nagelaten	Fol. 7r°
Tot gedenck zijns doots, broot ende wijn	
Dat hy gaf zijn vleys tot onser baten	
So vaeck wy willen breken dit broot	1.Cor.11.c.25.
Sullen wy spreken van zijnen doot	
So ons tuycht Paulus leere	
Tot dat coemt Christus de Heere.	
Als sy nv hielden voor kettery	
Al dat Paus oyt in stelden	
So is derthiene Nouembri	
Die Banck gespannen tot Delden	
Mary en Vrsel quamen saen	
Voor Pilato ende Caypha staen	
Daer sy ter doot werden verwesen	
Maer sy verblijden haer in desen.	
Nv geschiet ons na Christus leer	
Dat die Discipel niet te bouen	Mat.10.c.24.
Gaet zijn Meester, oft knecht de Heer	Joan.13.b.16.
Dus gingen sy Godt louen	
Alst volck haer bestandicheyt sach aen	
Storten sy so menigen traen	
Doenmense voerde na die staken	
Songen sy met vruechden en spraken.	
Screyt niet om tgeen datmen ons aendoet	Luce.23.c.27
Wy lijden niet als toueneeren	
Of ander misdaders, sprac Mari vroet	1.Pet.4.b.15.
Maer by Christum tzijn is ons begeeren	
Gelooft sy Godt dat wy die stont	
Beleeft hebben, seyden sy int ront	
Bekeert v, blijft op Gods woort staende	Eze.18.d.30.
So salt v eewich zijn wel gaende.	
Doen nv die tijt des lijdens quam aen	
Heeft Mari blijdljck ontloken	
Lieue suster den Hemel is opgedaen	
Als Stephanus heeft gesproken	Acto.7.f.56.
Dat wy nv lijden in corter tijt	1.Pe.1.a.6.
Dies sal ons siel eewich zijn verblijt (p. 513)	
En met Christo ons Bruygom leuen	
Dus wil ick v de cus des vreeds gheuen.	
Sy baden God inden hoogen Throen	2.Cor.13.b.12

Vergheeft haer doch de sonden	<i>Fol. 7v°</i>
Want sy niet weten wat sy doen	Luc.23.c.33.
Noch hoordemen haer vermonden	Acto.7.f.33.
De werelt is nv seer doof en blind	
Ontberm dy ouer dijn dochteren en kint	
En laet ons niet van dy wijcken	
Neemt ons siel in dijn eewich Rijcke.	
Eerst namen sy Mary, die badt seer soet	
Douerheyt sonder verdrieten	
Dat sy doch dat onschuldich bloet	
Niet meer souden vergieten	
Sy viel op haer knyen ter neer	
En sprack haer ghebedt al totten Heer	
Vyerich in haren nooden	
En bad noch voor die haer dooden.	Acto.7.f.60.
Daer na spranc sy met vrijen moet	
Op den houte met verblijden	
Ick macht vertellen niet so soet	
Als sy bereyt was te lijden	
Dy Christo heb ick ouergegeuen my	
En weet, dat ick eewich leuen sal met dy	
O Vader in sHemels foreeste	Luc.22.d.46.
In v handt beueel ick mijn geeste.	Acto.7.f.59.
De Hencker vloecte met quaden moet	
Die keten was niet na zijnen sinne	
Och vrient, denct hoe qualijc dat ghy doet	
Sprac sy wt vyeriger minne	
Mijn lichaem en is des weerdich niet	
Dat Christo daer ouer lastering geschiet	
Betert v leuen tot deser stonde	Mat.4.b.17.
Dat ghy niet brant in hellen gronde.	Mar.1.b.25.
Die Predicant was daer ontrent	
Die een Leeraer is tot Delden	
Hy heeft Vrsel omgewent	
Maer sy keerde haer met geweld	
Laet my sien deynde myns susters soet	
Sprac sy al wt een dringent gemoet	
Want die heerlijkheyt daer sy sal ganghen (p. 514)	
Begeer ick van herten te ontfangen.	<i>Fol. 8r°</i>
Sy quamen haer naerder by cant	
En vraechden met practijcken	
Haer suster was deerlijck verbrant	
Oft sy niet wilde afwijcken	
Neen, om den doot die ghy my aendoet	
Wil ick niet ouergeuen deewich goet	

Sout ghy my van de waerheyt drijuen
Neen, by Christum wil ick vroom blijuen.

Men wilde noch eeren Vrsel soet
Brenge de tsweert ter handen
Neen, sprack sy, mijn vleys is niet te goet
Om Christum te verbranden
Segt Jan van Beckom goede nacht
Heeft sy tot een van haer Meyers gesacht
Dat hy Godt diene sonder vresen
Ick sal Godt een offer wesen.

Luc.1.f.69.

Als Vrsel quam den houte ontrent
Sloech sy hare handen te gare
Onse Vader die zijt in sHemels tent
Ja, sprac die Paep, daervintmen voorware
Dat ick hem daer soeck in desen noot
Moet ick steruen den tijtlijcken doot
Woud ick hem int broot bekennen
Ick mocht mijn leuen verlengen.

Mat.6.b.9.

Doen Vrsel trat opt houte vry
Ist haer onder die voet ontgleden
My dunct ick valle af, sprack sy
Seer ras hoorde die Tyran de reden
Hy riep, hout, sy afwijcken wil
Neen, dat block ontgaet my sonder geschil
In Gods woort wil ick niet beswijcken
By Christum blijf ick stadelijcken.

Dus zijn dese Schaepekens totten ent
Beyde volstandich gebleuen
En hebben met haer doot present
Gods woort een zegel gegeuen
Sy zijn met grooter lijdtzaamheyt
Door gestreden in vromicheyt
En hebben ons gelaten
Een exempel, wilt dit vaten.

Mat.10.b.22.

Fol. 8v°. (p. 515)

O Heer verhoort doch ons geclach
Wilt dese dagen vercorten
En uwen Geest sonder verdrach
In onse herten storten
Geeft ons ooc stercheyt in der noot
Aldus te strijden totter doot
Dat wy met groot verlangen
Die croon met haer ontfangen.

Mt.24.b.22.

Joan.15.c.26.

'Na de wijse: O Sion wilt v vergaren.

BAbels Raets Mandamenten
Worden aldus volbracht
Door haer Dienaers, sulcke Regenten
Roouen, vangen metter macht
Met veel der Judassen verraden
Die al soecken haer gewin
Schandelijck groot tot haerder schaden
Dat goetgierich, bloetgierich gesin.
Doemen schreef duysent vijfhondert
Ende negenenvijftich Jaer
Doen hebben dees Roouers geplondert
Geuangen genomen daer
Ses geloouige ten fijne
Van Christus Scholieren ient
Mijn vruechde moeste verdwijnen
Doen ickse sach in sulck torment.

Den twintichsten dach in Meye
Quamen de Roouers metter macht
In des Marckgrauen Leye (p. 581)
Die hy daer mede heeft gebracht
Om te roouen tot dien stonden
Als verschuerende Woluen wreet
De Schapen die sy vonden
Hebben sy met haer geleet.

Stoutmoedich sonder versagen
Quamen sy gestoct, gestaeft
Om volbrengen haer aenslagen
Na den roof quamen sy gedraeft
En hadden in haerder bende
Een Judas, tverlooren kint
Moetwillige dwaelders met blende
Die al waren eens gesint.

Door sVerraders listige lagen
Hadden sy de huysen bespriet
Van te voren vele dagen
Ten laetsten so isset geschiet
Dat sy de huysen in namen
Met gewelt tegen recht voorwaer
Sy mogent haer wel schamen
Haer fortsich gewelt is openbaer.

Dus namen sy tot dien stonden
Twee huysen in metter spoet
Ses vrou personen sy daer vonden
Int geloof sterck als mannen gemoet
Na tvleesch, machmen wel meenen

Van ses vrouperesoonen binnen
Antwerpen gedoot, vier
verdroncken, ende twee
onthoof, int Jaer 1559. Soect
hare namen int liet
van de 72. Vrienden.

Fol. 38v°.

Onuerhoets waren sy versaecht
Want vrouwen herten zijn geen steenen
Daert also stormt en vlaecht.

De Roouers cloeck in haer hantieren
Doorliepen de huysen oueral
Die sy sochten in haer bestieren
En vonden sy niet, 't was haer misual
Dies moeste dat haer spijten (p. 582)
Dat so faelgeerde haer opset
Sverraders beste profijten
Die waren daer seere belet.

De Marckgraef was onuerduldich
Dat hem faelgeerde zijn opstel
De geuangen onschuldich
Sach hy aen seer wreet en fel
Heeft verstoort tot haer gesproken
(Want hy den gesochten niet vont)
Ick wou dat ghy te Hoboken
Te samen op der Heyden stont.

Sy antwoorden soetelijcken
De Heer vol genaden vermaert
Die de zijne so trouwelijcken
Als zijnen oochappel bewaert
Heeft hem tot dese daghen
Van uwen handen behoet
Den wil Gods, en welbehaghen
Ouer ons geschieden moet.

Te Hoboken op de Heye
Heeft hy de Schapen niet ghesant
Maer in des Marckgrauen Leye
Nam hy mede al die hy vant
De reste moeste hy borgen
Hy en schout haer daer mee niet quijt
Ist heden niet, so ist morghen
Alst pas geeft, en metter tijt.

Tijt en stont, auont en morghen
Der Princen herten ydel bedacht
Der menschen raden vol sorghen
Het staet al in Godes macht
Sonder Gods lijdsaem gehingen
Niet een blat vanden boom en daelt
Na zijn wil laet hy ons verdringhen
De goede vande boose verdwaelt .

De Roouers voerden den roof binnen
Met de geuangen quamen sy gaen

Voor den genen die sy
Sochten, soude de verrader
300 gulden gehat hebben
so verre sy hem gecregen hadden.

Fol. 39r°.

Pro.21.a.1.

Die droegen haer saet gheestich van sinnen
Saeyende dat met druckich vermaen
God vader van hier bouen
Sal haer inden grooten dach des Oost
Bereyden onsterffelijcke schouen
Dies zijn sy verhuecht en ghetroost.

Psa.126.a.5. (p. 583)

Aldus druckich met haestichede
Quamen sy in stonden cort
Binnen Antwerpen de stede
Daer veel onschuldich bloets wordt gestort
Inden Kercker ginckmense sluyten
In donckere Putten onclaer
Daer laghen sy deerlijck in muyten
In sdrucx tormenten swaer.

Dus gheweldich sy verrasten
Den onschuldighen goedertier
De Schaerianten seer brasten
Maeckten blijdelijck goede chier
Den roof sy aldus deelen
Dus verstroyt der Pelgrims aertsch goet
De goetgierighe de Juweelen
De bloetgierige krijgen tbloet.

Fol. 39v°.

Al ist dat de vrome verliesen
Dit tijtelijcke, dies niet te min
Door tghelooue sy verkiesen
Dat eewich is tot haer ghewin
Godt sal haer nemmermeer beswijcken
Daer op zijn sy seer wel ghemoet
Babel mach haer met practijcken
Niet scheyden van Gods liefde soet.

Rom.8.e.35.

De liefde Gods verwint seer crachtich
Daer tgheloof door de liefde werckt
Tgheloof is Gods gaue warachtich
Door liefde zijn wy daer in ghesterckt
Gods liefde ghestort in onser herten
Door den Gheest der waerhey gesent
Die troost den zijnen in smerten
Die om gherechticheyt lijdt torment.

Gala.5.a.6.

Eph.2.a.7.

In lijden, druck en tormenteren
Waren dees vrymoedich gesint
Men ginck haer examineren
Voor de verkeerde Rechters blint (p. 584)
Met Pilato haer handen dwaende
Meynen haer onschuldich wasschen net
Met sKeysers Placcaet haer ontslaende

Mat.27.c.24.

Maer blijuen bloetschuldich besmet.
    Gods eewich lof te vermeerden
Spraken van herten onbeureest
Wy geloouen het woort des Heeren
Een Vader, Soon, en heylige Geest
Dees drie zijn een God warachtich
Van hem comen alle gauen soet
Sijne geboden eendrachtich
Beleden sy recht ende goet.

1.Joan.5.a.7.

Jac.1.b.17.

    Sy gingen twee Maechden pijnen
Luttel hadden de Tyrannen acht
Dat wy alle in smerte verschijnen
Door vrouwen voort worden gebracht
Van dees natuerlijck experiency
Hebben sy geen redelijcheyt geleert
Sy maken daer af cley nency
Dus zijn sy tyrannich verkeert.

Fol.40r°.

    Godt die wonderlijck en crachtich
In zijn swacke leden openbaert
Door zijn liefde sterckende machtich
Heeft hy haren mont wel bewaert
So dat sy in lijdens trueren
Getroost waren vrijmoedich fijn
Met God sprongen ouer de mueren
Niet vreesende eenich gepijn.

Psa.18.c.30.

    Inden Mey werden sy geuangen
Vande Roouers in handen getrost
Int lijden was haer verlangen
Vanden vleesche te zijn verlost
Om te strijden sonder verflouwen
Haren strijt tot een salich ent
Om tgeloooue te behouwen (p. 585)
Te winnen de Croon excellent.

2.Tim.4.a.7.

4.Es.2.f.43.

    Den achthienden Julij clare
Eerst drie Maechden zedich gemaniert
Brachtmen in de Vierschare

2.Tim.4.a.8.

Apo.2.b.10.

Daermen gewelt tegen recht hantiert
Den elfsten Octobris int verseeren
Quamen ter Vierschaer drie vrouwen ient
Een oude vrou tweeoudich in eeren
Een Weduwe eerbaer, met een Dochter van Ghent.

2.Tim.5.c.17.

    Sy zijn op twee stonden verwesen
Van leuende lijue ter doot
Van de Woluen leelijck begresen
Ist niet een tyrannije groot

De vier hebben sy verdroncken
Int water, so men beesten versmoort
Twee onthoofd, dees ses lieue troncken
Sijn aldus by nachte vermoort.

Christus heeft voor alle geleden

1.Pet.2.c.21.

De zijn tot een exempel waert

So zijn hem dees naghetroden

Haer leuen totter doot niet gespaert

Fol. 40v°.

In Christo volstandich sy bleuen

Haer namen zijn hier niet geset

Maer staen in sleuens Boeck geschreuen

Luc.10.c.20.

By al die leuen na sHeeren Wet.

Phil.4.a.3.

Babels tyrannij moecht ghy sporen

Apo.21.d.27.

Om dat haer Rijcke wort verstoort

Sy hebben met branden, smoren

Veel gedoot om des Heeren woort

Veruolcht, die in vreden God vreesen

Wt tlant geiaecht, om lijf en goet

Gebrocht, gemaect Weduwen en Weesen

Och wrake roept tonschuldich bloet.

Gen.4.b.10.4.Es.15.b.10.' (p. 581-586)

Een nieu Liedenboeck, van alle nieuwe ghedichte Liedekens, die noyt in druck en zijn gheweest, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, nu eerst byden anderen vergadert, ende nieus in Druck ghebracht. 1562.

V 'Nae de wijse, Ick roep u O Hemelsche Vader aen.

VERheucht, verblijt groot ende cleyn

Die hier nu trueren

Een metten Vadere ghemeyn

Met dat wtvercoren greyn

Gelooft aen hem alleyn

Als nu ter uren.

Een dochter ionck van jaren hoort

Heeft haer gheloof beleden

Voor de Heeren van state groot

Wt liefden onghestoort

Niet ghesien op tmenschen woort

Maer totter doot ghestreden.

De Marckgraef al met woorden soet

Heeft Janneken ghebeden

Wilt afstaen al metter spoet

Ick sal u wesen goet

Nae mijn wille doet

Tleven sal ick u gheven.

U leven dat en begheer ick niet

Van een ionghe Maecht

genoët Jannekē, die om

het getuygenisse Christi

Tantwerpē opten Steen

verdroncken is.

Dat ghy my nu wilt gheven
U beloften die zijn als een Riet
Om te bringhen int verdriet
Al die op menschen siet
Sullen in boosheyten leven.

Doenseyde my de Preker blent

Balten is zijnen name
Dat God was int Sacrament
Dat en heb ick niet bekent
Het is God gheschent
In uwen Lichame.

Maer ick seyde hem: Leeft wijselijck

Met Vader ons gheheeten
Hy las dat by is in Hemelrijck (fol. 309v.)
Wie sal wesen zijns ghelijck
Die ons niet en beswijck
Al wilt ghy ons veeten.

Gijt ghy niet een loghenaer

Als nu ten tijden
Want ghy leser toch nu claer
Dat hy is by zijnen Vaer
Aldaer is hy eenpaer
Hoe wilt ghy hem benijden.

Mat.6.a.9.
Mar.16.c.19
Luc.22.e.68.

De Schout die sprack met woorden ras

Inde Vierschare
Oft ick niet herdoopt en was
Dat sprack hy op dat pas
Met woorden even ras
Spreect vry int openbare.

Act.7.g.56.
Rom.8.e.34
Ephe.1.c.20.
Collo.3.a.2.
1.Pet.3.c.22.
Heb.1.c.13.

Vraecht nae mijn geloove vry

Dat sal ick u belijden
Oft schaemdijs u nu ghy
Soo willet segghen my
Soo mach ik, waer dat sy
Aen den Heere verblijden.

10.b.22.
12.8.20

Eenen Doop beken ick recht

Nae den Gheloove
Ende niet op de kinderen slecht
Maer die van beteringhe secht
Dit wel nu overlecht
Hoe zijt ghy als de doove!

Mat.28.c.19
mar.16.v.15
Actu.2.d.38.
e.41.8.b.11.
d.36.9.a.6.
C.18.10.e.48

Why hebben ghenoech daer toe ghedaen

Om u te winnen
Hadt ghy u willen laten beraen
En dan oock afghestaen

16.b.14.d.31.
18.a.8.19.a.5.
22.b.16.
Rom.6.a.3.

Soo haddet wel gegaen	1.Cor.1b.14.
Nae onse sinnen.	12.b.14.c.27.
Mijn vleesch dat hebt ghy uw bemint	Gal.3.d.26.
Maer niet mijn siele	Ephe.4.a.5
Ghy hadtse soo gheerne verslint	5.c.26.
Maer de Heere heeft versint.	Titi.3.a.5.(fol.310r.)
Datse wesen sal zijn Kint	
Al wilt ghyse vernielen.	
Al zijt ghy nu seer excellent	
Heer Schout van name	
Ghy sullet beclaghén, int het ent	
Dat ghy niet en waert bekent	
Door een Schaepherder ient	
Int oordel bequame.	
Ghy Heeren wilt u bekeeren al	2.par.30.a.6.
Soo muecht ghy leven	Esa.55.b.7.
Wilt ghy wesen van Gods ghetal	Jere.18.a.11.
Staet af van doordeel final	25.a.5.35.c.13.
Hier in dit aertsche dal	Ezec.18.c.30.
God salt u al vergheven.	Tobi.13.b.8.
Hoe dat sy my meer quelden fel	
Hoe ick my meer verblijde	
Wacht u vande valsche Propheten wel	Mat.7.b.15
Die met listen comen snel	
Huet u van haren rel	
Stelt u wel ten strijde.	
Benijt was ick van Caims zaet	
Wilt dit aenhooren	
Om dat ick volchde des Heeren raet	
Willen sy met listen quaet	
My verdrincken obstinaet	
Inde Tobbe versmooren.	
Ick beveel u (O Heere) mijnen Gheest	Luc.23.e.46
Die ick heb ontfanghen	Act.7.g.59.
Bringt hem in u eewich Foreest	
Daer werdick onbevrees	
Al voor dat felle beest	
Daer nae is mijn verlanghen.	
Antechrist met zijn Goden gelijk	
Ende oock zijn ondersaten	
Die met zijn Comenschap worden rijck	
Dat en is niet prijselijck	
Om een weynich tijdelijck (fol. 310v.)	
Den Heere te verlaten.	
U moetmen loven, O Goddelijcke Heer	

Van u weldaden
Die ghy gheeft overvloedelijck seer
Al die nemen een en keer
En doen al nae u leer
Werden versaden.

Mat.18.a.3

Oorlof aen Broeders en Susters gemeen

Wilt u bereyden
Sondeert u op Christum den Steen
Daer en is oock anders gheen
Die metten Vader is een
Die wil u al gheleyden.' (fol. 309v.-311r.)

Psa.118.c.22.

Esaie.8.a.6.

28.c.16.

mat.21.e.10.

Clock, L., *Het Groot Liede-Boeck van L.C. Inhoudende veelderhande Schrituyrlijcke Liedekens, Vermaningen, Leeringen, Ghebeden ende Lofsangen, elcken mensche na sijnder ghelegenheit, totter eeren Gods, sijns selves opbouwinge, ende tot stichtinge des naestens te ghebruycken.* Leewarden, Dirck Albertsz (1625).

'Een history-Liedeken van twee vrome Christenen, Vrouwe personen, welcke om 't getuygenissen haers geloofs ut Christo Jesu (met grooter volstandicheyt) binnen der stadt van Luyck in de Mase verdroncken zijn, Anno 1595. Den 29 Julij. 245. Op de wijze: Wilhelmus van Nassouwe. Ofte: O syon wilt u vergaren. Ofte, Hin wech is my ghenomen mijn vreucht, etc.

VOorwaer dient niet versweghen
Dees werelt blintheyt groot,
Die manlijcheyt daer tegen
Der vromen tot der doot
Soo dat claer is ghebleken
Tot Luyck int openbaer
Doe men schreeft onbesweken
Vijf en tnegentich Jaer.
Twee vroomen Christen t'samen
Woonende in dat Landt
Tot Soonhoven met namen
Seer velen wel bekant,
Die haer hadden begeven
Om Godt te dienen recht
In een heylich nieu leven
Naer d'Evangelij slecht.
Tgeloof in Godt den Vader,
Soon ende heylgen Gheest,
Dat hadden sy te gader
In het minst ende meest,
Ghedoopt in Christi name
O't geloof waren sy
Tot Ledekens bequame
Aen het lichaem Christi.

Een vrou, hoort dit verclaren,
 Aelke Baten genaemt
 Van vierentwintich Jaren,
 Een maeght daer by versaemt
 Mayken Wolter gheheten:
 Als Judas dit vernam
 Liet hy't den Heeren weten
 Die daerom worden gram.
 Trappaerts sy daer uytsonden,
 Vinghense alle beydt, (fol. Hh2r.)
 Waer toe dat syse vonden
 Heel willich en bereyt:
     Naer Lucyk ginckmense leyden:
 Maeycken sprak: om Gods Woordt
 Wil ick dus liever scheyden
 Als t'huys gaen rechte voort.
     In den Thoorn syse brochten
 Van den Officiael,
 Daer syse hardt versochten
 Met dreyghen principael,
 Met smeecken, loose treken
 Daer van den menschen doof.
 Dit duynde heel thien weken
 Sy bleven by't gheloof.
     In liefde vast verbonden
 Des Bisschops Cappelaen,
 Bracht wijn als daer ghesonden
 Hy hadt die Dochter aen
 Op sijn huyen, wilt mercken
 Dat sy doch afstaen sou,
 Volgen der Roomscher Kercken:
 Maer sy gantsch niet en wou.
     Een man uyt medelyden
 Quam daerom gheven raet,
 Dat sy 'tgeloof liet glijden,
 'Twaer om haers levens baet:
 Soud' ick nu Godt versmaden
 En worden sduyvels kint,
 Wilt ghy my dat wel raden?
 Sprack Maeycken wel ghesint.
     Soo sult ghy sterven moeten
 Besorgh ick, sprack de Man:
 Sy sprac, om my versoeten
 De lichte dach niet can
 So lief zijn, als ic sterven

Om Christi naem certeyn
En hier den dootd verwerve
T'syner eeren alleyn.
Voor 't gheestelijck ghericht
Zijnse te recht ghestelt
Met vrolijcken gesichte,
Lachende, 'tdient vermeldt:
Als sy 'toordeel ontvingen
Danckten sy God voorwaer
Haer herte deed' ontspringhen
Al was haer lyden swaer.

Men gafse daer in handen (fol. Hh2v.)

Den Rechter van der Wet
Die namse daer in banden
Als Weerelts Heer gheset:
Haer banden vielen swaerlijck,
Sy leden ongemack,
Nochtans in vreucht schijnbaerlijck
Haer herte daer ontstack.

Als sy dus hardt ghevanghen
Tgheloof behielden fijn,
Tormentlijck opgehangen
Sy seer ghepynicht zijn:
Dit hebbē sy verdragen
Daer na met vreuchden sanck
Ghesonghen sonder claghen,
Gaven Godt prijs en danck.

Nu voor die Heeren staende
Haer oordeel te ontfaen,
Quamē twee vrienden gaende
Naer 't maechschap toe ghedaen,
Ael sprack: comt ghy int cruyzen
Ons noch besoecken coen,
Corts binnen eender vyren
Sullen wy ons offer doen.

Ick doe u seer bedancken
Seght doch mijn lieve Man,
Dat hy doch sonder wancken
Wil soo veel als hy can
Mijn kinderzens op bringhen
In Gods vrees': Maeyken sacht,
Mijn Ouders sonderlinghen
Den seght doch goeden nacht.

Een Raedtsheer hem seer hoeghde
Voor Maeykē, hy badt haer

Dat sy haer nu doch voechde
By die Papische schaer,
Men soud' haer 'tleven schincken
Soo wilde afstaen,
Dit mochtse wel bedincken,
Anders moest oordeel gaen.

Aelke die sprack met eeren,
Sterven is ons begeer
Nu om den naem des Heeren
En om sijn heylsaem leer,
Als d'Apostolen deden,
Sy leden anghst en noot,
Den willen wy nae treden
En gaen willich ter doodt.

'Toordel ginck sonder mincken (Fol. Hh3r.)

Men soud'se vindē vast
En levende verdrincken
Dit werdt den Beul belast:
Doemense dede bringen
Wt die gevanckenis
Begonnen sy te singhen,
Het was van vreuchde wis.
Eylaes ten mocht niet duyren,
Den mondt verbondt men daer,
Ginckse ter plaetsen vueren
Daer sy het offer claer
Nu souden gaen volinden
Op die Maesbrugge bloot:
Doen lieten sy haer binden
Als slachtschapien devoot.

Den mondt men doe ontbonde,
D'ooghen worden verblent
Aelke sprack tot dier stonde
Voor die waren ontrent
Suchtende met clachreden:
Dits wel een schoone stee,
Waert datse boeten deden
Met die van Ninive.

Heeft haer ziel Godt bevolen,
Men wierpse over 'tboort,
Stantvastich onverholen
Haer ziele doet nu rusten
Eeuwich in Godes handt,
En sal naemaels belusten
Op Syons bergh playsant.

Als Maeyken werdt ontbonden,
Sprac sy den Hencker toe
Dat sy haer wond' vergonden
Godt aen te roepen soe:
Hy sprack: bidt onsen Heere
En volght die Roomsche Kerck,
U daghen te vermeere,
Daer toe ried' hy haer sterck.

Sy sprack: ick noyt misdede
Hier dese Majesteyt,
Wat soud' dan zijn mijn bede,
Sy maecte haer affscheyt,
En sterf willich en moedich
Int gheloof onbevleckt,
Al was sy jonck en bloedich
Ten heft haer niet verschreect.

Sy is vroomlijck verdroncken (fol. Hh3v.)
Int water met gheclach,
Noch langhe niet ghesoncken
Soo men opentlijck sach:

De Heer salse becleyden
Met het sneeu witte cleyt,
Daer mede salse beyden,
En haer is togheseyt
Eeuwich des levens Croone,
'Tpalmtaexken even schoon
Die vreucht crijcht hy te loone
Eeuwich in sHemels Throon.

Ghy Christen al gelijcke
Dit exempel aensiet,
Dniemandt doch nu en wijcke
Al comt ghy in't verdriet:
Volght den Herder gepresen
Christum ghebenedijdt
Hy laet die zijn geen wesen
Soo dese daedt belijdt.

Ghy Heeren van den Landen,
Houdt op van deser daet,
Met verdrincken en branden
Rooven over die maet::
Laet u so niet verdooren
Van uwen leyders blindt,
Voor Gods ghericht, wilt hooren,
Ghy u bedrogghen vindt.

Ghy leyders blindt van daden

Verlaet doch Cains aert,
Om alsoo te verraden
Die Godtlijck zijn vergaert,
Hoe sult ghy't namaels maken
Als ghy voor 't oordeel comt,
Dus beter uwe saken
Eer dat ghy wordt verdomt.' (fol. Hh2r.-Hh4r.)

Man + Vrouw:

Een nieu Liedenboeck, van alle nieuwe ghedichte Liedekens, die noyt in druck en zijn gheweest, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, nu eerst byden anderen vergadert, ende nieus in Druck ghebracht. 1562.

'Nae de wijse, Op u betrou ick Heere.

EYlaes ick mach wel suchten
Dat nu buert soo groot elent
Want Gods volck moet hier vluchten
Oft lijden groot torment
Alsmen siet present
Binnen Leyden en andere Landen
Gheheel verblent//teghen woort bekent
Soo gaetmen nu Gods volck verbranden.

Willem seer ionck van daghen

Hebbe sy eerst voort ghebracht
Hy sprack sonder versaghen
Niet lijden als dienen met cracht
Wy zijn soo niet bedacht
Al neemtmen hier ons leven
Moordadich gheslacht//die een streng order wacht
O Heere wilt dit haer vergeven.

Act.7.g.60.

Mariken ionck van iaren

Brachten sy ten anderen voort (fol. 107.v.)
Sy sprack Heer wilt ons verclaren
Die inden wy om u Woort
Als Petrus ozvoort
Desen wech weynich nae haken
Ick ben niet weerdich hoort, dat ick lijdt om u accoort
Maer ghy Heer sult my weerdich maken.

Diewerken quam met luste

Singende een nieuwe Liet
Wachtende beter ruste
Als Esdras ons claer bedciet
Borgers wreect dit niet
Sprack sy, Heer wilt ons aenschouwen
Dat ons dit geschiet, om u woort en anders niet
Op u alleen staet ons betrouwen.

Psa.7.a.1.

Mariken Jans oock mede

71.a.1.

Hebben sy ter doot gheleyt
Sy ghinck der enghen padt treden
Die eens menschen voetstap is breyt
De rust is haer voorseyt
Sy sprack, hoort altsamen minst ende meest

4.esd.7.a.7.

Mat.7.b.13.

Luc.13.c.22.

Daer is gheen wech bereyt//anders tot saligheyt
O Heere ontfangt nu mijnen geest. Luc.23.e.46
Ghy Heeren wijs van rade Act.7.g.59
Besiet eens wat ghy doet
U siel doet ghy groot schade
Dat ghy stort onnoosel Bloet
Doet oprechte boet Mat.1.a.8.
Als tvolck van Ninive dede Jone.3.a.
Haest u metter spoet//eer dat coemt de gloet
Betert u met Ninive de stede.
Daerom dat wy nu lijden
Ten is om gheene Sect
Wy soecken niet te strijden
Dan met tsweert des Gheests perfect Eph.6.b.17
Twelck is puer onbevlect
Wy soecken niemant te deeren (fol.108r.)
Als die de valsche leer dect, so Petrus [...]
Die lasteren den wech des Heeren. 2.Pet.2.a.2.c.12.
Wilt al tsamen niet vresen
Spreekt Christus, al lijdt ghy pijn mat.10.c.28.
Want ghy sult salich wesen Luc.12.a.4.
Als sy u verdruckende zijn 1.Pet.4.c.14.
Om den Name mijn
Weet dat dit is voorsproken
De Draeck schiet zijn fenijn, onder heylich schijn Apo.12.d.20
Seer corts werter van God gheweroken
Die dit eerst heeft ghesonghen
God heeft hem by ghestaen
Hy was daer toe ghedwonghen
Om te doen een cleyn vermaen
Al van de rechte baen
Hy heeftse oock ghetreden
Als dees hebben gedaen//so is hy na gegaen
Om te leven met God in vreden.' (fol. 107v.-108.v.)

Cuyck, van J.W., *Sommige belijdinghen, schritlijcke Sentbrieuen, ende Testamenten geschreuen door Jan Wouterszoon van Cuyck, gheuangen liggende tot Dordrecht, de welcke aldaer omt getuychenisse Christi zijn leuen heeft gelaten, ende heeft zijn siele God opgeoffert den.28.Meert.Anno.1572.*

‘Een nieu Liedeken, op de wijze, van een nieu liedeken dat te Dort ghemaect is.

Heere Deliderius van tsestich
Lieve gecommiteerde vrient
Wilt ghi v niet verschricken seer
Een creatuer zijt ghy seer listich
Wilt ghi wat here dz ghi diët Joan. 8.

Veruolgen soude ghy niet meer
 Wat hebt ghy nu ghemaect
 Blinde rentmeester vande cluynaert
 Roede u genaect (p. Lvr.)
 Een so grouwelijc onweder
 God sal v stoten noch ter neder
 Soo verre ghy te deeghen niet op en waect Matt. 14
     Gheen degelijc werc en isser bedreuen
 Och costen sy haer schamen wel
 Voor God, oor dese werelt mee
 Met eenen quaden schijn hier beneuen
 Dees vrienden gebrocht al int gequel
 Hebben vande cluynaert
 Inde stee tot Breda gebracht
 Aldaer gepijnicht gemarteliseert
 Seer desolaet
 Begeesselt vyleyn opstinaet seer
 Aldus zijn de papisten inde weer
 Vanden helschen duyuel comt alleen die moorden quaet. Joan. 8.
     Een swacke broed hebben si gedreycht
 Met alle haer tormenten boos
 Dat daer veel comen int verdriet
 En moeten al tot goet zijn geneycht
 Te vergeuen staensy bereyt altoos Mat. 5.e.
 Haer vyanden te wreken niet Lucc.6.c.
 Men can mercken schier Rom.12.c.
 Wat een moort sy al bedreuen hier
 Met sulken getier
 Daer door souder noch meer loopen
 Daer af wijcken met groote hoopen
 Dan dat cruys is inde wech, t'valt altijd ouer stier. Philip.3.
     Terstont daer na zijn brieuen gecomen (p. Lvv.)
 Te dordrecht al aen de nieuwe schout
 Die seer ioncis van Jaren
 Op een tijt heeft hy zijn dienaers genomen
 Tot vrienden, listich menichfout
 In haer huysen ginc vergaren
 Twee hebben sy geuaen
 Die den Coninc niet hebben misdaen
 Van Christus na genaen
 De Heer wil dees vrienden stercken
 Voort met zijn waerheit in haer wercken
 Door zijnen geest heylich van bouen af ghedaen
     Jan van kuyck ons lieue vrient
 O goede getrouwe knecht

De Heer wilt v vergelden
 Dat ghy so trouwelyc hebt gedient
 Gods volc gewesen na dat recht
 Tegen den Heer waert ghy seldom
 Wilt v niet verslaen
 Maer blijuen altijt op de rechte baen
 Al sonder af te gaen
 Wilt voort dringen door de enge poort Matt.7.
 Al zijnder doch noch veel op v gestoort
 Ghi die dz cruyse Jesu christi hebt gelaen
     Wilt doch in v lyden wesen lijdsaem Rom.12.
 Niet vergeet ic ooc dat lieue schaep
 Ariaenken seer zedich
 Al ist datmen beneemt v goede faem
 Vanden preeckstoel openbaer, de Paep
 Die roept, ketters zijnt onvredich (Lvir.)
 Vragen moeten wijt al
 De Here God wil helpen haren val
 Dat sy mochten comen al
 Tot een ware boete oprecht
 Hier wandelen als een trou goet knecht
 In de Euangelische waerheyt in dit dal
     Wat sal dees arm schapen ghenaken
 Nv sy daer sitten inden bant
 Bewaren wil haere de Heer
 Dordrechtse heren hoe sult ghijt best maken
 Nv met v credelijck verstant
 Wy zijn met v te lijden seer Joa.19.a.
 S Conincks placcaet
 Wat ghy doet, dat dz noch blijft instaet
 Maer doch voort gaet
 Gelijck als dede Pilatus Mar.15b.
 Goethertich waert ghi Jesus Christus Mat.1.7.
 Caiphas leuijts geslacht, tis meest uwe aert Luc.23.b.
     Lieue heren ghi moet wel weten Johan.11.
 Dat dit de rechte Christen zijn
 Aen haer vruchten zijn sy bekent Matth.7.
 Hebben gegeuen, met Gods maet gemeten Mat.17d
 Dat den Keyser toe behoort seer fijn Rom.13.a.
 Anders most haer hebben gewent 1.Pet.2.c.
 Dat waer te slecht
 Datmen tgeen dz god toe behoort na recht
 Als ontrou knecht
 Den Coninc soude gaen geuen
 Gewis ware wy vant eeuwich leuen

Neen ten mach also nz zijn ghi van dordrecht (p. Lviv.)
 Princen Heeren oordeelt oft recht is
 Datmen de menschen meer behoort Act.4.6.
 Gehoorsaem te zijn van Godt
 God bouen al vreesenis liefde fris Luce.12.
 Niet goet en ist, datmen de heer verstoort
 Ouertreedt zijn heylich gebodt
 Wie mijnder liecht Math.10.
 Die is de gheen die hem seluen bedriecht Luce.9.
 Dat is ons biecht
 Dat sy den Heere vroom belijden
 So sal dan comen groot verblijden
 Afwasschen tranen, eewich sal hy worden gewiecht. Apoc.7.' (p. Lvr-Lviir.)

'Een nieuwe Liedt, ende gaet op de wijze, het regende seer en ic wert nat. Oft, Broeders, en Susters,
 en vreest doch niet.

Uut de woestijn roepen wy heer tot dy Apoc.12.b.11.
 Die ons in ald noot staet bi, ps.60.b13
 O Heer vaeliant 108.b.13
 Ghy zijt ons hulper alleene, IOsal.62.
 Deit al regeert nav verstant, a.7.124/2
 Twee schaepkens zijn daer geuangen tis clær ro.1.b20/Joan.10
 Binnen Dordrecht int eenentseuentichste iaer a.3.
 Op den steen gebracht Mat.16.
 Ghereckt gepijnicht getogen c.24.
 Waer vleys en hebben sy niet geacht Lu.9.b23 (p. Lviir.)
 Twee woluen zijn daer gecomen bloot
 Om haer te brengen in meerder noot Matt.7.
 Maer Godt die Heer
 Heeft haer geloof behouden Syra.3 5
 Alleen door zijn genade zeer d.32
 Sy hebben gelegen eenen langen tijt Roma.11.
 Van deen Poort op dander ghebracht met vlijt d.32.
 Als misdaders quaet 1.Petr.2.
 En sy hebben den heer gebeden b.19.
 Om haer te stercken vroech en laet Luce. 17
 Als den tijt haers leuens was ant[...]ent a.5.
 Om haer offerhande te doen present Rom.12.
 Int openbaer a.1.
 Met haren knien gebogen
 Voor alle menschen het bleec wel clær
 Sy zijn gebonden en haren Mont ghestopt Jahan.20.
 Aen beyde zijden vol gepropt b.18.
 Benomen haer spraeck
 Jan Wouterszoon cloeck van moede

Trocket of twas wel een saeck	
Doen heeft hij geroepen mz woorden recht	
O heer wilt stercken uwen knecht	
U Dienstmaecht me	1.Regu.1.
Om uwen Naem te belijden	b.11.
Daer to so zijn wy beyde ree	Matt.10.
Als sy zijn ghecomen opt wijde velt	8.32.
Tnieu werc genaem waren daer gestelt	
Twee palen aldaer (p. Lviiv.)	
Sy hebben tot God gebeden	
O Heer almachtich hemels vaer	Matth.6.
Arieanken Jans is eerst om gebrocht	c.32.
Dwelck Schout Jan drenywaert heeft versocht	
Na zijn begeert	Deut.4.
O God ghi zijt een bermhertich vader	b.31.
Dat beweest ghy wel aen dese swacke maert.	Ps.103.a.8. Esai.49
Jan wouterszoon sprac met goet bescheyt	a.8. 2.Cori.6.
Dit is den dach der salicheyt	a.2.
Swijcht sprac den onderschout	Rom.11.
Waerom soude ick spreken laten	b.20.
Mijn woorden zijn nz quaet noch stout	Mat.25.
Ariaenken loochaer oogen voorwaer	a.5.
Om haren Bruygom te behagen claer	Sap.4.
Rust u vinder heer	a.1.
En is de pijn vanden brant ontgaen	Ap.6.a11
Alleen door zijn genade meer.	Rom.11.
Jan wouterszoon heeft hen aen den pael gerecht	c.32. iob.5c22
Doen lachten hi als een vroom knecht	Jere.11.
Beual so God	c.20
Sijnen Geest in sHeeren handen	Psal.31.
die was zijn toeulucht brocht en slot	a.4.
Orlof heeft hy geroepen aldaer	Acto20.
Aen broeders en susters int openbaer	d.32.
Met woorden soet	Joan.19.
U wil ick den heer beueelen	d.34.
Die voor ons heeft ghestort zijn bloet.	loa.19.a.3 (p. Lviir.)
Dees twee schaepkens zijn door, voort tempeest	
Wat heeft al tlijden nv geweest	
Sy hebben de Croon	Apo.2.b10
Der martelaren verworuen	
Die hebben sy nu voor haren loon	
Hooft ghy Babels beschermers nv ouer al	3.Reg.19.a.2.
En ghy valsche Propheten met groot geschal	3.Esd.15.c.21.
Wijs in v oogen	3.Reg.18.
Ghy en schent doch niet gods Tempel	d.18.

Maer ghy hebtse voor den Reghen in het drooch	IO2.3a7
Ic bidde v door die genade des heren	esa.5.b.21
Scheyt v wt babel verlaet haervalsche Leere	1.Cori.3.
Verstaet den sin dangier	b.17.
Volcht Chirstum dat licht des werlts gepresen	Math.7.
Den nacht is wech den dach schijnt hier	c.25.
Jan van Dort schenckt v dit nieuwe liet	ioa.1.a.9.b.12.
Neemt het in danck tis wtliefden gheschiet	Gen.33.b.30.
Geeft God die eer	Josu.70
Quam daeryemant door aen het licht	b.19.
Dat waer wel zijn begeer.	Joan.8.b.12.' (p. Lviir-Lviiiiv.)

Veelderhande Liedekens, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, wtgelsen ende vergadert wt verscheyden copien, Oock zijn hier by gevoecht veel nieuwe Liedkeens, by verscheydē Historien des oudē Testamēts, met veel andere, die noyt in druc en zijn geweest, eñ zijn in ordeninge vandē B.B.C. gestelt. 1569.

'Na de wijse, vanden xvij. Psalm. Ofte, Alst beghint.

EEn nieuwe Liet heb ic gedicht	Vã twe vriēdē, verdroncen te
Van twee schaep wtgecoren	Leuwerden.
Dat int duyster lach coemt int licht	mat.10.d16 (fol. 85r.)
Die Wolven met verstooren	
Schicte daer na, sy waren prijs	Esa.59.c.15
Dus zijn sy bey gevangen	
Een maecht hiet Bernt, een knecht hiet Tijs	
Sy sochten bey tschoon Paradijs	
Gods rijcke met verlangen.	Mat.6.d.33
Sy waren bey alleleens ghesint	
Ghelijct betaemt den vromen	
Hadden malcander seer bemint	
Maer om by een te comen	
Gaft niet wel pas nacht nochte dach	
Tijs die was lam van leden	
Berntken doorgaens te bedden lach	
Maer int lest (so het God versach)	
Brachtmense teender steden.	
Dus waren sy by een vergaert	
Wat tijts noch eer sy sterven	
Met lof Godts hebben sy verclaert	
En vreucht met een verworven	
Sy waren bly en wel gemoet	
Sy songen ende spraecken	Colo.3.b.16
De liefdt stercker dan Hel oft gloet	Can.8.b.6
Die alle dinck verwinnen doet	
Sachmen daer vyerich blaecken.	

En na dien sy vast op Gods woort
Bleuen staen sonder crencken
So quam des doots sentency voort
Datmense soude drencken
Tijns nemende dat sees ontweert (fol. 85v.)
Men drenct catten en honden
Sprack hy vrymoedich onverveert
Het heeft hem iammerlijck gedeert
So te worden verslonden.

Dus begeerende vant Ghewelt
Dat hy doch mochte sterven
Openbaer op dat galgen velt
En de troon daer verwerven
Recht my by mijn lief broers gemeyn
(Also was zijn gewagen)
Op dat een yeder sien mach pleyn
Dat wy staen op den rechten steyn
Mer twert hem afgeslagen.

4.esd.2.f.43.

Mat.7.c.24.
16.c.18.

Dus zijn sy heymlijck voortgegaen
Ontrent der middernachte
Dees twee schaep in een praem gelaen
Achter de muer men brachte
De monden zijn haer toegestopt
En dus int schip gelegen
Heeftmen haer in een sack gepropt
Dus wert donnosel bloet verstroyt
Maer ten wort niet verswegen.

Dus heeftmen haer ter selver stont
Aen den prame doen binden
En voort gesmeten in de gront
Om also te verslinden
Sy zijn gesleypt heen ende weer
Tot dat de doot is bleecken
Sou dit bloet niet wreecken de Heer
Diet al wel siet na by en veer
Al zijns in daerdt versteecken.

Den.32.e35.

Rom.12.c19

Heb.10.d30

esa.28.c.25. (fol. 86r.)

Dus hebben sy by duyster nacht
Dees twee lief schaep gaen smoren
De moort wert aen dach gebracht
Van Godes wtvercoren
Die schoon lichten in haren tijt
Dat die werelt niet mocht dogen
Overmits haer groot haet en nijt
Dus maecten si haer den vromen quijt
Seer doende haren oogen.

Sap.2.c.14

In den vijftiendhondersten Jaer
Drienvijftich beneven
So worden sy niet openbaer
Beyde gebrocht vant leven
Mer nu zijn sy al deur den noot
En inden Heer ontslapen
O Vriendekens dient God denoot
Die met zijn volc gaet in de doot
Tot zijn Rijcke geschapen.' (fol. 85r.-fol. 86v.)

Act.7.c.60.

Esa.4.3.a.2.

**'Het offer des Heeren' (1570). In: Cramer, S. (ed.), *Bibliotheca Reformatica Neerlandica, deel II*.
Martinus Nijhoff, Den Haag 1904.**

'Een Liedeken van Adriaen Pan, Na de wijse: Als de winter gaet van henen.

DVysternis gaet van henen *Fol. 195v°.*
Wanneer dat licht coemt aen
De waerheyt is verschenen
Loegen mach niet bestaen
Maer als men tquaet wil straffen hier *Joan.7.a.7.*
De werlt is op de benen
En maecken groot getier.
Tantwerpen lach in banden
Een also lieuen man
Gods woort had hy voorhanden
Sijn naem was Adriaen Pan
Sijn huysurou sat ter seluer stee
Ten was haer niet tot schanden
Want sy ooc Gods naem belee.
Adriaen heeft geschreuen
Tot zijne Broeders fier
De lieft heeft hem gedreuen
Stercker dan Hel of vier *Cant.8.b.6.*
Al was hy haer berooft na tvleys *Col.2.a.4.*
Hy hadse int hart beneuen
Dat bewees hy wel die reys.
Hoe dat wy, mijn lief vrinden
In meer drucx zijn gebrocht *2.Cor.1.a.5.*
Hoe dat wy meer troost vinden
Dat hebben wy versocht
Alst aentasten eerst was geschiet
Doen zijt huys ouerrinden
Of zijt wilden doen te niet.
Doen wert mijn hert so fijne (p. 345)
Gesterct dat ick scheen snel
Een ander mensch te zijne

Mijn huysrou die was wel
Metten eersten weynich benout
Maer alst moest zijn ten fijne
Sang sy daer onuerflout.

Siet van haer ginck het vresen
Somen een cleet doet wt
Vruecht quam wt thert geresen
En sy sang ouerluyt //
Pan had ooc wel tot zijn behoef
Me ghesongen in desen
Mer dacht op daenstaende proef.

Fol.196 r°.

Sy vraechden als die dolen
Of hy verdoopt was bet
Hy sprack vry onuerholen
Die Propheten en wet
Geloof ick alle, en daer naer
Dat Christus heeft beuolen
En die Apostelsche schaer.

Hy begeerde te blijuen
Tot steruens toe daer by
En beleedt met verstijuen
Voor haer zijn Dope vry
Dus is dat Schaep al metter spoet
Ter doot ouergegeuen
Van die wree Woluen verwoet.

Mat.28.c.19.

Mar.16.b.15.

Siet na zijn eygen spreecken
Is hem geen blijder dach
Daer op den steen gebleecken
Dan hy had sonder wach
Wanneer als hy eerst was geuaen
En doen zijt oordeel streecken
Dat hy ter doot soude gaen.

Hy is al metten sweerde
Seer iammerlijck gedoot
Denct hoet zijn huysrou deerde
Sy ginck van kinde groot
Die na de baring wert verdrenct (p. 346)
O hoe seer cleyn van weerde
Achtmen tvolc dat op God denct.

Aldus so zijn ontslapen
Soetelijck inden Heer
Dese twee lieue schapen
Alsmen schreef na en veer
Duysent vijfhondert, en int slot

Act.7.g.60.

Negenvijftich, o knapen
Wilt ghy salich zijn, vreest Godt. //

Apo.14.b.7.' (p. 345-347)

ˆNa de wijse: O Heer al in der eewicheyt.

GHy Christen al te samen
Bereyt v totten strijt
Wilt v Gods woort niet schamen
Voor de menschen vol van spijt
Maer vromelijck belijjt
Op dat v niet versake
Christus na zijne sprake
Al in der Engelen crijt .

Van een ionc gesel
genaemt David, ende een
vrou genaemt Levina,
gebrant te Gent, int iaer
1554.

Wacht v voor valsche Propheten
Die comen in Schaeps gewaet
Die der weduwen huysen eten
Binnen zijnt Woluen quaet
Want Godes woort door haet
Soecken sy te versteken
Alsoot wel is ghebleken
Te Ghent, so hier na staet.

Mat.7.b.15.

Mat.23.b.13.

Fol.16r°.

Alsmen vijftien hondert schreue
En vierenvijftich claer (p. 531)
Dauid seer vroom van leuen
Die wert geuanghen daer
Hy was seer ionck van Jaer
Hy heeft te Ghent ter stede
Sijn ghelooue vroom beleden
Vrymoedich openbaer.

Doen hy was in tormenten
In quelling en verdriet
Van hare Sacramenten
Vraechden sy hem tbediet
Hy sprack: Ick achtet niet
Ick houde my aen gheene
Al sout ghy al met eene
My dooden door v ghebiet.

Een Pape al met verseeren
Sprack als een ypocrijt
Ghy zijt verdwaelt so veere
Dat ghy nv so subijjt
V ghelooue hier belijjt
Men sal v tlichaem crencken
Wilt ghy v niet bedencken
Eer den tijt ouerlijt .

Dauid daer op antwoorde

Met woordekens seer soet

Na Christenen behoorte

Ick ben bereyt met moet

Act.21.b.13.

Te storten nv mijn bloet

Ja hier ter seluer stede

God is mijn salichede

Psa.27.a.1.

Die my nv hier behoet.

        De Paep met stoute reden

Ten sal niet zijn so goet

Dat ghy ter seluer steden

Sult storten noch v bloet

Sprack hy met wreedden moet

Fol.16v°.

Maer men sal v met schanden

Aen eenen staeck verbranden

Al op de Merct onsoet. (p. 532)

        In de Vierschaer voor allen

Heeft hy vonnis ontfaen

Als dat hy was gheuallen

In Ketterijen saen

Teghen tghelooue plaen

Hy sprack: Ist Ketterije

Men salt tot gheenen tije

Met Schrift my wijsen aen.

        Daer wert oock mee verwesen

Daer sy waren versaemt

Een vrome vrou gepresen

Leuina was sy ghenaemt

Om Godes woort toequaemt

Sy liet achter ses kinder

Maer tdeed haer gheenen hinder

Christelijck was sy befaemt.

        Als sy tschauot op quamen

Wou Dauid doen zijn gebet

Na Christenen betamen

Maer sy deden hem belet

En staken hem voort bet

Al met verstoorde sinnen

Lijdtsaem was hy om winnen

De Croon van God beset.

4.Esd.2.e.43.

        Nv staende int benouwen

Apo.2.b.10.

Aen den staeck met ootmoet

Dauid sprack totter vrouwen

Verblijt v Suster soet

Noch seyde hy met spoet

Tgheen dat wy hier nv lijden	Rom.8.c.18.
Gelijckt tot geenen tijden	
By dat eewige goet.	
Als sy haer offeranden	
Doen souden, riepen meest	Psa.13.a.6.
Vader in uwe handen	Luc.23.e.46.
Beuelen wy ons gheest	Act.7.f.59.
Buspoer gafmen haer eest	Fol.17r°.
Daer na sachmen haer branden (p. 533)	
Int openbaer met strops banden	
Maer wonder bleeck int lest.	
Na tverbranden so isset vuere	
En branderen wt ghedaen	
Dauid deed thooft noch rueren	
Dit wonder sachmen plaen	
Het volck dede vermaen	
Siet, men siet hem noch leuen	
De Buel was daer beneuen	
Hoort wat hy heeft gedaen.	
Hy nam (tis claer ghebleecken)	
De vorck al in zijn hant	
En heeft daer mee ghesteecken	
Driemael in zijn ingewant	
Ontrent der herten cant	
Tbloet isser wt geloopt (p. 534)	
Op Godt stont al zijn hopen	Psa.25.a.2.
Dus quam hy niet te schant.	
Als dat nv was volcomen	
So heeftmen op dat pas	
Noch leuen aen hem vernomen	
De Buel die bant seer ras	
Een keten aen staeck en hals	
En dede zijn hals breken	
Met cracht, en heeft ghesteken	
Wie weet of hy doot was?	
Wilt v doch niet versaghen	Esa.41.b.14.
Cleyn hoopken voor torment	Luc.12.d.32.
Tis des Vaders welbehagen	
V te gheuen trijck seer ient	
Blijft vast opt Fondament	
Twelck is Christus verheuen	1.Cor.3.b.11.
Al staen sy na v leuen	
Druck neemt hier corts een ent.	3.Re.19.b.10.
Als sy v in haer Scholen	
Brenghen voor Vorsten fier	Mat.10.c.19.

Gods Gheest sal onuerholen
Spreken in sulck ghetier
Door uwen monde schier
Dus wilt den Heere prijsen
Door v zijn lof laet rijsen
Tot alle stonden hier.

Luc.12.b.11.
Fol.17v°.

Die Godsalich willen leuen
So ons de Schrift beduyt
Die worden al verdreuen
Wy claghent ouerluyt
Heer dat ghy v lief Bruyt
Sult goedertier ontfermen
Ontfanghen in v ermen
Daer op maeck ick besluit. (p.531-535)

2.Ti.3.b.12.

'Een Liedeken van Jeronimus Segersz ende zijn Huysrou Lijsken, Na de wijze: O Sion wilt v vergaren.

GOd de Heere is ghetrouwe
Hy troost de zijne vroech en spaey
Als Jeroen met zijn Huysrouwe
Leden veel verdriets van die quae
So en zijn sy niet verlaten
Van Godt, in haer druckich tempeest
Die haer ter noot quam te baten
Seer wonderlijck door zijnen geest.

2.Cor.1.a.4.

Josue.1.a.5.
Hebr.13.a.5.
Ps.91.b.15.

De Marcgraef met zijn Sophisten
Quamen met haer craem seer schoon voor
Maer Jeroen sprack sonder listen:
Al stont rechteuort op de door
En seydt: Ghy muecht wel gaen strijcken
Segt maer alleen: Het is my leet,
Ick soude niet willen wijcken
Want ick heb de waerheyt, ick weet.

Marcgraef.

Doen sprack hy al met verstooren
Ick sal v stellen inden vier
Leuendich, wilt ghy niet hooren
Jeroen belacchende tghetier
Sprack moedich: Ick wil geern lijden
Al wat ghy my sout moghen doen (p. 173)
Mijns geloofs haluen, (tot strijden
Was wel gherust die Campioen.)

Acto.21.c.13.

Hy heeft eens twee Papen tsamen
So gestraft met des Heeren woort
Dat sy haer wel mochten schamen //
Dies waren sy gram en verstoort

Fol. 84r°.

Dat sy op Jeroen verhetten
Slaende met vuysten op den Disch
Seyden dat Petrus insetten
TPausdom, Andries dee deerste Mis.

Dese ghingen heen ten fijne
Maer Jeronimus quam ter banck
Daer hy leet veel smert en pijn
Gileyns knape rechte hem lanck
Dus leggende vast gebonden
Gileyn hem tlijf vol waters goot
Die wree Woluen om hem stonden
Verwachtende spraecke ter noot.

Als hy alsulcx had gheleden
Ligghende tusschen mueren vast
Doen was hy so wel te vreden
Van hem is ghestreecken den last
Want hy conde nau gheslapen
Van grooter blijschap ende vruecht
Die hy in sKeysers stoel mocht rapen
Vanden Heere hem toeghevuecht.

Dus was tSchaep den Wolf ontcomen
Maer hy ginck Lijsken aen subtijl
Meynende die vrou tontvromen
Maer t Godlijck woort was haren stijl
En sy is staende ghebleuen
Teghen des Antichristen hoop
Die haer hart hebben ghedreuen
Nemende ooc tot de Schrift een loop.

Mat.24.a.13.

Mar.13.b.13.

Wat wilt ghy Schriftuer vseren?
Gaet henen, en naeyt uwen naet
Die Apostolen des Heeren
Wilt ghy navolghen in der daet (p. 174)
(Soot schijnt) maer waer is v Tale
Die spraken door den gheest ghelijck
Seer vyerichlijck altemale
Met tongen Gods woort autentijck.

Paep.

Acto.2.a.4.

Maer alle die ghedoopt waren
Van dApostolen, en spraken niet
Al met tongen voor de scharen
Het is genoeg, na Schrifts bediet
Dat wy in Christum geloouen
Die ons beual de Schriftuer pleen
Tondersoecken, die hy bracht van bouen
Want tbest voorsien had Magdaleen .

Acto.2.e.41.

Fol. 84 v°.

Joan.5.d.39.

Wy lieden zijn die Ghesonden

Paep.

Sittende in Moyses Stee

So comen, na Schrifts vermonden

V toe alle de Ween mee

Daer van wy in Matheo lesen

Is hy dan ghesonden van Godt

Die v dus heeft onderwesen?

Jae, dat weet ick ghewis voort slot.

Sophisten en Ypocrijten

Heeftet verdrooten al te seer

Dat sy niet mochten verbijten

Gods kinders, door haer valsche leer

Aldus is den Raet ghesloten

Datmen die lieue Schapen soet

Ter doot henen soude stooten

So blusten sy haer wreedt gemoet.

Jeroen ter offerhant gaende

Was tot steruen seer wel bereyt

Grooten Henrick daer oock staende

Heeft mee lijdtzaam den doot verbeyt

Sy traden beyde te gader

Dus totten palen onbeureest

Verlangende na haren Vader

Dien sy beualen haren Gheest.

Jeroen moeste zijn beminde

Laten, dat was hem groot verdriet

Want sy was beurucht met kinde

En als haer baring was geschiet

Met tormente en arbeyden

So worpen sy tSchaep in de Schelt

Neemt voorbeelt om te verbreyden

Tlof Gods, broeders zijnde gequelt.// (p. 173-176)

Lijsken.

Mat.23.

Paep.

Lijsken.

Psa.31.a.6.

Luc.23.e.45/Act.7.g.59 (p.175)

Groepen:

**'Het offer des Heeren' (1570). In: Cramer, S. (ed.), *Bibliotheca Reformatica Neerlandica, deel II*.
Martinus Nijhoff, Den Haag 1904.**

'Nae de wijse: Het was een Molenarinne.

GEroert ben ick van binnen	Van sommige vrienden,
Al om te maken bekend	hosi gevangen worden tot
Hoe wy met hert en sinnen	Yper, int iaer 1561.
Typer buyten der stede ient	
Sochten te leuen met vrede	
Al na de Hemelsche stede	Apo.21.a.1.
Was onsen wech seer excellent.	
Gelt, goet, vrienden en magen	Mat.19.c.29.
Verlieten wy openbaer	
Op dat wy al ons dagen	
Christum souden volgen naer	
En oock ons eygen leuen	2.Cor.5.b.15.
Hebben wy ouergegeuen	
Te leuen nae zijn woort eenpaer.	<i>Fol.48v°</i>
Met twerck van onsen handen	Psa.128.a.1.
Wonnen wy daer ons broot	1.Tes.4.b.11.
Sy en comen niet tot schanden	2.Tes.3.a.8.
Maer door zijn ghenade groot	
Wil God de zijne spijsen	Psa.34.b.11.
Dus wy hem louen en prijsen	Mat.6.c.25. (p. 603)
Die ons verlost door zijn bloet root.	Col.1.b.14.
Dit hebben de Heeren vernomen	
Dorstende nae ons bloet	
Sy zijn seer haest ghecomen	
En schenen by na verwoet	
Ghelijck sy Christum deden	Joan.15.b.20.
Veruolghen sy noch zijn leden	
Die tquaet laten, en doen dat goet.	Esa.59.b.15.
Met stocken, sweerden, en coorden	
Quamen sy wel voorsien	
Daer wy als dongestoorden	
Waren goet om te bespien	
Werckende, hoort mijn verclaren	
Met de vroukens, die by ons waren	
Dat seer onlangs mochte gheschien.	
Sy quamen als ontsinde	
Al met een groot ghedruys	
Sijnken beurucht met kinde	
Liep haestelijck wten huys	
Sy was swaer ende banghe	
Sy hebben haer mede gheuangen	
Daer was om hooren een groot confuys.	
Kaerl liep buyten der dueren	
Meester Claes seer onbeschaemt	
Die sachmen nae hem spueren	

Met een bloot sweert, dat niet betaemt
Daer mee heeft hy ghehouwen
Och vrienden wilt doch aenschouwen
Welcke de Christenen zijn ghenaeamt.

Ghequetst zijnde van desen
Heeft hy haer noch ontrocht
Mayken ons vrouwe ghepresen
Heeft oock noch haer kint besocht
DInquisiteur als man onsachte
Heeftse ghegrepen met machte
Met een bloot sweert bloedich bedocht.

Fol. 49r°

Sijnen aert hy daer baerde
Bloethongherich ende blint (p. 604)
Mayken die haer veruaerde
Besorcht zijnde voor haer kint
Wacht mijn kint, hoordemense spreken
Hy heeft (soot is ghebleken)
Hem seluen ghequetst, als man ontsint.

Die my quamen bespringhen
Sprack ick aen met goet bescheyt
De Diefleyders die my vinghen
Brochten my int huys gheleyt
Ick seyde: Vrienden ghemeene
Dits om de Waerheyte reene
Met Godts woort heb ick haer daer verbreyt.

Thuenis van Waesten gheboren
Die elck zijn liefde iont
Quam ons (zijn vrienden vercoren)
Besien, hoe dat het met ons stont
Om vertrecken hy Adieu seyde
Maer wt liefden hy noch beyde
Dat was voor Meester Claes een vont.

Het was den wille des Heeren
Ten doet Thuenis oock gheen ghequel
Henrick sonder ommekeeren
Die heeftet ontloopen snel
Het mocht henlien wel verdrieten
Maer sy souden noch wel meer vergieten
Tonnosel bloet, als Woluen fel.

Calleken goedertierich
Brochten sy oock gheuaen
Altijts in liefden vyerich
Om Christo niet af te gaen
Wy troosten, so dat behoorden
Malcanderen met Godts woorden
Dat was om hooren al ons vermaen.

Mala.3.c.16.

2.Cor.1.a.4.

Fol.49v°

Hulp en troost tot dien stonden
Was ons seer wel van noo
Sy hebben ons daer gebonden
Na dInquisiteurs geboo
Op straten si ons brachten
Met seer blijden gedachten

Spraken wy de gebuerkens toe.
 Can yemant van ons doleren
 Hebben wy daer geuraecht
 Datmen ons gaet persequeren (p. 605)
 Niemand en heeft daer geclaecht
 Tis dan om Christus Name 1.Pet.4.c.16.
 Wy en deruent ons niet schamen
 Sprack Mayken vry onuersaecht.
 Nader Stede sy ons leyden
 Calleken seer onueruaert
 Die ginc haer haest bereyden
 Om te singen, twort v verclaert
 Meester Claes, als die ontstelde
 Dapostelen (hy vertelde)
 En songen niet, so ghy gebaert .
 Ick en wil oock niet dansen
 Sprack hy, waeromme singt ghy
 En vreest niet dese Hansen Mat.10.d.28.
 Sprack Tonis, maer Suster singt vry
 Calleken heeft daer gesongen
 Ende ick vant my oock gedrongen
 Om te singen van herten blij.
 Typer binnen der mueren
 Brochten sy ons ooc daer naer
 Men sach ons geensins trueren
 Dat bleeck wel int openbaer
 Wy songen ende spraken
 Om Gods woort bekent te maken
 Totten volcke vry sonder vaer.
 Tvolck quam met grooten hoopen
 Elck heeft na ons gehoord
 Men sachse na ons loopen
 De Rackers die leyden ons voort Fol.50r°
 Ick sprack ten dien saysoene
 Ten is niet van quaet te doene
 Maer om tbeleuen van Gods woort.
 Smal ende enge is de poorte Mat.7.b.13.
 Sprack Calleken, my wel verstaet Luce.13.c.22.
 Schict v na de behoorte
 Doet goet ende laet dat quaet Psa.34.b.15.
 Gaet coopt nv Testamenten Ro.12.b.16.
 En vreest niet dese Regenten Mt.10.d.28.
 Maer doet dat v Godes woort raet.
 Al dat ick v verhale (p. 606)
 Dat is also gebuert
 Na tHof al vander Sale
 Leyden sy ons, maer ongetruert
 Als slachschaepkens deuijne
 Wy en vreesden torment noch pijn Ps.44.c.23.
 Maer dachten op dat eewich duert. Rom.8.d.36.
 Ick cant niet al vertellen
 Ons spreken op onsen ganck

Dus neemt mijn simpel stellen
Van my wt gunste in danck
Int Cootken dat wy treden
Daer wy den Heer aenbeden
Met spreken ende met lofsanck.

Ten heeft my niet verdrotten
Dat ick hier hebbe gedicht
In een viercante gesloten
Niet hebbende so veel licht
Om lesen oft om schrijuen
Int herte moestet blijuen
Tot dat my de Heer brocht int gesicht.

Broeders en susters wilt dencken
Op ons die in banden zijn
Wilt ons tot hulpe schencken
V gebeden op dit termijn
Dat wy seer goederhande
Ons lichaem tot een offerande
God den Heer mogen geuen fijn.

Heb.13.b.13.

Hier mede wy v groeten
Met des Heeren vrede gemeyn
Die den druck can versoeten
Bidt dien groot ende cleyn
Op dat wy mogen ydoone
Ontfangen des leuens Croone
Te samen in des Hemels pleyn.

Rom.12.a.1.

Fol. 50v°.

4.Esd.2.f.43.

Apo2.b.10.' (p. 603-607)

Na de wijse: O Sion wilt v vergaren.

DOemen vijftienhondert schreue
Daer toe eenenvijftich iaer
Doen werden berooft vant leuen
Vier vrome Christenen voorwaer
Te Gent al binnen der Stede
Daer worden sy verbrent
Sy leefden met God in vrede
En bleuen volstandich totten ent.

Van vrie vrome Christenen
genaemt Goris, Wouter Grietken
ende Naenken, ende daer na noch
een, genaemt Katherijn, Opgehoffert
te Ghent, int Jaer 1551

Van Lier zijn sy gecomen
Een stadt al in Brabant
Te Gent zijn sy vernomen
De hoofstadt in Vlaenderlant
Daer werden sy verraden
Van een Judas met zijn knecht
Haerder vier vry onbeladen
Beleden haer gelooue recht.

Mat.10.b.22.

Geleyt sijn sy wt haren huysen
Al op des grauen Steen
Sy gebruycten geen abuysen

Maer beleden de waerheyt reen
 Daer hebben sy gesongen
 Menich schoon geestelijck sanck
 Met vriendelijcke tonghen (p. 516)
 Godt schenckende lof en danck. Heb.13.c.15.
     Veel Monicken ende Sophisten
 Hebben haergeuallen aen
 Oft syse met valsche listen
 Mochten brengen van de rechte baen
 Maer de Christenen naet betamen Fol. 9r°.
 Wederstondense met Godts woort
 Dat sy haer moesten schamen
 Die soecken der sielen moort. Joan.10.a.2.
     Sy hebben haer oordeel ontfangen
 Nae des Keyzers Mandament
 Om dat sy zijn afgegangen
 Tvleyschelijcke Christendom blent
 En in Godts ghemeynte ghetreden
 Die doort Woordt Godts gheestelijck baert 1. Pet.1.c.23.
 Na tgheloof een Doopsel beleden Mat.28.b.18.
 Van gheen Kinderdoop die Schrift verclaert. Mar.16.b.15.
     Op den dach dat sy steruen soudent
 En dat oordeel hadden ontfaen
 Haer liefden sachmen niet vercouden
 Maer als vrome ghetuygen staen
 Dits den dach heeft Naenken ghesproken
 Daer my so lang na heeft verlanct
 Goris, Wouter, en Grietken ontloken
 Haer monden, en hebben God gedanct.
     Sonder worgen zijn sy verwesen
 Te branden elck aen eenen staeck
 Doen seyde die vrouwe ghepresen
 Wy dancken v Heer van dese saeck
 Grietken sprack met goeder meenen
 Spaert drie staken Raetsheere bemint
 Alle vier steruen wy wel aen eenen
 Want geestelijck zijn wy alleens ghesint.
     Acht Monicken zijn daer ghecomen
 Om te quellen dat Godlijck saet
 Maer sy hebben niet aengenomen
 Der valscher Propheten raet
 Trect wt v lange cleeren
 Heeft Grietken tot haer gheseyt
 Eer ghy een ander wilt leeren Rom.2.c.21.
 Maect v seluen doch eerst bereyt. (p. 517)

Als slachschapen zijn sy geleydet
Ter doot als Paulus leert
Vrywillich daer toe bereydet
En geensins wraecke begeert
Die Monicken gingen mede
Blijft achter hebben sy geseyt
Wy kennen v wel, laet ons met vrede
Want v te hooren zijn wy niet bereyt.

Ps.44.c.23.
Rom.8.d.36.
Fol. 9 v°.

Op tschauot quam Joris eerstweruen
En sprack totten volcke seer bly
Weet dat wy niet en steruen
Om diefte, moort oft kettery
Dit selfde Naenken seyde
Doen werden die Monicken gram
Daer na men Wouter opleyde
Saechtmoedich als een lam.

2.Pet.5.c.22.

Daer na zijn sy alle viere
Geuallen op haer knien
In gebeden na Christenen maniere
Daer het brantoffer soude geschien
Sy custen malcander ter steden
Seer vriendelijck aenden mont
Al met den cus des vreden
Dit was die laetste stont.

2.Co.13.b.12.
1.Pe.5.b.14.

Totten volcke sachmense spreken
Vriendelijck met blijden gelaet
Twelck de Monicken wouden wreken
En stonden voor haer seer quaet
Een wten volcke riep daer tegen
Hoort ghy Antechristen verwoet
Staet achter wten wege
Laet de vrouwen spreken soet.

Wouter sprack ter seluen tijden
Borgers van Gent hoort mijn vermaen
Weet dat wy niet en lijden
Als Kettters ofte Luthriaen (p. 518)
Die in deen hant den pot met bieren
In dander hebben dat Testament
Gods woort in dronckenschap hantieren
Daer door die waerheyt wort geschent.

By der keelen zijn zij opgehangen
Met eenen strop, maer niet verworcht
Daer sy nv waren int bedwangen
Hebben sy voor malcander gesorcht
Seggende: Laet ons vromelijck strijden

Fol. 10r°.

Want dits onse laetste torment
Hier na sullen wy verblijden
Met God in vruechde sonder ent.

Nv hangende in de pijn
Eer het vyer aengesteken wert
Viel Goris wt den stricke zijne
Daer na beuinck het vyer seer hert
Wouter seggende wt tbenouwen
Och broeder zijt wel gemoet
Doen riep Goris met vasten betrouwen
Sterct mijn geloof, O Heere goet.

Luc.17.a.5.

Sy hebben haer offeranden
Na des Heeren woort gedaen
Seggende: Vader in uwen handen

Luc.23.e.46.

Wilt onsen Geest ontfaen
Haer geloof is int vyer ten fijne
Alst gout geproeft seer net
Niet vreesende voor die pijn
Geen torment heeft haer belet.

Sap.3.a.5.

1.Pet.1.b.6.

By de Heeren van sKeysers Rade
Zijn dese vier moorden geschiet
Die Stadtheeren van sulcke daden
Hebben haer oock gewachtet niet
Sy gingen haer besmetten
Aen een onnoosel Lam
Acht dagen daer na in hetten
Des vyers een vrou haer eynde nam.

Doen dese in geuanckenisse
Van de Monicken wert gequelt
Sprack sy met woorden gewisse
Om mijn geloof werde ick gestelt (p. 519)
Aen een staeck en laet my verbranden
Wat sult ghy voor v gelooue doen
Betert v oft ghy coemt in schanden
Merct doch aen dese vrouwe coen.

Luc.13.a.3.

Fol.10v°.

Katherijn was haren name
Haer oordeel heeft sy ontfaen
Leuendich te staen in des vyers vlame
Als die vyer hadden ghedaen
Dus zijnse met haest gegangen
Een broeder staende in haer gemoet
Booch neer ter aerden met verlangen
En hebben malcander vriendelijck gegroet.

Na tschauot ginck sy sonder leyden
Sy sprack: Wilt mijn handen ontdoen

Dat ick my tot bidden bereyde
Dat my die Heere mach behoen
Sy knielde met haer handen tsamen
Dede Godt een vyerich gebet
Om stercheyt in zijnen name
Dat gaf hy haer oock onbesmet.

Sy wert aen den staeck gebonden

(Gesterct door Godes geest)

Niet vreesende het verslonden

Mat.10.c.28

Sprack cloeckelijck onbeureest

Luc.11.a.4.

Voor het gelooue warachtich

Worde ick ten vyere geleyt

Wat ghy my te doen zijt machtich

Ben ick vrymoedich te lijden bereyt.

Als sy aen den staeck was gebonden

Den verleyder ginck haer toe

Om zijnen deessem te vermonden

Swijcht, v quellighe ben ick moe

Sprack sy, wilt v troostens vermijden

Troost v seluen, laet my met vreed

Want om wiens Name ick hier lijde

Troost my nu op deser steed.

1.Cor.1.a.4.

Sy riep met vasten betrouwen

Tot Godt in haren noot

Voor aller menschen aenschouwen (p. 520)

Is sy verbrant totter doot

Hier af wilt v niet vreesen

Ghy die Gods woort bemint

Hy en laet die zijne geen wesen

Fol.11r°.

Want door zijn liefd hijt al ontbint .

Joa.14.b.18.

Ghy Ouerheyt wilt doch ontwaken

Hoe blijft ghy dus lange verblent

Het zijn te wonderlijcke saken

Dat ghy hem niet en kent

Die v de macht heeft gegeuen

Sap.6.a.4.

Te voeren dat wereltlijcke sweert

Rom.13.a.1.

Die ghy vermoort en nemet leuen

Sijn Christo lief ende weert.' (p. 516-521)

Veelderhande Liedekens, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, wtgelsen ende vergadert wt verscheyden copien, Oock zijn hier by gevoecht veel nieuwe Liedkeens, by verscheydē Historien des oudē Testamēts, met veel andere, die noyt in druc en zijn geweest, eñ zijn in ordeninge vandē B.B.C. gestelt. 1569.

‘Na de wijse: Alst begint.

Een eewighe vreucht die niet en vergaet
 Verwachten sy na desen
 Die om Godts woort worden gehaet
 Versmaet, vervolcht, verknesen
 Als tweine is geboort
 Welck saten na behoort
 Spijs met danck te gebruycken
 Een Bagijn hadt verstaen
 Die heeftse alle verraen (fol. 86v.)
 Dit zijse die geveynst gaen duycken.
     De Procuteur ontfinck de clacht
 Ter loop ginck hy hem stellen
 Hy quam des avonts by der nacht
 Met drie van zijn gesellen
 Daer in gesprongen snel
 Als wrede wolven fel
 En namense gevangen
 Die schapen na tbetaem
 Gingen willich te saem
 Hieven eendrachtigh aen met sangen.
     Dus worden sy ter slacht geleyt
 Voorsien van God almachtich
 Om te vragen quam doverheyte
 Na haer geloove crachtich
 En ooc twee leyders bient
 Quamen daer ine behent
 Met hare lose vonden
 Met die Christen geleert
 Door Gods woort gefundeert
 Haer vromelijcken wederstonden.
     Die Sophisten en mochten daer
 Met hare valsche treecken
 Niet bestaen tegens waerheyte claer
 Dus hebbense haer versteecken
 Daer na quam die Cepier
 En bracht de maer tot vier
 Als dat sy moesten sterven
 Dats Tonis, Kaerl en Jan
 Peter moester me an (fol. 87r.)
 Vreucht sachmē haer tsamē swerven.
     Want als Kaerl en Jan hoorden so
 Met lieffelijcke woorden
 Spraken sy aen haer vrouwen vro
 Met een cus soot behoorden
 Adieu mijn liefste schier

Van twelf vrienden gedoot te
Gēt.

Jac.5.b.11.

8.tim.4.8.3.

psal.44.c.23

Rom.8.2.36.

Mat.7..24.

Heb.13.c.15.

So moeten wy van hier
 Het is nu op een scheidyden
 Wy hopen een voorbeeld
 Voor u te zijn gestelt
 Och mijn liefst laet u niet verleyden.
     Dees vier zijn na t Stadthuys ghebracht
 Tvonnis wert daer gelesen
 En wt des Keysers placcaets cracht
 Sijn sy ter doot verwesen
 Die schaep zijnde verblijt
 Traden voort met iolijt
 Om doen haer offerhanden
 Daer staende aen den pael
 Bevalen altemael
 Haren geest in des Vaders handen.
     Daer na vier eedlen gegaen zijn
 Tot de geen die noch saten
 En spraken met geveysden schijn
 Dat sy tot haerder baten
 Afgaen souden haer woort
 Sy deden seer schoon voort
 Mer conden niet behalen
 Die Vroukens spraken vry (fol. 87v.)
 Niet wijcken wilden sy
 Met liever metten dood betalen.
     Als sy vant Casteel quamen gaen
 Hadden sy willen wijcken
 Genay boden sy haer noch aen
 Mer neen sy wilden strijcken
 Veel eer ter doot waer heen
 Dus deedmen haer met een
 Al op wagenen vueren
 Abram, Marcus, Jan smit
 Jacob, Proentkens zijn lit
 En Mayken reedt me sonder trueren.
     Een wt haer die riep overluyt
 Vreest niet diet lichaem doden
 Mer vreest hem die door zijn virtuyt
 Mach siel en lijf wt rooden
 En met grooter dangier
 Werpen int helsche vier
 Dat is de Heer gepresen
 Maer die gerechte zijn
 Die God gehoorsaem zijn
 Sullen met Christo vrolijc wesen.

1.Pet.5.a.3.

Psa.31.a.6.
 Luc.23.e.45.
 Act.7.9.59.

Abraham.
 mat.10.d28
 Luc.12.8.4.

Mat.13.c43.

Een huysken van stroo eñ hout
Hadden sy daer doen maecken
De monicken spraken seer stout
De logens sonder slaken
Hebben die vroom belet
Het spreecken onbesmet
Dat menich heeft verdrotten
Daer wert weynich gehoort (fol. 88r.)
Men dreef de schapen voort
En zijn int Hutken ras gestoten.

Joã.17.c.24

Mer sy hebben vrolijck gestaen
Gevesticht aen die palen
En riepen tvolc zeer luyde aen
Met haer lieflijcke talen
Vermanende seer soet
Tot een oprechte boet
Riepen ooc int lest meeste
Dese sondt reket haer
Niet, o Hemelsche Vaer
In dijn hant beveel ic mijn geeste.

Mat.3.a.2.

4.b.17.

Act.2.d.38.

Luc.23.c.33.

Act.7.g.60.

Dus zijn dees lieveschapen al
Gerust in God des vrede
Als vijftienhondert was tgeta
Negenvijftich mede
Mertge en Tanneken swaer
Van kint die zijn hier naer
Gevolcht met vroom gemoede
Och laet ons vreesen Godt
Oprecht na zijn gebodt
Dz daechlix wort betuycht mz bloede.' (fol. 88v.)

Psal.31.a.6.

Mat.10.d28

'Na de wijse: Ghenade ende vrede.

GENade ende vrede
Moet Goduresende zijn
Want daer gater wel mede (fol. 98r.)
In eenen goeden schijn
Maer alst coemt aent beproeven
En daer genaect een cruys
Dan sietmense bedroeven
En omkijcken na huys.

Van twelf vrienden gedoot
te Brugge

Mat.13.c.21

Luc.S.b.13.

Gene.19.c26

Daer was een Huysken staende
Te brug buyten der stadt
Daermen tvolcxken vermaende
Maer den Raet vernam dat
Die hebben sondert beyden

Maeckende cleyn geluyt
Maer dienaren verscheyden
En verwaect geseynt wt.

Sy quamen in gevallen
Als wrede wolven fel
Ende dwongen haer allen
Riepen en spraken snel
Ghy moet ras overlengen
D boecken en geweer
Daer worden sy gevangen
Te samen vroom en teer.

Sy zijn in corter stonden
Twee ende twee met een
Aen malcander gebonden
En geleyt na den steen
De ionge met de ouden
So sy waren vergaert
Maer liefst sachmen verconden
Aen veel zijnde vervaart

Mat.24.a12

Als sy op den steen waren (fol. 98v.)

So zijn die vroom verheucht
Songen sonder beswaren
Tliet, Een eewige vreucht
Sy moesten alle comen
Voor den Raet blind en doof
Aldaer wert scherp vernomen
Na haer alder geloof

Col.3.b.10.

Twelf die waerheyt bekenden
Sonder eenige fout
Dander door vrees afwenden
Als inder liefden cout
De welcke lietmen loopen
Totten haren eerlanck
Die vroom moestent becopen
Welchieltmen int gevanck.

Mer sy songen en spraecken
Bedrijvende iolijt
Wilden geenssins versaecken
Dus quam de maer subijt
En tvonnis wert gelesen
Over ses totter doot
Mer men sach haer voor desen
Niet schricken inden noot.

Ariaen, Lucas, Martijne
Lijsken, Hansken, Andries

Streden voormlijc ten sijne
Twas haer ooc geen verlies
Want sy daer duert ten loone
Van haer Bruygom propijs
Verworven deewich croone
In themels Paradijs.

4.es21.f.43. (fol. 99r.)

Men hoorde hare talen
O Broer zijt wel gemoyt
Roepende aen de palen
Vreest niet die tlichaem doyt
Den strijt die is gestreden
De loop voleynt nu is
Tgeloof behouden, heden
Wort ons de croon gewis.

Esa.51.b.7.
mat.10.d.28.
2.Ti.4.b.8

Hansken, Jan, Gielis, Twene
Sijne sanderdaechs geleyt
Fransken, Mayken beneve
Tot sterven wel bereyt
Men hoordese luy singen
Met vrolijcken aenschijn
Als sy ter doorwaert gingen
Cleynt achtende tgepijn.

Dus bly zijn sy van herten
Ter offerhant gegaen
Ja staende in de smerten
Deden sy noch vermaen
Sy conden niet behouden
By haer dat costel schat
Dat God haer toebetrouden
Voor al storten sy dat.

2.Cor.4.b7

Vijftienhondert sy schreven
En eenenvijftich iaer
Als dees schaep lieten tleven
Te Brug int openbaer
Wilt hier exempel vaten (fol. 99v.)
Vriendenkens Christi soet
En Gods woort niet verlaten
Al gelder goet en bloet (fol. 98r.-fol100r.)

Een nieu Liedenoock, van alle nieuwe ghedichte Liedekens, die noyt in druck en zijn gheweest, ghemaect wt den Ouden ende Nieuwen Testamente, nu eerst byden anderen vergadert, ende nieus in Druck ghebracht. 1562.

‘Nae de wijse, Het swaert is wt der scheidten.

Ick moet een Liedt beghinnen
Dat sal ick gaen heffen aen
Tis geschiet te Ghent binnen
Datter was twelve verraen
Thien isser seer vroom door ghegaen
Al door des Heeren crachten
Maer twee waren met kind bevaen
Daerom moesten sy wachten.

Vier zijn eerst door ghestreden
Daer nae noch ses, sonder schult
Gods Woort sy claer beleden
De Schrift wert daer aen verhult
Alsoo ghy hier noch hooren sult
Al die dit singt oft lesen
Dus vreest den Heer, en hebt ghedult
Want dit moet aldus wesen.

Doen sy vant Casteel quamen
Alle ses, hoort dit verstaen
De Heeren sonder schammen
Vraechden haer, wilt ghy afstaen
Sy seyden, neen, vry onbelaen
Tot een antwoord de Heren
Maer ist dat wy hebben misdaen
Wilt u daer nae reguleren.

Ter stont ghinckmense setten
Op waghens, twee Muncken daer by
Die haer veel sprekens letten
Met leughens oock riepen sy
Maer hadden dese Schaepkens vry
Onbelet moghen spreucken
Der Muncken lueghens, hoort toch my (fol.103v.)
Hadden veel bet ghevleecken.

De ses niet te min spraecken
Van vreuchde, die haer was
Als sy reen nae de staecken
Op de twee waghens seer ras
Sy meenden daer troockende vlas
Dwelck Christus dede branden
Wt te blusschen al op dat pas
Maer tvock sprackt haer groote schanden.

Mat.12.c.20

Een woort oft twee met nooden
Vreest niet die tlichaem dooden
Gheen macht hebben sy hier maer
Wie nae tvleesch leeft, dit staet seer claer
Seyden sy, die moet sterven

Mat.10.c.28.

Luc.12.a.4.

Ro.8.b.13.

O mensch bekeert u toch eenpaer
Oft Gods Rijck moet ghy derven.

Matt.3.a.2.
4.b.17.

Een Huysken was van houte
En stroo, op de merct ghestelt
Was dit oock niet seer stoute
Daer stietmens in, met ghewelt
Sy spraken weynich onghequelt
Men leefder me als Honden
Groote lueghens hebben vertelt
De Muncken met haer monden.

Mar.1.b.15

Doen sy int Huysken waren
Ghemaect van hout ende stroo
Men hoorde haer ghevaren
Van vreuchden, dat is alsoo
Maer de Muncken waren soo snoo
Sy spraken sonder reden
En seyden, dat dit was van noo
Datmense dus wech deden.

Sy connent niet bevinden
Te weten al in Gods woort
Datmense mach verslinden
Alle die haer niet en hoort (fol. 104r.)
Maer naet Placcaet soo gaen sy coort
Sy zijnt nochtans niet machtich
Wt te roepen met brant oft moort
Gods woort iz haer te crachtich

Maer waect niet vanden Heere
Soo hadden zij haest ghedaen
Want alle vreemde leere
En moghen niet blijven staen
Aenmerckt Gamaliets vermaen
Actum vijf sult ghijt vinden
Dat van God is, sal niet vergaen
Weest toch niet meer als blinden.

Act.5.e.40.

Ghy Heeren laet u raden
En doet eens oprechte boet
Oft tsal u siel veel schaden
Ist dat ghy dit niet en doet
En stort niet meer onnoosel Bloet
Tsoude u gheeytscht werden
Ick waerschou u wt liefden soet
En wilt toch niet volherden.

Matt.3.a.8.

Dien nu gheestelijck hieten
Op Gods woort achten sy niet
Maer wat Coninck oft Paus ghebiet

Dat wert van haer ghepresen
Heer ons met uwen Gheest begbiet
Dat wy voor haer niet vresen.

O menschen neemt dit ware
Want tis u betuycht seer bloot
Met goet, bloet, openbare
Om Gods woort zijn sy ghedoot
De Heer stont haer by in der noot
Dat sy volstandich bleven
Sy aten van tlevende Broot
Daerom sullen sy leven.

En de andere twee Vrouwen (fol. 104v.)

Die gheweest waren swaer
Werden thooft af gehouwen
Maer niet int openbaer
[...] Casteel daer deerment haer
Al verstandich sy bleven
Dat eewich leven al hier naer
Sal haer werden ghegheven.
Vrienden laet ons God dancken
Dat alle zijn groote duecht
Dat by de rechte rancken
[...] soo seer verheucht
Vrienden doet soo veel als ghy meucht
Om God den Heer te prijsen
[...] altijd in zijn woorden vreucht
Dat doet de siel verrijsen.
Die desen wech wil treden
Die maeck hem daer toe bereyt
[...] de Stadt vol vreden
Maer den wech en is niet breyt
Alsoo ons Christus selve seyt
Datter weynich op wandelt
Maer veel op die ter Hellen Leyt
[...] sie toe wat hy handelt

Joan.15.a.5.

4.esd.7.a.7

Mat.7.b.13

Luce.13.c.22.

Staet op al van den slapen

Rom.13.b.12

Ick bidt, O menschen al
Der Heeren dach sal naken
Voecht u by dat cleyn ghetal
Die gherekent zijn in dit dal
Voor sotten ende dwasen
Weet dat dees salich wesen al
Al leytment dat sy rasen.

Eph.5.b.14

Luc.12.d.21.

Sapi.5.a.4.

Die dit Liedeken dichte
Sijn ghemoet dwanck hem daer toe

Om zijn naesten te stichten
Op dat sy niet werden moe
Vrienden neemt dit toch nu int goe
Dat is aen u mijn beden (fol. 105r.)
Bidt voor my, soo ick voor u doe
Want wy zijn tsamen leden.
103v.-105v.)

Rom.12.a.5.2.Cori.12.b.12.c.17.' (fol.